

VILNIAUS UNIVERSITETAS
FILOSOFIJOS FAKULTETAS
PSICHOLOGIJOS INSTITUTAS

Viktorija Ivanauskaitė

**Teisinių sprendimų priėmimo veiksniai: emocinių išgyvenimų
euristikos pasireiškimas**

Magistro darbas

TEISĖS PSICHOLOGIJOS STUDIJŲ PROGRAMA

Darbo vadovė/as: prof. dr. Gintautas Valickas

Vilnius, 2022

Turinys

Santrauka	4
Summary	5
Pratarmė	6
1. Įvadas	7
1.1. Sprendimų priėmimas	7
1.2. Dvi informacijos apdorojimo sistemos	8
1.3. Mąstymo euristicos	11
1.3.1. Emocinių išgyvenimų euristika	12
1.3.1.1. Emociniai išgyvenimai ir sprendimų priėmimas	14
1.3.1.2. Gailėsčio emocijos išgyvenimo įtaką sprendimų priėmimui teisiniame kontekste	17
1.3.1.3. Pykčio emocijos išgyvenimo įtaką sprendimų priėmimui	19
1.3.2. Emocinių išgyvenimų aiškinimo būdai	21
1.3.3. Emocinių išgyvenimų reikšmė teisinių sprendimų priėmimui	23
1.4. Tyrimo tikslas ir uždaviniai	25
2. Metodika	26
2.1. Tyrimo dalyviai	26
2.3. Tyrimo eiga	26
2.3.1. Tyrimo fabulos	26
2.3.1.1. „Gailėsčio“ fabulos	27
2.3.1.2. „Pykčio“ fabulos	28
2.4. Duomenų analizės metodai	31
3. Rezultatai	32
3.1. Emocinių išgyvenimų grupės ir priimto sprendimo dėl laisvės atėmimo bausmės vertinimų sąsajos	32
4. Rezultatų aptarimas	37
4.1. Tyrimo ribotumai ir pasiūlymai tolesniems tyrimams	44
4.2. Tolesnių tyrimų kryptys	46
5. Išvados	48
6. Literatūra	49
7. Priedai	66
1 priedas. Kvietimas dalyvauti tyrime	66

2 priedas. Tyrimo pristatymas	66
3 priedas. Neutralios grupės fabulų situacijos	67
4 priedas. „Gailesčio“ grupės fabulų situacijos	71
5 priedas. „Pykčio“ grupės fabulų situacijos	75

Santrauka

„Teisinių sprendimų priėmimo veiksniai: emocinių išgyvenimų euristikos pasireiškimas”. Viktorija Ivanauskaitė. Vilnius, Vilniaus Universitetas, 2022. 79 psl.

Sprendimus, taip pat ir teisinius veikia intuityvūs informacijos apdorojimo būdai, kitaip vadinami mąstymo euristikomis. Viena iš jų yra emocinių išgyvenimų euristika, kuri gali pasireikšti priimant sprendimą dėl skiriamos laisvės atėmimo bausmės dydžio. Tyrimo tikslas – ištirti emocinių išgyvenimų ir sprendimų priėmimo skiriant laisvės atėmimo bausmę įsivaizduojamose situacijose sąsajas. Tyrime dalyvavo 90 teisės studijų programos studentų iš trijų Lietuvos universitetų ir vienos kolegijos, kurių amžius svyravo nuo 19 iki 40 (56,7 proc. dalyvių – moterys, 43,3 proc – vyrai). Buvo taikoma eksperimentinė tyrimo strategija. Tyrimo dalyviams buvo pateikiama neutralios, „gailėsčio” arba „pykčio“ baudžiamosios bylos scenarijai ir prašoma skirti kaltinamajam laisvės atėmimo bausmę. Gauti rezultatai parodė, kad emociniai išgyvenimai turi įtakos skiriant laisvės atėmimo bausmę įsivaizduojamose situacijose. „Gailėsčio“ ir „pykčio“ emocijos turi skirtingą įtaką sprendimų priėmimui dėl laisvės atėmimo bausmės dydžio: „gailėsčio“ grupės dalyviai skyrė mažesnes laisvės atėmimo bausmes, palyginti su neutralia ir „pykčio“ grupėmis. „Pykčio“ grupės dalyviai skyrė didesnes laisvės atėmimo bausmes, palyginti su neutralia ir „gailėsčio“ grupėmis. Neutralios grupės dalyviai skyrė didesnes laisvės atėmimo bausmes nei „gailėsčio“ grupės dalyviai ir mažesnes laisvės atėmimo bausmes nei „pykčio“ grupės dalyviai.

Raktiniai žodžiai: priimami sprendimai, emocinių gyvenimų euristika, samprotavimas.

Summary

„Factors of legal decision making: Manifestation of affect heuristic”. Viktorija Ivanauskaitė. Vilnius, Vilnius university, 2022, 79 pages.

Decisions, including legal ones, are influenced by intuitive ways of information processing, otherwise known as heuristics. One of them is affect heuristic. This heuristic can play a role in shaping sentencing decisions. The aim of this study is to investigate the relationship between affect heuristic and decision-making in a legal context. Also, to assess the impact that emotional experience such as remorse and anger has on decision-making (Also, to assess the influence of emotional experience such as remorse and anger on decision-making). The present study consisted of a sample of 90 students from three universities and one college. Age ranges from 19 to 40 years old (56,7% - female, 43,3% - male).

The design of this study was – experimental. During the experiment participants were provided with material from one of the three court fables each with five case studies and asked to make a decision regarding sentencing. The results decidedly confirmed that there is a strong relationship between affect heuristic and sentencing decision-making. The information that led to experience remorse influenced lower custodial sentences. Meanwhile, the information that led to experience anger influenced higher custodial sentences. The results revealed that affect heuristic influences the decisions in a legal context.

Key words: decision-making, affect heuristic, reasoning.

Pratarmė

Teisėjas, duodamas priesaika įsipareigoja vykdyti teisingumą tik pagal Lietuvos Respublikos įstatymus, neturėti asmeninio išankstinio nusistatymo priimant sprendimus bei nedemonstruoti išskirtinių simpatijų ar antipatijų byloje dalyvaujantiems asmenims. Teisėjai taipogi turi priimti daugybę svarbių sprendimų kiekvieną dieną. Remiantis Nacionalinės teismų administracijos 2020 duomenimis, Lietuvoje Civilinių bylų pirmos instancijos teismuose per 2020 metus buvo išnagrinėta priimant sprendimą ir priimant teismo įsakymą - 75 101 bylą. Baudžiamųjų bylų pirmos instancijos teismuose per 2020 metus buvo išnagrinėta priimant nuosprendį ir išnagrinėta priimant baudžiamąjį įsakymą - 15 680 bylų (Nacionalinė teismų administracija, 2020). Teismo proceso metu teisėjas turi atidžiai išnagrinėti kiekvieną bylą ir priimti objektyvų, nešališką ir racionalų sprendimą. Tačiau, užtikrinti visiškai racionalaus sprendimo yra beveik neįmanoma (Maroney, 2011). Teismo byloje gali trūkti įrodymų kas gali trukdyti informacijos apdorojimui. Gali neužtekti laiko surinkti visos reikiamos informacijos, ar dėl per didelio teisėjo darbo krūvio gali neužtekti laiko peržiūrėti visą turimą informaciją norint priimti tinkamiausią sprendimą (Guthrie, Rachlinski, & Wistrich, 2000). Tokiu atveju, žmonės yra linkę pasikliauti intuityviais sprendimo priėmimo būdais, kurie dar yra vadinami mąstymo euristikomis (Lerner, Li, Valdesolo, & Kassam, 2015). Pavyzdžiui, žmonės dažnai remiasi savo emocijomis priimdami sprendimą, atsižvelgdami kaip jie jaučiasi dėl vieno ar kito sprendimo alternatyvos. Taip bandydami numatyti emocines pasekmes susijusias su sprendimu ir priimti tokį sprendimą, kuris padidintų teigiamas emocijas ir sumažintų neigiamų emocijų galimybę (Loewenstein, & Lerner, 2003). Toks procesas yra vadinamas emocinių išgyvenimų euristika.

Ši euristika dažnai pastebima ir teisiniame kontekste – šokiruojantys įrodymai (Bandes, & Salerno, 2014), nukentėjusiojo parodymų davimas (Blumenthal, 2009), kaltinamojo elgesys (Rossmann, 2015) sukelia emocijas, kurios turi įtakos sprendimų priėmimui dėl bausmės tipo ir dydžio. Tačiau, euristikos kelia susirūpinimą, nes iš tikrųjų tai yra šališkumo problema, o žmonės priimdami sprendimus dažnai nesupranta jog yra veikiami mąstymo euristikos kurios turi įtaka šališkiems sprendimams (Greene, & Ellis, 2007). Taip pat jei bandytumėme paaiškinti euristikos įtakotą sprendimą, gali būti pateikta keletas alternatyvių racionalių argumentų kodėl buvo priimtas toks sprendimas, kuriuo sprendėjas nuoširdžiai tikėtų ir manytų, kad sprendimas buvo priimtas laikantis logikos, o ne euristikos pagalba (Jones, 2013). Viena iš pateikiamų priežasčių literatūroje aiškinanti tokį reiškinį yra asmens įsipareigojimas laikytis savo požiūrio, kuris dažnai būna paremtas emociniais išgyvenimais (Correia, 2011).

Emocinių išgyvenimų euristicos, kaip ir kitų mąstymo euristicų negalime išvengti, tačiau, galime išmokti jas atpažinti ir kontroliuoti norint pagerinti priimto sprendimo kokybę (Blumenthal-Barby, 2016).

Nors yra atlikta nemažai tyrimų susijusių su euristicų pasireiškimu priimamuose sprendimuose teisiniame kontekste, tačiau nėra atlikta daug empirinių tyrimų, kurių tikslas – atskleisti emocinių išgyvenimų euristicos pasireiškimą priimant teisinius sprendimus. Mūsų žiniomis, tokių tyrimų Lietuvoje taip pat nėra atlikta. Ištirti šią temą plačiau yra svarbu, kad geriau suvokus teisėjų veiksnius, galėtume pagerinti supratimą apie teismo priimamus sprendimus ir taip prisidėti prie teismo veiklos gerinimo (Gigerenzer, & Engel, 2006). Taipogi, geriau supratęs emocinių išgyvenimų įtaką sprendimų priėmimui, tai padėtų teisėjams stebėti jų sprendimą įtakojančius šališkumus, ko pasėkoje tai skatintų didesnę žmonių pasitikėjimą teisine sistema (Feigenson, 2009).

1. Įvadas

1.1. Sprendimų priėmimas

Sprendimų priėmimas tai yra kognityvinis procesas, kurio metu vertinama gaunama informacija, įvertinama sprendimo nauda ir prognozuojami galimi padariniai. Sprendimų priėmimo procesas gali būti tiek racionalus tiek iracionalus, paremtas aiškiais gautos informacijos faktais arba numanomomis prielaidomis (Šarkutė, 2009).

Mokslininkai, kurie tiria sprendimų priėmimo procesus, kuri laiką buvo pasidaliję į dvi dalis. Vieni teigė, jog žmonės priima racionalius sprendimus atsižvelgdami į turimus faktus ir sistemingai juos apgalvodami, pasirinkdami geriausią turimą alternatyvą. Racionalaus pasirinkimo teorija (angl. *Rational Choice Theory*), kurios pradininkas yra Adam Smith, teigia, kad asmuo kontroliuoja savo sprendimus racionaliais svarstymais (Paternoster, Jaynes, & Wilson, 2017). Panašiai teigia ir Žaidimo teorija (angl. *Game Theory*), kurios pradininkai yra John Von Neumann ir Oskar Morgenstern (Copeland, 1945). Šios teorijos akcentas yra žaidimas, kuris yra interaktyvios situacijos tarp racionalių žaidėjų modelis. Racionalaus elgesio prielaida grindžiama tuo, kad kiekvienas žaidėjas siekia maksimalios naudos sau, dėl ko asmuo apgalvoja ne tik savo pelną ir nuostolius, bet ir kitų, ir tada priima sprendimą, kuris jam atrodo geriausias.

Tačiau, kita dalis mokslininkų teigia, kad žmonės yra tik dalinai racionalūs. Riboto racionalumo teorija (angl. *Bounded Rationality*), kurios pradininkas yra Herbert A. Simon (1955). Autorius teigia, kad priimti racionalius sprendimus yra sudėtinga dėl kognityvinių

informacijos apdorojimo ribotumo. Žmonės kasdien turi priimti daugybę sprendimų ir dažnai tą turi padaryti per ribotą laiką, dėl ko neužtenka laiko surinkti visos reikiamos informacijos apie kiekvieną alternatyvą ar numatyti galimą kiekvienos alternatyvos poveikį, dėl ko atsiranda minėtas racionalaus sprendimo ribotumas (Hernández, & Ortega, 2019). Tokiais atvejais, kai sunku apdoroti ir išanalizuoti visą turimą informaciją, žmonių pažinimo sistema prisitaiko kurdama ir trumpindama naujus protavimo kelius remdamasi intuicijomis ar nesąmoningu sprendimo priėmimo procesu. Tokie procesai yra vadinami mąstymo euristicomis (Del Campo, Pauser, Steiner, & Vetschera, 2016).

Taigi riboto racionalumo teorija išryškina kai kuriuos racionalaus pasirinkimo teorijos trūkumus ir iškelia svarbią problemą – priimti racionalų sprendimą gali būti sudėtinga arba visiškai neįmanoma dėl analitinio mąstymo proceso ribotumo, dėmesio ribotumo ar padarinių nenumatomumo, kurios skatina mąstymo euristicas (Gigerenzer, 2004b). Tačiau, priklausomai nuo situacijos, žmonės gali remtis tiek racionaliais tiek intuityviais sprendimo priėmimo procesais (Thompson, Turner, & Pennycook, 2011). Šiuos kognityvinius sprendimo priėmimo procesus galima suskirstyti į dvi atskiras informacijos apdorojimo sistemas.

1.2. Dvi informacijos apdorojimo sistemos

Skirtumas tarp racionalaus ir iracionalaus mąstymo yra pastebimas ir aprašomas dvidešimto amžiaus pradžioje. W. James (1890/1950) ir S. Freud (1900/1953) teigė, kad samprotavimas pasireiškia dviem skirtingais mąstymo būdais. W. James samprotavimą laikė asociatyviu mąstymo būdu, kuris yra atskiras nuo analitinio mąstymo. Panašiai S. Freud išskyrė dvi atskiras mąstymo sistemas – pirminę ir antrinę. Pirminė sistema pagal jį veikia automatiškai ir nereikalauja daug pastangų. Tuo tarpu antrinė sistema yra sąmoninga ir nuosekli. Epstein (1998) sprendimo priėmimo procesus aiškina kognityvine-patirtine savęs teorija (angl. cognitive-experiential self-theory), kuri išskiria dvi informacijos apdorojimo sistemas – racionaliąją ir patirtinę (angl. experiential). Racionalioji sistema funkcionuoja pagal analitinę mąstymo sistemą, kuri veikia sąmoningo mąstymo kontrolės principu. Tuo tarpu patirtinė sistema yra automatinė, vadovaujasi praeities patirtimi ir emocijomis. Kaip teigia autorius, ši sistema veikia už sąmoningo mąstymo ribų, dėl to žmonės yra linkę galvoti, kad emocinės reakcijos yra tiesioginė reakcija į išorinius įvykius, nors emocinės reakcijos iš tikrųjų yra įvykius patirtinėje sistemoje interpretacija. Taigi, pagrindinė šios teorijos prielaida yra ta, kad žmonių praeities patirtis automatiškai įtakoja tai, kaip jie interpretuoja įvykius, to rezultate, ką galvoja, kaip jaučiasi ir elgiasi (Epstein, 1998).

Nors autoriai skirtingai apibūdina šiuos mąstymo procesus, tačiau yra matomi aiškūs panašumai tarp jų. Stanovich (1999) buvo pirmasis, kuris apibūdino šiuos procesus pavadindamas terminais 1-a ir 2-a Sistema. Vėlesniame darbe Stanovich (2010) kartu su Evans (2009) pabrėžė tokios terminologijos trūkumus, nes „dualistinė sistema“ gali būti suprasta dviprasmiškai, lyg tai apibūdintų dviejų atskirų mąstymų procesus, nors šios sistemos yra labai plačios ir įvairios, dėl ko mokslinėje literatūroje 1-a ir 2-a Sistema dar yra vadinamos 1-a ir 2-a tipo Sistemomis (Frankish, 2010). Tačiau, mąstymo procesų subendrinimas į dvi sistemas padeda geriau suprasti sprendimų priėmimo procesą ir jos yra išsamiau paaiškinamos Prospektų teorija (angl. *Prospect theory*).

Psichologai Daniel Kahneman ir Amos Tversky (2002) pristatė Prospektų teoriją - apie sprendimo priėmimo būdus, kurie šiai dienai yra plačiai taikomi įvairiose veiklos sferose ir taip pat laikoma populiariausia informacijos apdorojimo teorija. Ši teorija pristato kognityvinius procesus, kurie atlieka svarbų vaidmenį sprendimų priėmime, tai yra 1-a Sistema ir 2-a Sistema. 1-os Sistemos operacijos yra greitos, automatinės, be pastangų, asociatyvios, veikiančios už sąmoningos kontrolės ribų ir nereikalaujančios veikliosios atminties išteklių, kitaip dar gali būti apibūdinamos kaip intuityviu informacijos apdorojimu. 2-os Sistemos operacijos yra lėtesnės, nuoseklios, reikalaujančios pastangų, pagrįstos taisyklėmis, sąmoningos ir reikalaujančios veikliosios atminties išteklių, kitaip dar gali būti apibūdinamos kaip racionalaus informacijos apdorojimu (Evans, & Stanovich, 2013).

Šios sistemos pagal autorius yra sąveikaujantis procesas, kurios gali paveikti viena kitos informacijos apdorojimą. 1-a Sistema nuolat generuoja pasiūlymus 2-ai Sistemai: įspūdžius, nuojautas, ketinimus ir jausmus. Jei juos 2-a Sistema patvirtina, tada įspūdžiai ir nuojautos virsta įsitikinimais, o impulsai savanoriškais veiksmais. Kai 1-ai Sistemai iškyla sunkumų, ji ragina 2-ą Sistemą padėti apdoroti informaciją, kuri galėtų padėti išspręsti kilusią problemą (Gronchi, & Giovannelli, 2018). Pavyzdžiui, kai yra susiduriama su daugybės problema 18 x 23. Tačiau, asmenys turintys išvystytus matematinius įgūdžius, gali turėti teisingas intuicijas, nurodančias teisingą atsakymą ir nereikalauti 2-os Sistemos pagalbos (Kahneman, 2015).

Žmonėms dažnai trūksta svarbios informacijos apie sprendimą. Svarbi informacija yra nepastebima, susiduriama su laiko ar išlaidų apribojimais ir darbinėje atmintyje ne visada pavyksta išlaikyti didelį informacijos kiekį. Kuo daugiau žmonės yra užimti, tuo daugiau informacijos yra jų galvoje ir kuo daugiau laiko apribojimų yra patiriama, tuo didesnė tikimybė pasikliauti 1-osios Sistemos mąstymu (Kahneman, 2011). Kaip buvo akcentuota prieš tai, tai ne visada yra mąstymo klaida. 1-a Sistema dažnai lemia geresnį sprendimų

priėmimā, gerina efektyvumā neprarandant kokybės. Dijksterhuis (2004) tyrime, buvo lyginama sūmoningi ir nesūmoningi sprendimū priėmimai. Keleto eksperimentū metu, dalyviai gavo informacijos apie įvairias alternatyvas (pvz., butus, kambario draugus), siekdami nuspręsti, kuri alternatyva yra patraukliausia. Pirmos grupės dalyviai turėjo pasirinkti iš karto kai gavo informacijā. Antrai grupei buvo duotas laiko tarpas, per kurį jiems buvo leista sūmoningai pagalvoti apie įvairias alternatyvas. Trečiai grupei buvo duotas laikas pagalvoti, bet per tą laikā dalyviai buvo blaškomi. Ši grupė buvo priskirta prie nesūmoningo mūstymo (angl. *unconscious thinking*). Tyrimo rezultatai parodė, kad nesūmoningo mūstymo grupės priėmė geriausius sprendimus. Papildomi įrodymai parodė, kad mūstant nesūmoningai, įvairių alternatyvū psichinės (angl. *mental*) reprezentacijos pasikeitė, tapo aiškesnės ir labiau organizuotos. Autorius apibendrina, jog nesūmoningo mūstymo grupės mūstymas buvo geresnis už sūmoningā, nes tai lėmė geresnius sprendimus.

Ham, van den Bos ir Van Doorn (2009) autoriai teigia, jog formuojant teisingumo sprendimus, nesūmoningas mūstymas gali lemti tikslesnius teisingumo sprendimus (angl. *justice judgment*), nei sūmoningas ar skubus sprendimas. Pirmame tyrimo eksperimente, dalyviai priėmė lyginamuosius teisingumo sprendimus. Antrame eksperimente, dalyviai priėmė absoliutaus teisingumo sprendimus įvertinimo skalėje. Skubaus sprendimo priėmimo grupėje, dalyviai perskaitė stimulo medžiagā iš karto turėjo priimti teisingumo sprendimā. Sūmoningo mūstymo grupėje, dalyviai turėjo 3 minutes pamūstyti apie savo sprendimā. Nesūmoningo mūstymo grupėje dalyviai buvo blaškomi 3 minutes ir tada turėjo pranešti apie savo sprendimā. Tyrimo rezultatai parodė, jog nesūmoningo mūstymo grupės dalyviai teisingiausiai įvertino teisingumo sprendimus.

Tačiau, sprendimū priėmimo tyrimuose, ne visi tyrimū rezultatai rodo panašius rezultatus. Rey, Goldstein ir Perruchet (2009) kritinėje analizėje teigia, jog siūlymai pasikliauti nesūmoningu mūstymu teisės srities samprotavime yra dar labai nepagrįsti. Aczel, Lukacs, Komlos ir Aitken (2011) tyrimo rezultatai parodė, jog nepakankamas supratimas apie sprendimo procesā, buvo susijęs su prastesniais rezultatais užduotyse kur buvo teikiama subjektyvi pirmenybė ir užduotyse kur buvo galima objektyviai įvertinti užduotis. Vlassova, Donkin ir Pearson (2014) tyrimo rezultatai teigia, jog nesūmoninga informacija gali būti kaupiama laikui bėgant ir integruojama su sūmoningais elementais, pateikiamais prieš arba po, siekiant padidinti sprendimo tikslumā. Tačiau, nesūmoningas mūstymas gali būti naudojamas tik tada, kai sūmoningo mūstymo informacija yra integruojama į sprendimo priėmimā.

Tversky ir Kahneman (1974) darbas padarė įtakā tolesniems sprendimū priėmimo tyrimams, tyrinėjantiems kaip intuityvus informacijos apdorojimo procesas, kitaip dar

vadinamas – mąstymo euristika, įtakoja priimamus sprendimus (Frankish, 2010; Gilovich, Griffin, & Kahneman, 2002).

1.3. Mąstymo euristikos

Žmonės kiekvieną dieną turi priimti sprendimus, tačiau sprendimai turi būti paremti asmeninėmis nuostatomis ir įsitikinimais apie tam tikro įvykio tikimybę, pavyzdžiui, pinigų vertės ateityje, prezidento rinkimų ar kaltinamojo kaltę (Tversky ir Kahneman, 1974). Tad, dažniausiai mes pasikliaujame ir naudojame mąstymo euristiką kai reikia priimti sprendimą esant neapibrėžtai situacijai. Tai nutinka kai sprendimus priimančiam asmeniui tenka didelis kognityvinis krūvis, pavyzdžiui, kai reikia koncentruotis ir prisiminti didelį informacijos kiekį, suvokti sudėtingas ir painias informacijos detales tam turint ribotą laiką (Greene, & Ellis, 2007). Tuomet sprendimui supaprastinti yra naudojama mąstymo euristika – pasiklojimas turima ribota informacija ir neapgalvojimas visos turimos reikšmingos informacijos (Tversky ir Kahneman, 1974). Kaip Gigerenzer (2008) teigia, žmonės naudoja euristiką kai nesistengia rasti geriausią sprendimą, bet stengiasi rasti pakankamai gerą sprendimą, esant aplinkybėmis kada asmuo negali taikyti racionalaus mąstymo proceso.

Tačiau kiti autoriai pateikia kitokį požiūrį. Simon (1990), Gigerenzer ir Selten (2002) teigia, kad žmonės pasikliauna mąstymo euristikomis ne dėl kognityvinio krūvio (kaip teigia kiti autoriai), o dėl to, kad dauguma problemų ir situacijų, su kuriomis susiduriame išoriniame pasaulyje, nėra gerai apibrėžtos, tad negalima tikėtis visiškai racionalaus sprendimo, nes tai iš dalies nėra įmanoma.

Norint priimti geriausią sprendimą klasikiniame sprendimų priėmimo procese, visa informacija turėtų būti išsamiai išanalizuota ir įvertinta pagal visas galimybes. Kai kuriais atvejais mąstymo euristika lemia geresnius sprendimus nei racionalus mąstymo procesas (Albar, & Jetter, 2009; Mousavi, & Gigerenzer, 2014). Gigerenzer ir Todd (1999) teigia, kad sudėtingai ir neapibrėžtai situacijai ar problemai reikia paprasto ir greito sprendimo, nes euristinės strategijos padeda išspręsti neapibrėžtas situacijas būtent dėl savo paprastumo ir intuityvaus sprendimo būdo. Tap pat, Gigerenzer ir Engel (2006) pabrėžia, kad nors racionalaus mąstymo procese yra savaime suprantama, kad sprendimo kokybė visada gerėja arba bent jau negali suprastėti didėjant informacijos kiekiui, ši prielaida yra klaidinga. Viena iš priežasčių yra ta, kad dalis šiandienos turimos informacijos neapibrėžia rytojaus, tad ignoruojant dalį informacijos, euristika gali lemti geresnius sprendimus, nei strategijos, kuriose yra naudojama visa svarbi informacija.

Kiti autoriai laikosi kitokio požiūrio. Pavyzdžiui, Shah ir Oppenheimer (2008) teigia, kad naudojant mąstymo euristiką žmonėms kainuoja informacijos ir sprendimo tikslumą. Pasikliaunant mąstymo euristika taip pat gali būti sunku rasti alternatyvių sprendimų ir formuluoti naujas idėjas ar naujas nuomones (Dale, 2015). Nepaisant to, kad euristikos pagrįstas sprendimas gali būti labai efektyvus dėl laiko ir energijos sąnaudų sprendimų priėmimo procese, tačiau, euristika pagrįstas sprendimas gali sukelti mąstymo klaidas ir lemti netikslų sprendimą, dar vadinama šališkumu (Kang ir Park, 2019). Ko pasėkoje, euristikos suformuota prielaida trukdo nešališkai apdoroti informaciją. Dar blogiau, kad asmuo priimantis sprendimą dažnai nežino, jog sprendimui įtakos turėjo šališkas mąstymas (Blumenthal-Barby, & Krieger, 2015). Taigi, šališkas mąstymas yra vertinamas kaip neigiama euristikos taikymo pasekmė.

Mąstymo euristikų yra įvairių, tačiau, emociniai išgyvenimai jau seniai yra pripažinti mokslininkų kaip viena svarbiausių žmogaus sprendimo priėmimo veiksnių (Zajonc, 1980, 1984; Shafir, Simonson, & Tversky, 1993). Tai yra dėl to, kad emocija yra pirmoji reakcija į išorinius veiksnius, kurios atsiranda automatiškai ir lemia informacijos apdorojimą, o vėliau ir sprendimą (Zajonc, 1980). Emocijos taip pat atlieka svarbų vaidmenį teisės taikymo kontekste (Harris, & Shultz, 1992).

1.3.1. Emocinių išgyvenimų euristika

Remiantis daugybe tyrimų (Clore, Schwarz, & Conway, 1994; Forgas, 1995; Zajonc, 1980) apie emocinių išgyvenimų euristiką, priimant sprendimus, Finucane, Alhakami, Slovic and Johnson (2000) nustatė, kad žmonių priimamiems sprendimams įtaką daro emociniai išgyvenimai. Taip yra dėl to, kad emocijos priklauso intuityviam mąstymo procesui, tad remiantis emocijomis yra lengviau ir greičiau priimti sprendimą, bei, tai reikalauja mažiau kognityvinių išteklių, nei racionaliai apgalvoti kiekvienos situacijos alternatyvas, jos plusus ir minusus (Betsch, 2008).

Mokslininkas Zajonc buvo vienas pirmųjų mokslininkų tiriančių ryšį tarp emocinių išgyvenimų ir sprendimų priėmimo (Slovic, Peters, Finucane, & MacGregor, 2005). Jis teigė, kad emocinių išgyvenimų reakcijos į dirgiklius dažnai yra pirminės reakcijos, atsirandančios automatiškai ir vėliau lemiančios informacijos apdorojimą ir sprendimą. Bei, kad emocijos veikia kaip orientacinis intuityvus mechanizmas, kuris padeda greitai ir efektyviai apdoroti informaciją neapibrėžtose situacijose (Zajonc, 1980).

Slovic, Peters, Finucane ir MacGregor, (2005) argumentavo, kad žmonės vadovavosi savo „vidinėmis emocijomis“ (angl. *gut-feeling*) visą evoliucijos laikotarpį, kurios padėdavo priimti sprendimą neapibrėžtose situacijose, pavyzdžiui, ar saugu prieiti prie gyvūno, ar saugu gerti vandenį. Tačiau, kai gyvenimas patapo sudėtingesnis, kaip ir pačios išorinės situacijos, žmonės pradėjo labiau kontroliuoti savo aplinką, dėl ko atsirado ištekliai suteikiantys prieigą prie informacijos (pvz., knygos, laikraščiai) racionaliam mąstymui stiprinti. Autoriai taip pat teigia, kad kiekvienas iš mūsų turim vaizdus galvoje, kurie yra „pažymėti“ teigiamų ar neigiamų emocijų ir priimant sprendimus mes remiamės tomis užuominomis. Jie tai pavadino „emocinių išgyvenimų baseinu“ (angl. *affect pool*). Naudojant lengvai prieinamą emocijų įspūdį priimant sprendimus, gali būti lengviau ir veiksmingiau nei pasverti įvairių priežasčių privalumus ar trūkumus (Slovic, Finucane, Peters, & MacGregor, 2013).

Panašų požiūrį turi ir mokslininkas Domasio (1994), kurio suformuluota somatinių žymenų hipotezė (angl. *somatic marker hypothesis*), teigia, kad mąstymas yra kuriamas iš matytų vaizdų ir simbolių reprezentacijos. Visą gyvenimą trunkantis mokymasis lemia, kad šie vaizdai tampa „pažymėti“ teigiamų ar neigiamų jausmų, tiesiogiai ar netiesiogiai susijusių su somatinėmis ar kūno būsenomis, kurie daro įtaką sprendimo priėmimui. Pavyzdžiui, dar net nesuvokus, kad reikia priimti sprendimą, daugelis galimybių gali būti atmetamos, nes yra susijusios su neigiamomis emocijomis (Brown, & Reid, 2006).

Tačiau, yra autorių argumentuojančių, jog emociniai išgyvenimai gali būti priskirti racionaliam mąstymo procesui. Pavyzdžiui, pagal Loewenstein ir Lerner (2003), emocijos gali veikti kaip lūkestis - kaip žmogus jausis dėl priimto sprendimo ir dėl priimto sprendimo pasekmės, ar jaus laimę ar liūdesį. Žmonės, bandydami numatyti emocines pasekmes susijusias su sprendimu, stengiasi pasirinkti tokią alternatyvą, kuri padidintų teigiamas emocijas ir sumažintų neigiamų emocijų galimybę. Todėl, toks procesas yra laikomas neatsiejama racionalių sprendimų priėmimo sudedamąją dalimi, racionalaus mąstymo požiūriu (Li, Ashkanasy, & Ahlstrom, 2014).

Taigi, kaip rodo tyrimai, emociniai išgyvenimai yra neatsiejamai susiję sprendimų priėmimo procese.

1.3.1.1. Emociniai išgyvenimai ir sprendimų priėmimas

Norint suprasti emocijų vaidmenį priimant sprendimus, pirmiausia reikia išskirti emocijų šaltinį (t.y. ar emocijos yra susijusios su tebevykstančiu sprendimų priėmimu ar ne). Konkrečiau, emocijas, kurias sukelia pats sprendimas, pavyzdžiui, nerimas ar stresas dėl sudėtingo sprendimo, yra vadinamos integraliomis emocijomis (angl. *integral emotions*). Tuo tarpu su sprendimu nesusijusios emocijos yra vadinamos atsitiktinėmis emocijomis (angl. *incidental emotions*) (Bodenhausen, 1993).

Integralios emocijos literatūroje yra paaiškinamos kaip emocinė būseną, kurią sukelia tuo metu atliekama užduotis. Pavyzdžiui, atliekant vertinimo užduotis su skirtingu emociniu turiniu (pvz., vertinant kiek žmonių kasmet miršta nuo leukemijos ir vertinant kiek žmonių kasmet konsultuojasi su finansų patarėju). Pirmoji situacija sukelia emocinį išgyvenimą, lyginant su antros situacijos turiniu, kuri nesukelia daug emocijų (Blanchette, & Richards, 2010). Tad, integralios emocijos yra tiesioginės reakcijos į priimamo sprendimo turinį (Barnum, & Solomon, 2019). Creyer ir Kozup (2003) tyrimo rezultatai rodo integralių emocijų poveikį sprendimų priėmimui. Tyrimo dalyviai jautė didesnę pasitenkinimą priimtu sprendimu, kai sprendimų pasirinkimai turėjo teigiamų bruožų ir mažesnę pasitenkinimą, kai sprendimų pasirinkimai turėjo daugiau neigiamų bruožų. Luce, Payne ir Bettman (2000) iškėlė hipotezę, kad tam tikri sprendimų priėmimo scenarijai gali sukelti neigiamą poveikį, kuris gali paskatinti neigiamos emocijos įveikimo procesus ir įtakoti sprendimą. Jų tyrimo rezultatai patvirtino tyrimo tikslą ir parodė, kad tiriamieji gavę pasirinkimą tarp alternatyvų, kurios buvo apibrėžtos nepalankiomis kokybės ar kainos santykiais, sukėlė neigiamas emocijas, kurias dalyviai siekė įveikti pasirinkdami aukštesnės kokybės alternatyvą (t.y. norėdami padidinti sprendimo priėmimo kokybę), kaip neigiamos emocijos įveikimo procesą.

Tačiau, integralios emocijos gali ir pakenkti sprendimų priėmimui. Žmonės gali patirti baimę, galvodami apie skridimą, dėl galimos lėktuvo nukritimo rizikos ir vietoj to nuspręsti važiuoti mašina, nors tyrimų duomenimis yra didesnė tikimybė dėl automobilio, nei lėktuvo avarijos (Gigerenzer, 2004a). Taip pat, integralios emocijos gali paskatinti priimti sprendimą, nepaisant turimos informacijos, kuri siūlytų priimti alternatyvų sprendimą (Lerner, Li, Valdesolo, & Kassam, 2015).

Atsitiktinės emocijos yra sukeltos veiksmų, kurie nėra susiję su tuo metu atliekama užduotimi ar nagrinėjama sprendimo problema. Pavyzdžiui, Johnson ir Tversky (1983) tyrimas parodė, kad atsitiktinės emocijos buvo sukeltos skaitant laikraščio straipsnį apie tragišką įvykį, kurios vėliau turėjo įtakos tolimesniam rizikos vertinimui. Šios emocijos apima visus

veiksnius, kurie sukelia poveikį sprendimui, nors nėra tiesiogiai susijusios su sprendimo problema (Loewenstein, & Lerner, 2003). Grunberg ir Straub (1992) tyrimo rezultatai parodė, kad stresą keliantys vaizdo įrašai, kuriuos žiūrėjo dalyviai, vėliau turėjo įtakos tam, kiek jie suvalgys maisto. Kiti tyrimai taip pat rodo atsitiktinių emocijų įtaką pasitikėjimui kitais (Dunn ir Schweitzer, 2005), suteikiamai pagalbai (Manucia, Baumann, & Cialdini, 1984), terminų atidėliojimui (Tice, Bratslavsky, & Baumeister, 2001). Atsitiktinės emocijos literatūroje dažnai yra skirstomos į dvi kategorijas pagal jų valentingumą, tai yra, teigiamas arba neigiamas emocines savybes (Han, Lerner, & Keltner, 2007), nes emocijos kyla reaguojant į vykstantį ar numanomą situacijų vertinimą, atsižvelgiant į teigiamą ar neigiamą poveikį žmogaus lūkesčiams (Ortony, Clore, & Collins, 1990). Taip pat, žmonės patiriantys atsitiktinį emocijų pyktį, yra labiau linkę vertinti kitų idėjas ir tikėtis, kad kitų idėjų vertinimas suteiks gerą nuotaiką, palyginti su tais, kurie yra neutralioje emocijos būsenoje (Wiltermuth, & Tiedens, 2011). Andrade ir Ariely (2009) tikrino ar atsitiktinės emocijos gali turėti ilgalaikį poveikį sprendimų priėmimui. Jų teigimu, atsitiktinės emocijos gali turėti įtakos sprendimų priėmimui, nors tos emocijos gali greitai ir išnykti, bet žmonės vis tiek gali būti linkę priimti sprendimus, kuriam įtakos turėjo pradinė patirta atsitiktinė emocija. Eksperimento metu, prieš duodant dalyviams užduotis, jie žiūrėjo vaizdo įrašą, kuris turėjo sukelti pykčio arba džiaugsmo atsitiktines emocijas. Tada dalyviai dalyvavo ultimatumo žaidime, kuriame gavo nesąžiningą pasiūlymą. Šios užduoties rezultatai parodė, kad pykčio grupės dalyviai buvo labiau linkę atmesti nesąžiningą pasiūlymą nei džiaugsmo grupės dalyviai. Po ultimatumo žaidimo, dalyviams buvo duota pildymo užduotis skatinanti neutralias emocijas, kad išsklaidyti pykčio ar džiaugsmo emocijas iš pirmos užduoties. Antroje eksperimento užduotyje, dalyviai vėl žaidė ultimatumo žaidimą, tačiau dabar jie buvo siūlytojai. Šios užduoties rezultatai parodė, kad pradinės piktos būsenos dalyviai pateikė teisingesnius pasiūlymus, nei dalyviai, patyrę pradinę džiaugsmo emociją. Paskutinėje užduotyje dalyviai buvo siūlytojai diktatoriaus žaidime. Rezultatai parodė, kad vėlgi, dalyviai, buvę pykčio grupėje, pateikė teisingesnius pasiūlymus, lyginant su džiaugsmo grupės dalyviais. Remiantis tyrimo rezultatais, autoriai padarė išvadą, kad žmonės yra linkę elgtis nuosekliai, remiantis ankstesniais pasirinkimais, priimant sprendimus ir atsitiktinės emocijos gali būti būsimų sprendimų pagrindas (Andrade, & Ariely, 2009).

Integralios ir atsitiktinės emocijos yra skirstomos dar į atskirus keturis procesus svarbius sprendimų priėmimui - „emociniai išgyvenimai kaip informacija“ (angl. *affect as information*), „emociniai išgyvenimai kaip dėmesio centras“ (angl. *affect as a spotlight*), „emociniai išgyvenimai kaip motyvacija“ (angl. *affect as a motivator*) ir „emociniai

išgyvenimai kaip bendra valiuta“ (angl. *affect as common currency*) (Peters, Västfjäll, Gärling, & Slovic, 2006).

Pirmas procesas „emociniai išgyvenimai kaip informacija“ nurodo procesą, kurio metu žmonės priimdami sprendimą, savęs paklausia „kaip aš dėl to jaučiuosi?“ (Schwarz, & Clore, 2003). Šie jausmai, kurie yra priskiriami emocijai veikia kaip informacija, padedanti priimti sprendimą (Slovic, Finucane, Peters, & MacGregor, 2002). Šiame procese, emocinis išgyvenimas skatina sprendimus priimančius asmenis imtis informacijos apdorojimo strategijų, kurios išsaugo teigiamą emociją ir išvengia neigiamos emocijos (Weber & Johnson, 2009). Pavyzdžiui, džiaugsmo emocija signalizuoja asmeniui, kad sprendimui priimti užtenka informacijos ir sprendimo situacija yra teigiamai vertinama. Tuo tarpu, baimės ar nerimo emocija signalizuoja, kad priimamo sprendimo situacija kelia grėsmę ir reikalauja racionalaus informacijos apdorojimo proceso (Schwarz & Clore, 2003).

Antras procesas „emociniai išgyvenimai kaip dėmesio centras“ apibūdina sprendimų priėmimo procesą kada emociniai išgyvenimai yra dėmesio centre dviejų etapų procese. Pirmas, emocinių išgyvenimų stiprumas ir tipas (pvz., neigiama emocija ar teigiama emocija) sutelkia sprendimų priėmėjo dėmesį į naują informaciją. Antra, nauja informacija yra naudojama priimant sprendimą. Dėmesio sutelkimas į skirtingą informaciją priklauso nuo to, kaip stipriai yra patiriamos emocijos dėl tam tikro objekto (Peters, 2006). Pavyzdžiui, Nabi (2003) buvo atliktas eksperimentas, buvo remiantis šių dviejų etapų metodu, kada buvo iššaukiamos dalyvių neigiamos emocijos (pyktis arba baimė) dėl žmonių vairavimo išgėrus ir tada prašoma, kad dalyviai įvertintų kurioms taisyklėms skirtų pirmenybę – ar orientuotoms į bausmę ar į prevenciją. Rezultatai parodė, kad dalyviai, buvę pykčio grupėje, pirmenybę skyrė bausmės taisyklėms, o baimės grupės dalyviai daugiau dėmesio skyrė prevenciniams sprendimams.

Trečias procesas „emociniai išgyvenimai kaip motyvacija“ aiškina, jog emociniai išgyvenimai veikia kaip motyvacija informacijos apdorojimui ir elgesiui. Pavyzdžiui, Chen ir Bargh (1999) susiejo emocinius išgyvenimus su elgesio procesu. Eksperimente dalyvių buvo prašoma kuo greičiau pastumti svirtį į priekį, jei jie įvertina parodytą žodį kaip teigiamą, ir patraukti svirtį atgal link savęs, jei jie įvertina parodytą žodį kaip neigiamą. Rezultatai parodė, kad tyrimo dalyviai turėjo greitesnę reakciją į neigatyvius žodžius, nei teigiamus. Tokia reakcija autorių buvo apibūdinama kaip į vengimą panašūs raumenų judesiai, kurie greičiau reagavo į neigiamus žodžius, o esant teigiamam žodžiui lėčiau. Tad emocijos veikia, kaip motyvacija, kuri skatina žmones elgtis taip, kad pasiektų ar išlaikytų teigiamą emocinę būseną (Isen, 2000).

Ketvirtas procesas „emociniai išgyvenimai kaip bendra valiuta“ aiškina procesą, kada emociniai išgyvenimai gali atlikti „numatančiąją“ funkciją, suteikdami sprendimų priėmėjui

„bendrą valiutą“, pagal kurią galėtų įvertinti skirtingus sprendimų rezultatus (Weber, & Johnson, 2009). Pavyzdžiui, „numatymas“ gailesčio arba nusivylimo emocijas dėl priimto sprendimo, gali paskatinti sprendimų priėmėją geriau apgalvoti sprendimą, kurio rezultatas skatintų pozityvius emocinius išgyvenimus (Connolly, & Zeelenberg, 2002). Tad emociniai išgyvenimai veikia kaip pinigai už prekes, kada emocijos yra naudojamos kaip „bendra valiuta“ priimant sprendimus, kurie leidžia palyginti skirtingus variantus bei turimą informaciją prieš priimant sprendimą žadantį geriausią emocinį išgyvenimą (Cabanac, 1992).

Nepriklausomai nuo to, ar pagrindinis dėmesys yra skiriamas integralių ar atsitiktinių emocijų įtakai, dauguma tyrimų literatūroje daugiausia dėmesio skiria pozityvios ir negatyvios emocijos įtakai, vertinant ir priimant sprendimus. Iš tiesų, emocinių išgyvenimų įtaka yra patvirtinta daugumoje tyrimų, kada pozityvi ar negatyvi emocija turėjo įtakos sprendimų priėmimui (Loewenstein, & Lerner, 2003), pasitenkinimą sprendimu (Creyer, & Kozup, 2003), informacijos interpretavimui (Mackie, & Hamilton, 2014), rizikos siekimui ir vengimui (Zhao, Gu, Tang, Yang, & Luo, 2016), bei teisinius sprendimus (Goodman-Delahunty, & Sporer, 2010). Kitaip tariant, emocijų įtaka sprendimų priėmimui yra plačiai įrodyta.

Teisės sprendimų kontekste daug dėmesio yra skiriama gailesčiui ir pykčio emocijų išgyvenimams (Bright & Goodman-Delahunty, 2006; Colby, 2011; Bergman Blix, 2022). Šios emocija yra vertinamos kaip svarbūs veiksniai priimant teisinius sprendimus, nes teisinėje sistemoje teisėjai turi atsižvelgti į visas ginčo puses, įvertinti ginčo šalių motyvus ir perspektyvas bei interpretuoti visus turimus įrodymus (O'Grady, 2001). Bet kuriame etape iš išvardintų procesų, gali kilti tiek gailesčio tiek pykčio emocija, kas gali skatinti šališką teisinių sprendimų priėmimą (Bandes, 2009; Bandes, & Blumenthal, 2012).

1.3.1.2. Gailesčio emocijos išgyvenimo įtaką sprendimų priėmimui teisiniame kontekste

Gailesčio emocijos išgyvenimas atlieka svarbų vaidmenį sprendimų priėmimo baudžiamojoje justicijoje bei daro didelę įtaką priimant sprendimus dėl bausmės ir jos dydžio (Rossmanith, 2015; Bandes, 2016a). Gailesčio emocija, kurią Nussbaum (1996) dar apibūdina kaip gebėjimas pažvelgti į situaciją iš kito asmens perspektyvos, yra neišvengiama norint priimti teisingą sprendimą. Priimant sprendimą, teisėjas turi suprasti kelias perspektyvas norint atsakyti į klausimus: ar ieškovo ar atsakovo parodymai yra patikimi? Ar nusikaltimo veiksmas atitinka apibūdinamas pasekmes? Į šiuos klausimus dažnai padeda atsakyti išreikštos emocijos teisme, nes jos padeda apsvarstyti ginčo šalių pozicijas, jų patiriamas emocijas bei patirtį.

Tačiau, bandymas pažvelgti iš kiekvieno asmens perspektyvos gali kelti pavojų objektyviam sprendimui (Abrams, 2010; Bergman Blix, 2019). Bades ir Salerno (2014) teigia, kad aukų parodymai sukelia gailėsčio emociją teisėjams, kas gali pakenkti kaltinamojo teisei į objektyvų sprendimą. Šį teiginį patvirtina Paternoster ir Deise (2011) tyrimas, kurio rezultatai parodė, jog nukentėjusiojo parodymų davimas iš esmės padidino tikimybę kaltinamajam gauti griežčiausią bausmę. Tyrimo autoriai taip pat rado ryšį tarp nukentėjusiojo parodymų ir teigiamos emocijos požiūrio apie nukentėjusįjį bei neigiamų emocijų suvokimą apie kaltinamąjį.

Emocinių išgyvenimų tyrimai rodo, jog emocijų rodymas daro įtaką teisiamojo asmenybės suvokimui, kas turi įtakos priimant sprendimą dėl bausmės (Ward, 2006; Zhong, 2015). Teisiamųjų emocijų rodymas gali turėti įtakos teisėjų emocijoms ir vertinimams (Picó, Gračanin, Gadea, Boeren, Aliño, & Vingerhoets, 2020). Pavyzdžiui, Sundby (1997) nustatė, kad net 69% prisiekusiųjų skyrė griežtesnę bausmę dėl kaltinamojo išreikšto gailėsčio emocijos stokos, kas sukėlė prisiekusiesiems pyktį. Tsoudis (2002) tyrime taip pat buvo rastas reikšmingas ryšys tarp kaltinamojo emocijų demonstravimo ir gailėsčio emocijos jautimo kaltinamajam. Kuo liūdnėsnė buvo išreikšta kaltinamojo emocija, tuo daugiau gailėsčio buvo jam jaučiama. Tokius rezultatus galima paaiškinti per emocinių išgyvenimų kontrolės teoriją (angl. *affect control theory*), kuri aiškina, kad asmens emocijų rodymas daro įtaką kitiems asmenims apie jo asmenybę ir remiantis tuo priima sprendimą (Heise, 1977). Emocijų demonstravimas yra suvokiamas kaip nuomonės patvirtinimas apie asmenybę. Pavyzdžiui, laimingos emocijos išreiškimas po blogo elgesio patvirtina neigiamą asmens asmenybę, tuo tarpu gailėsčio emocijos išreiškimas paneigtų neigiamą asmens asmenybę (Robinson, Smith-Lovin, & Wisecup, 2006). Taigi, teisiniame kontekste kaltinamojo emocijų, tokių kaip gailėsčio, demonstravimas gali būti vertinama kaip mažesnė tikimybė dar kartą nusikalsti (Zhong, Baranoski, Feigenson, Davidson, Buchanan, & Zonana, 014; Bades, 2016b).

Niedermeier, Horowitz ir Kerr (2001) tyrimas parodė prieštaraujančius rezultatus. Kaltinamieji, kurie demonstravo gailėsčio emocijas buvo labiau linkę būti nuteistais, nei kaltinamieji, kurie nerodė jokių emocijų. Autoriai padarė išvadą, kad gailėsčio emocijos rodymas gali būti vertinamas kaip kalto asmens išraiška, nes nėra jokios priežasties rodyti gailėsčio emocijos, jei asmuo nėra kaltas. Iš dalies panašius rezultatus rodo Jehle, Miller ir Kimmelmeier (2009) tyrimas. Kaltinamieji, kurie demonstravo gailėsčio emociją ir nepateikė paaiškinimų, bet pateikė pasiteisinimą dėl padaryto nusikaltimo, buvo linkę būti pripažinti kaltais. Autoriai padarė išvadą, kad literatūroje nuolat aptinkamas teigiamas gailėsčio poveikis bausmės skyrimui galioja tik tada, kai kaltinamasis prisipažįsta ar atsiprašo.

Taigi, individualūs emociniai išgyvenimai teisme sukuria ryšį tarp kitų žmonių veiksmų vertinimo, patiriamų emocijų kaip gailestis ir priimamų sprendimų. Tačiau, tyrimai rodo, jog patiriama pykčio emocija taip pat daro įtaką sprendimų priėmimui (Karstedt, 2002).

1.3.1.3. Pykčio emocijos išgyvenimo įtaka sprendimų priėmimui

Pykčio emocija yra išskiriama kaip viena svarbiausių emocijų, kuri daro įtaką priimant sprendimus (Georges, Wiener, & Keller, 2013). Pyktis daro didelę įtaką žmonių norui bausti. Pasak Lerner ir Tiedens (2006) pykčio emocija yra susijusi su įsitikinimu, kad pažeidėjas turi būti nubaustas. Goldberg, Lerner ir Tetlock (1999) tyrimo rezultatai parodė, kad žmonės yra linkę nubausti asmenis, kuriems jaučia pyktį. Tad, ši pykčio savybė rodo, kad pykčio emocija yra svarbi baudžiamosiose bylose, nes teismų tikslas yra įvertinti kaltę ir priimti sprendimą dėl bausmės ir jos dydžio.

Alicke (1992) teigia, jog žmonės prieš priimant sprendimą, dėl kaltės pirmiausia įvertina ar elgesys buvo padarytas tyčia ir ar pažeidėjas numatė kokį poveikį turės jo veiksmai. Tada vertinamas asmens charakteris (t.y. ar asmuo yra suvokiamas kaip turintis teigiamų ar neigiamų asmenybės bruožų), remiantis vertinimu ar asmuo turėjo blogų ketinimų ir ar pažeidė socialiai priimtas elgesio normas. Jeigu yra įvertinama, kad asmuo yra atsakingas už nusikaltimą ir buvo motyvuotas blogų ketinimų, tokiu atveju kyla pykčio emocija, kuri skatina bausti. Šis procesas yra vadinamas „kaltės kontrolė“ (angl. *culpable control theory*) (Alicke, 2000). Tačiau, autorė taipogi teigia, jog pykčio emocinė reakcija į nusikaltimą gali turėti ir tiesioginę įtaką kaltinimui, nes pyktis skatina šališką kaltės įrodymą.

Alicke (1992) atliko tyrimą, kuriame pasakojama apie asmenį, kuris viršijo greitį, kad greičiau grįžtų namo, bet įvažiuojęs į sankryžą nespėjo laiku sustoti ir trenkėsi į kitą automobilį bei sužalojo vairuotoją. Šiame scenarijuje buvo pateiktos dvi skirtingos priežastys kodėl minėtas asmuo viršijo greitį. Pirmame scenarijuje buvo paaiškinta, jog asmuo skubėjo namo ir viršijo greitį, nes norėjo paslėpti nuo tėvų jų jubiliejaus dovaną. Antrame scenarijuje buvo paaiškinta, jog skubėjo namo ir viršijo greitį, nes norėjo paslėpti nuo tėvų narkotines medžiagas. Dalyviai, kurie skaitė antrą scenarijų buvo labiau linkę manyti, jog asmuo yra atsakingas už avariją, nei tie, kurie skaitė pirmą scenarijų. Teisinės atsakomybės požiūriu tai yra keistas rezultatas, turint omenyje, kad vairuotojo elgesys ir avarijos aplinkybės kiekviename scenarijuje buvo vienodos, skyrėsi tik viršijimo greičio priežastys (Nadler, 2012). Tačiau, antrame scenarijuje, neigiamas asmens motyvų vertinimas paskatino dalyvius priskirti

didesnę atsakomybę (Alicke, 1992), o atsakomybės vertinimas sukelia pykčio emociją, kuri skatina baudžiamąjį elgesį (Alicke, 2000). Panašius rezultatus rodo ir kiti tyrimai. Ask ir Pina (2011) tyrime buvo rasta, jog pykčio emocija sustiprino atsakomybės suvokimą kaltinamojo atžvilgiu bei padidino norą bausti. Keltner (1993) rado, jog pykčio emociją išgyvenantys žmonės yra labiau linkę priskirti atsakomybę asmeniui, kuris dalyvavo nelaimingam atsitikime, nei nelaimingo atsitikimo aplinkybėms. Taip pat, žmonės, kurie patyrė pykčio emociją buvo labiau linkę kaltinti asmenį ir dėl vėlesnių nusižengimų, palyginti su kontrolės grupės dalyviais. Nors pykčio emocija galėjo paskatinti dalyvius klaidingai priimti sprendimą priskiriant atsakomybę (Schwarz, 1990).

Feigenson ir Park (2006) teigimu, priimami sprendimai priklauso nuo tuo metu išgyvenamos emocijos. Pavyzdžiui, jei asmuo patiria neigiamą emociją kaip pyktis, tada vertinamas asmuo bus įvertintas neigiamai. Dėl neigiamų emocijų kylantys sprendimai iš esmės yra neracionalūs ir šališki (Haidt, 2001). Georges ir kt., (2013) atlikto tyrimo rezultatai parodė, kad didėjant dalyvių pykčio emocijai didėjo ir bausmės dydis. Padidėjusio pykčio emocija taipogi lėmė švelninančius bylos veiksnius vertinti kaip silpnesnius ir mažiau reikšmingus. Dar svarbiau, kad vienos situacijos sukelta pykčio emocija daro įtaką sprendimo priėmimui nesusijusiam su situacija, kuri sukėlė konkrečia emocija (Lerner, & Tiedens, 2006).

Kiti tyrimai rodo, kad įrodymų pateikimas lemia pykčio emociją bei bausmės dydį. Pavyzdžiui, Bright ir Goodman-Delahunty (2006) tyrime dalyviams buvo duoti žodiniai įrodymai, apibūdinantys siaubingą nusikaltimą arba „žiaurūs“ fotografiniai įrodymai. Tyrimo rezultatai parodė, kad dalyviai, kurie buvo fotografinių įrodymų grupėje, patyrė stipresnę pykčio emociją, nei dalyviai, kurie buvo žodinių įrodymų grupei. Dalyviai, kurie buvo fotografinių įrodymų grupėje taipogi skyrė daug didesnes bausmes. Autoriai padarė išvadą, kad fotografiniai įrodymai turėjo tiesioginį suvokimą apie aukos kančias. Tačiau, pykčio emocija nukreipta būtent į kaltinamąjį, gali lemti šališkumą nagrinėjant įrodymus, pavyzdžiui, atsiranda subjektyvus įrodymų pakankamumo vertinimas, o to pasėkoje padidėja didesnės bausmės tikimybė (Bright, & Goodman-Delahunty, 2006).

Tad, teisiniame kontekste patiriami emociniai išgyvenimai gali veikti kaip vertinimas padedantis nuspręsti kiek kaltinamasis yra vertas bausmės. Taip pat, remiantis pateiktais tyrimais, galime daryti išvadas, kad emociniai išgyvenimai turi stiprią įtaką priimamiems sprendimams, tad yra svarbu suprasti kaip jie veikia.

1.3.2. Emocinių išgyvenimų aiškinimo būdai

Viena iš pagrindinių emocinių išgyvenimų euristikos aiškinimu gali būti kognityvinio disonanso teorija. Pagal šią teoriją, žmonės siekia išlaikyti harmoniją tarp savo asmeninių įsitikinimų, vertybių ar elgesio. Kognityvinis disonansas atsiranda kai pasireiškia neatitikimas tarp asmens įsitikinimų, vertybių ar sprendimų ir kai turima elgtis taip, kas prieštarauja šiems dalykams. Toks kognityvinis disonansas sukelia negatyvias emocijas ir diskomforto jausmą, kurio yra siekiama išvengti (Festinger, 1957).

Kognityvinis disonansas yra siejamas su emocijomis. Kadangi kognityvinis disonansas sukelia negatyvias emocijas ir psichologinį diskomfortą, yra stengiamasi sumažinti kognityvinį disonansą, kartu siekiant sumažinti ir patiriamas neigiamas emocijas (Martinie, Milland, & Olive, 2013; Hagger, Chatzisarantis, & Harris, 2006).

Kognityvinis disonansas yra laikomas svarbiu pasirinkimu tarp sprendimo alternatyvų rezultatu, kuris gali pasireikšti tiek prieš sprendimą, tiek po jo (Koller, & Salzberger, 2007). Pavyzdžiui, priėmus sprendimą, kuriame vėliau yra pastebimi trūkumai, asmuo gali pradėti ieškoti informacijos, kuri patvirtintų sprendimo naudą. Pirma, asmuo gali bandyti save įtikinti, kad atmetos alternatyvos patrauklios savybės iš tikrųjų nėra tokios patrauklios kaip buvo manyta iš pradžių, o pasirinktas nepatrauklus sprendimas iš tikrųjų nėra jau toks nepatrauklus. Antra, asmuo gali bandyti ieškoti sprendimą patvirtinančios informacijos ir priderinti savo įsitikinimus prie priimto sprendimo, kad patvirtintų priimto sprendimo naudą bei vengti bet kokios sprendimui prieštaraujančios informacijos, norint kuo labiau sumažinti kognityvinę įtampą (Festinger, 1957).

Jonas, Graupmann ir Frey (2006) tyrimas iliustravo ryši tarp negatyvios emocijos ir kognityvinio disonanso. Tyrime buvo prašoma dalyvių įsivaizduoti, jog jie laimėjo atostogas loterijoje ir galėjo pasirinkti vieną iš penkių galimų kelionės variantų, kuri geriausiai atitiktų jų pageidavimus. Antroje tyrimo dalyje, teigiamos emocijos grupės dalyviams buvo rodomas trumpas juokingas filmas, o neigiamos emocijos grupei buvo rodomas trumpas slegiantis filmas. Vėliau dalyviams buvo duota papildoma informacija apie kelionių alternatyvas ir prašoma priimti galutinį sprendimą dėl vienos iš penkių kelionių. Tyrimo rezultatai parodė, kad dalyviai, buvę neigiamos nuotaikos grupėje, buvo mažiau linkę keisti savo pirminį pasirinkimą, palyginti su tais, kurie buvo teigiamos nuotaikos grupėje. Šio tyrimo autoriai tokius rezultatus aiškino remiantis kognityvinio disonanso teorija, jog neigiama emocija ir taip sukelia nemalonias emocijas bei psichologinį diskomfortą, o norint įvertinti turimas

alternatyvas, papildomai sukeltų dar daugiau emocinės įtampos, dėl ko dalyviai buvo labiau linkę patvirtinti savo sprendimą (Jonas, Graupmann, & Frey, 2006).

Kiti mokslininkai emocinius išgyvenimus aiškina per „kognityvinio vertinimo“ teoriją (angl. *cognitive appraisal*). Pagal šią teoriją, emocinių išgyvenimų patirtis gali skirtis tarp žmonių, priklausomai nuo to, kaip jie interpretuoja situaciją (Lazarus, 1982). Pavyzdžiui, vieni tėvai gali didžiulis perduodami šeimos verslą vienam iš vaikų, tuo tarpu kiti tėvai gali jausti susirūpinimą ar net gailėstį, kad turi pasirinkti vieną iš vaikų (Bee, & Neubaum, 2014). Pagal kognityvinio vertinimo teoriją, situacijas galima vertinti keliais procesais, kurie sukuria konkrečią emociją - skirstoma į pirminį ir antrinį vertinimo procesus (Lerner, & Keltner, 2000).

Pirminio vertinimo metu yra vertinama ar įvykis turės teigiamą ar neigiamą įtaką, ar bus nereikšmingas (neturės jokios įtakos) asmens gerovei. Toks situacijos vertinimo aktualumas yra svarbus visoms emocijoms, nes jei situacija ar informacija nėra svarbi asmeniui, tada emocinės reakcijos gali ir nebūti (Scherer, 2001). Be to, situacijos aktualumas lemia emocijų intensyvumą (Johnson, & Stewart, 2005).

Antrinio vertinimo metu asmuo siekia įvertinti ateities lūkesčius, emocinę reakciją į situaciją ir ar asmuo turės išteklių, reikalingų veiksmingai susidoroti su situacija (Campbell, Johnson, & Zernicke, 2013). Ateities lūkesčių vertinimas nurodo tikimybę, kad ateitis pasikeis į geresnę ar blogesnę pusę (Lazarus, 1991). Emocinė reakcija į situaciją nurodo pasitenkinimą ar nepasitenkinimą turima situacija. Pavyzdžiui, pasitenkinimas situacija gali kelti pozityvias emocijas tokias kaip optimizmas, susijaudinimas. Nepasitenkinimas situacija gali kelti negatyvias emocijas kaip baimė, nerimas (Roseman, 1991). Reikalingų susidoroti su situacija išteklių turėjimas nurodo vertinimą kiek žmogus turės galimybes keisti ar kontroliuoti situaciją. Kontrolės vertinimas yra svarbus daugumai emocijų, nes kai kontrolės potencialas yra didelis, žmonės jaučiasi galintys kontroliuoti arba pakeisti savo situaciją, kas skatina teigiamas emocijas. Tačiau, kai kontrolės potencialas yra mažas tai skatina negatyvias emocijas (Smith, & Ellsworth, 1985).

Apibendrinus, kognityvinio vertinimo teorija teigia, kad emociją sukelia ne konkretus įvykis, o įvykio vertinimas. Kognityvinio vertinimo teorija taip pat yra naudinga tiriant konkrečių emocijų poveikį sprendimui (Lerner, & Tiedens, 2006), nes kiekviena emocija daro įtaką daugeliui sprendimų ir sprendimų priėmimo procesams (Han, Lerner & Keltner, 2007; Yang, Zhou, Gu, & Wu, 2020).

Kognityvinis vertinimas gali turėti įtakos ir teisiniams sprendimams. Kadangi, teisėjai ir advokatai vertina informaciją, remdamiesi turimais įrodymais bandydami susikurti nuoseklią įvykio istoriją. Tačiau, tai darydami, įrodymus jie gali interpretuoti pasitelkdami savus

įsitikinimus. Pavyzdžiui, jei interpretuota situacija vertinama, jog žala yra teisiemojo kaltė, teisėjas gali jausti pyktį, kas gali paskatinti norą bausti. Tačiau, jei situacija interpretuoja taip, kad nusikaltimas įvyko dėl priežasčių kurių teisiemasis negalėjo kontroliuoti, teisėjas gali jausti liūdesį ar užuojautą, ko pasėkoje mažėja noras bausti (Ellsworth, & Dougherty, 2016).

Kitas veiksnys, aiškinantis emocinius išgyvenimus yra motyvacija (Correia, 2011). Mąstymo euristiką lemia intuityvūs sprendimai, dėl ko atsiranda mąstymo klaidos kaip šališkumas, kuris iškraipo informacijos apdorojimą ir sprendimą. Taip pat, mąstymo euristika paprastai yra nemotyvuoto neracionalaus mąstymo rezultatas, tačiau šališkumas dažnai yra motyvuotas, sukeltas tam tikros emocijos (Tversky, & Kahneman, 1974). Tad, autoriaus Correia (2011) požiūriu, motyvuotas neracionalus mąstymas dažniausiai pasireiškia tada, kai asmuo „labai stipriai jaučia“ tam tikrą požiūrį, tai yra, kai įsipareigojimas laikytis požiūrio yra paremtas stipriomis emocijomis ar interesais. Tokiais atvejais asmuo yra linkęs laikytis savo įsitikinimų pozicijos argumentuose kurie yra susiję su motyvacija būti teisiu. Tai gali įtakoti šališką sprendimų priėmimą dviem procesais - įtaka informacijos rinkimo procesui (šališkumas) ir informacijos interpretavimui (informacijos iškraipymas) (Correia, 2011). Pavyzdžiui, asmuo veikiamas tam tikrų emocijų ginčo metu sutelkia dėmesį į informaciją, kuri patvirtina jo teiginį ir nepastebi informacijos, kuri paneigtų tą teiginį. Neobjektyvios informacijos ieškojimas yra susijęs su negatyviomis emocijomis, kurias gali sukelti ginčo pralaimėjimas (Oswald, & Grosjean, 2004). Taigi, asmuo gali būti toks įsitikinęs savo turima informacija, jog gali būti sunku atskirti ar asmuo sąmoningai, ar nesąmoningai tampa šališkas. Tai gali pasimatyti ir teisiniame kontekste, kada yra sunku nustatyti, ar advokatas, ginantis klientą, sąmoningai bando manipuliuoti turimais informacijos įrodymais, nes nori laimėti bylą, ar advokatas nuoširdžiai tiki kliento įvykio versija (Correia, 2011). Tad, emocinis išgyvenimas sukelia šališką informacijos apdorojimą, kuris yra susijęs su asmens įsitikinimais.

1.3.3. Emocinių išgyvenimų reikšmė teisinių sprendimų priėmimui

Teisė tradiciškai apibūdinama kaip pagrįsta logika ir vengianti vadovautis emocijomis (Maroney, 2011). Priimant teisinius sprendimus, teisme yra akcentuojamas objektyvus ir nešališkas mąstymas, susietas su taisyklių laikymusi. (Davies, 2002; Kramer, 2007). Kriterijai kaip rinkti ir apdoroti informaciją bei pasverti alternatyvas, turėtų būti iš anksto apibrėžti ir kiekvieną kartą jų turi būti laikomasi, siekiant užtikrinti vienodo požiūrio principą (Bergman Blix, 2022). Šiuolaikinis teisinis požiūris ir toliau veikia tokiu principu pagal du pagrindinius teiginius: a) teisė yra teisė tol, kol ji patvirtina teisės saugos politikos būdus b) teisė ir emocija

turi būti atskirtos viena nuo kitos (Grossi, 2015). Tam, kad teisė visuomenėje atliktų objektyvią funkciją ir užtikrintų įstatymų laikymąsi, bei norint įgauti visuomenės pasitikėjimą apie nešališką teisingumą, emocijos turi būti „atidėtos į šalį“ (Maroney, 2011).

Podgorecki (1982) pateikia kitokį požiūrį. Jis teigia, jog teisė yra intuityvi, nes sukurta remiantis žmonių išgyvenimais ir jų emocijomis, nes emocijos nustato tam tikras normas, standartus ir taisykles. Tad, visi teisiniai įstatymai yra emocinių išgyvenimų rezultatas. Taip yra dėl to, kad kiekvienas asmuo teisę suvokia skirtingai ir elgiasi remiantis savo emocijomis – ar tam tikras elgesys suteikia pozityvias ar negatyvias emocijas. Toks požiūris gali kelti idėją kad tokiu atveju teisė yra „chaotiška“, nes kiekvienas skirtingai patiria emocijas ir jas interpretuoja, ko rezultate gali skirtis elgesio normos. Tačiau, visuomenės pagrindines elgesio normas veikia tie patys įsitikinimai, kurie yra paremti visuomenės kultūra, išgyvenimais ir emocijomis, kurie yra susiformavę per ilgą laiką ir taip tapę daugiau ar mažiau bendromis ar panašiomis. Taigi, emocijos, būdamos visuomenės elgesio pagrindu, formuoja normas, kurių žmonės turi laikytis, nes tai jiems yra įprasta, o ne vien dėl to, kad tam tikros elgesio taisyklės yra įrašytos teisės aktuose (Rimgaila, 2009).

Tačiau, kaip teigia Sellers (2014), teisė negali priklausyti nuo emocijų, nes emocijos kyla kiekvienam žmogui skirtingai, atsižvelgiant į interesus, situaciją ir aplinkybes. Ne visos emocijos turi vienodą reikšmę teisiniame kontekste, pavyzdžiui, godumo ar pavydo emocija gali būti kaip tik priešinga teisei, kartais net neetiška. Kadangi žmonės yra daugiau linkę vadovautis klausimu „ko aš noriu?“, teisėjai yra linkę vadovautis „koks įstatymas būtų teisingiausias šiuo atveju?“, o ne „kokio įstatymo norėčiau aš?“. Tai padeda išvengti šališkų emocinių sprendimų (Sellers, 2014).

Tuo tarpu, Posner (2001) pripažino, kad būtų klaidinga sakyti, jog geri teisėjai yra mažiau „emocingi“ nei kiti žmonės. Kiti tyrėjai taip pat aiškina, kad emocijos yra naudingos teisiniams sprendimams, nes emocijos padeda atkreipti dėmesį į konkrečias bylos informacijos detales ir formuoja sprendimus priimančių asmenų gebėjimą suprasti konkrečios šalies perspektyvą ar sprendimo pasekmes asmeniui (Abrams, & Keren, 2021). Be to, emocijos yra vertinamos kaip būtinos racionaliam sprendimui. Tai patvirtina empirinis tyrimas, kuris rodo, kad tam tikros emocijos lemia labiau apgalvotus sprendimus (Seo, & Barrett, 2007), o tai turi svarbią reikšmę teisės profesionalams, nes iš jų yra tikimasi priimti sprendimą, nesiremiant emociniais išgyvenimais. Tai nereiškia, kad reikia visas emocijas priimti kaip racionalias. Nussbaum (2003) nuomone, emocijos kaip ir įsitikinimai gali būti tiek teisingi tiek klaidingi. Tačiau, kaip teigia tradicinis teisės požiūris - teisė ir emocijos yra atskirtos viena nuo kitos, yra klaidingas požiūris (Maroney, 2011; Grossi, 2015), nes kaip dauguma tyrimų rodo, emocijos

atlieka svarbų vaidmenį priimant teisinius sprendimus, nes teisiniai sprendimai labai priklauso nuo teisėjų emocijų (Spain & Ritchie, 2016). Pavyzdžiui, remiantis ankstesnių tyrimų išvadomis, teisėjų emociniai išgyvenimai turi įtaką priimamiems sprendimams (Blumenthal, 2005a). Teigiamas emocijas išgyvenantys teisėjai yra linkę pozityviau vertinti turimą informaciją. Tuo tarpu, neigiamas emocijas išgyvenantys teisėjai yra linkę tą pačią informaciją interpretuoti neigiamai. Taigi, emociniai išgyvenimai turi įtaką priimant sprendimą dėl kaltės ir bausmės dydžio (Feigenson, 2009). Įrodyta, kad kaltinamųjų išreikštos emocijos teisme įrodyta taip pat turi įtakos teisėjų priimamiems sprendimams. Tyrimų išvados rodo, kad teisiai, kurie demonstravo atgailaujančias emocijas, buvo vertinami kaip mažiau kalti ir daugiau patikimi, kas lemia švelnesnes bausmes (Heath, Grannemann, & Peacock, 2004; Bades, 2016b).

Apibendrinant galima teigti, kad emociniai išgyvenimai turi įtaką sprendimų priėmimui tiek mūsų kasdienio gyvenimo situacijose tiek teisiniame kontekste. Taip pat skirtingi emociniai išgyvenimai (t.y. gailesčio ar pykčio emocija) gali lemti mąstymo klaidas vertinant ir priimant sprendimą.

1.4. Tyrimo tikslai ir uždaviniai

Šio tyrimo tikslas yra ištirti sąsajas tarp emocinių išgyvenimų ir sprendimų priėmimo teisiniame kontekste. Įvertinti gailesčio ir pykčio emocinių išgyvenimų įtaką laisvės atėmimo bausmės sprendimui.

Tyrimo uždaviniai:

1. Ištirti, ar emociniai išgyvenimai turi įtakos priimamiems sprendimams dėl skirtingos laisvės atėmimo bausmės įsivaizduojamose situacijose.
2. Palyginti „gailesčio“, „pykčio“ ir neutralios tyrimo dalyvių grupės įsivaizduojamose situacijose skiriamos laisvės atėmimo bausmės dydį.

Tyrimo hipotezė:

Emociniai išgyvenimai turės įtakos sprendimo priėmimui dėl skiriamos laisvės atėmimo bausmės: „Pykčio“ grupės tiriamieji skirs didesnes laisvės atėmimo bausmes įsivaizduojamose situacijose nei neutralios ar „gailesčio“ grupės tiriamieji.

2. Metodika

2.1. Tyrimo dalyviai

Tyrime dalyvavo 90 teisės studentų iš Vilniaus, Vytauto Didžiojo, Mykolo Romerio universitetų ir Kauno kolegijos. Dalyviai atrinkti atsitiktinės tikslinės atrankos būdu. Norint pasiekti teisės studentus buvo tikslingai kreipiamasi į minėtų universitetų ir kolegijos teisės fakultetus.

Tyrime dalyvavę 90 asmenys iš kurių buvo – 51 moterys (56,7 proc.) ir 39 vyrai (43,3 proc). Jų amžius svyravo nuo 19 iki 40 (bendras amžiaus vidurkis – 21,6 metai; SD = 3,1). Iš jų, 25 asmenys yra pirmo kurso teisės studentai (27,8 proc), 24 antro kurso teisės studentai (26,7 proc), 16 trečio kurso teisės studentai (17,8 proc), 19 ketvirto kurso teisės studentai (21,1 proc) ir 6 magistro kurso teisės studentai (6,6 proc).

2.3. Tyrimo eiga

2.3.1. Tyrimo fabulos

Tyrimo metodu pasirinktas kiekybinis eksperimentas. Tyrimo metu dalyviams buvo pateikiama medžiaga viena iš trijų teismo fabulų:

- Neutralios fabulos. Tiriamiesiems buvo pateikta penkios situacijos, apibūdinančios nusikalstamas veikas (sukčiavimais ir dokumentų klastojimais). Po kiekviena situacija buvo pateiktas nusikalstamos veikos kvalifikavimas. (žr. 1-ą priedą).
- „Gailesčio“ fabulos. Tiriamiesiems buvo pateiktos ankstesnės penkios nusikalstamas veikas apibūdinančios situacijos papildytos taip, kad jos tyrimo dalyviams skatintų gailesčio išgyvenimą (pvz., kaltinamojo kaltės jausmo išgyvenimas; priežastys, kurios paskatino daryti nusikalstamą veiką). (žr. 2-ą priedą).
- „Pykčio“ fabulos. Tiriamiesiems buvo pateiktos ankstesnės penkios nusikalstamas veikas apibūdinančios situacijos, papildytos taip, kad jos tyrimo dalyviams skatintų pykčio išgyvenimą (pvz., kaltinamasis neišgyvena kaltės jausmo, meluoja teismo posėdžio metu). (žr. 3-ią priedą).

Neutralių fabulų situacijos buvo sudaromos remiantis išnagrinėtų baudžiamųjų bylų medžiaga taip, kad pateikiamos informacijos užtektų siekiant nuspręsti, kokią laisvės atėmimo

bausmę reikėtų skirti (situacijas pateikė šio darbo vadovas). Be to, konsultuojantis su VU Baudžiamosios justicijos katedros teisininkais buvo parinktas aprašomų veikų kvalifikavimas pagal atitinkamus Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso straipsnius.

„Gailesčio“ ir „pykčio“ fabulų situacijų papildymai buvo sukurti šio darbo autorės, remiantis emocinių išgyvenimų euristiką aprašančia mokslinė literatūra.

2.3.1.1. „Gailesčio“ fabulos

Pirma „gailesčio“ fabulos situacija buvo papildyta tuo, jog kaltinamasis nusikaltimo metu pradėjo gailėtis dėl savo veikos ir norėjo padėti nusikaltimo aukoms – benamiams. Gailėjimasis buvo pasirinktas remiantis Bades (2016b) straipsniu, kuriame yra teigiama, jog tada, kai kaltinamasis išreiškia gailėjimąsi atsiprašydamas nuosprendžio priėmimo metu, tai vargu ar tai parodo nuoširdų asmens gailėjimąsi. Tačiau, tokia gailėjimosi forma kaip pavyzdžiui, savanoriška pagalba nukentėjusiesiems prieš teismui priimant sprendimą dėl skirtinos bausmės, skatina gailestį kaltinamajam (Bennett, 2016).

Antroje „gailesčio“ fabulos situacija buvo papildyta tuo, kad kaltinamojo žmona sunkiai susirgo, gydymo išlaidos priartino šeimą prie bankroto, o tai pastūmėjo kaltinamąjį atlikti nusikalstamą veiką. Tokia gailesčio aplinkybė buvo pasirinkta remiantis Blokland ir Nieuwbeerta (2005) straipsniu akcentuojančiu, jog gyvenimo aplinkybių pasikeitimas tiesiogiai įtakoja nusikalstamą elgesį ir Lovegrove (2011) darbu, kuriame teigiama, jog teisėjų nuosprendžių motyvuose yra įvairių bausmę švelninančių aplinkybių (pvz., kaltinamojo geri darbai, gailėjimasis dėl nusikalstamos veikos ir įsipareigojimas šeimai). Taipogi, susipažinimas su kaltinamojo šeimos problemomis, gali paskatinti teisininkus į viską pažiūrėti iš kaltinamojo perspektyvos, o tai gali sukelti gailesčio jausmą (Bennett, 2016).

Trečioje „gailesčio“ fabulos situacijoje buvo minima apie tiesiogiai išreikštą gailėjimąsi – kaltės pripažinimą ir verkimą. Šis papildymas buvo remiantis Robinson, Jackowitz ir Bartels (2012) tyrimo rezultatais, kurie parodė, kad kaltės pripažinimas yra efektyvus bausmės švelninimo veiksnys, ir apskritai atgailaujantis asmuo, palyginti su neatgailaujančiu kaltinamuoju rodo geresnes asmens savybes, dėl to atgailaujantysis nusipelno mažesnės bausmės. Be to, ryškiausias gailesčio neverbalinis požymis yra verkimas, kuris gali įtakoti švelnesnes bausmes kaltinamiesiems (Corwin, Cramer, Griffin, & Brodsky, 2012).

Ketvirtoje „gailėsčio“ fabulos situacijoje gailėsčio jausmui sukelti yra minima tai, kad vyriausias brolis norėjo padėti jaunesniems savo broliams ir sesėms, dėl to jis nusprendė padaryti nusikalstamą veiką. Ši „gailėsčio“ situacija buvo sudaryta remiantis Jacobson ir Hough (2007) straipsniu, kuriame teigiama, jog kaltinamųjų nepalanki padėtis, ypač ankstyvas socialinis nepriteklus, tėvų netektis gali turėti įtakos teisėjo užuojautai ir švelnesnei bausmei. Be to, siekiant sukelti didesnę tiriamųjų gailėsčių buvo įterptas žodis „neįgalus“, apibūdinantis vieną iš kaltinamojo brolių, nes tyrimai rodo, jog žmonės dažnai pradeda jausti gailėsčių sužinoję apie neįgalumą (Masasa, Irwin-Carruthers, & Faure, 2005).

Penktoje „gailėsčio“ fabulos situacijoje, siekiant sukelti gailėsčių buvo pasakojama apie kaltinamojo vaiką, kuris sunkiai serga ir gydymo išlaidoms reikia pinigų, todėl asmuo nusprendė prisidėti prie nusikalstamos veikos. Pasak Hoffman (1990), tokios aplinkybės, kai kam nors gresia pavojus, skausmas ar ekonominis nuskurdimas priverčia žmones jaustis liūdnais, o įprastas žmogaus atsakas į nelaimės ištikimą žmogų turi ryškų empatijos komponentą.

2.3.1.2. Pykčio fabulos

Pirmoje „pykčio“ fabulos situacijoje yra minima, jog kaltinamasis rodė nepagarbą nusikaltimo aukoms šaipydamasis iš jų. Toks elgesys parodo neigiamas asmens savybes ir nesigailėjimą dėl savo veiksmų. Remiantis kai kuriais autoriais galima pasakyti, kad nepagarbos ir abejingumo demonstravimas nusikaltimo aukoms sukelia pyktį (Bandes, 2016a; Schuster, & Proven, 2010). Be to, nukentėjusieji nuo nusikalstamų veikų, kurie kreipiasi į teismą gali patirti stresą dėl galimo susitikimo su nusikaltėliu ir pakartotino įvykio detalių prisiminimo (Ehlers, & Clark, 2000), o jei nėra rodoma pagarba nukentėjusiajam tai gali sukelti dar didesnę psichologinę žalą bei pyktį teisėjams (Strang, & Sherman, 2003).

Antroje „pykčio“ fabulos situacijoje, pykčio emocijai sukelti yra pasakojama apie kaltinamąjį, kuris prisidėjo prie sukčiavimo nusikalstamos veikos, bet dar ir apgavo sukčiavimo bendrininkus. Šioje situacijoje buvo bandyta manipuluoti didesniu pasipiktinimu remiantis Hechler ir Kessler (2018) darbu. Situacijos, kurios paprastai sukelia pasipiktinimą yra - naudojimasis kitais siekiant asmeninės naudos (Hechler, & Kessler, 2018). Toks elgesio nusižengimas gali sukelti pyktį ir bausmės troškimą.

Trečioje „pykčio“ fabulos situacijoje pasakojama apie kaltinamąjį, kuris melavo neigdamas savo atsakomybę ir akcentavo tai, kad juo buvo naudojama (dėl jo tariamo

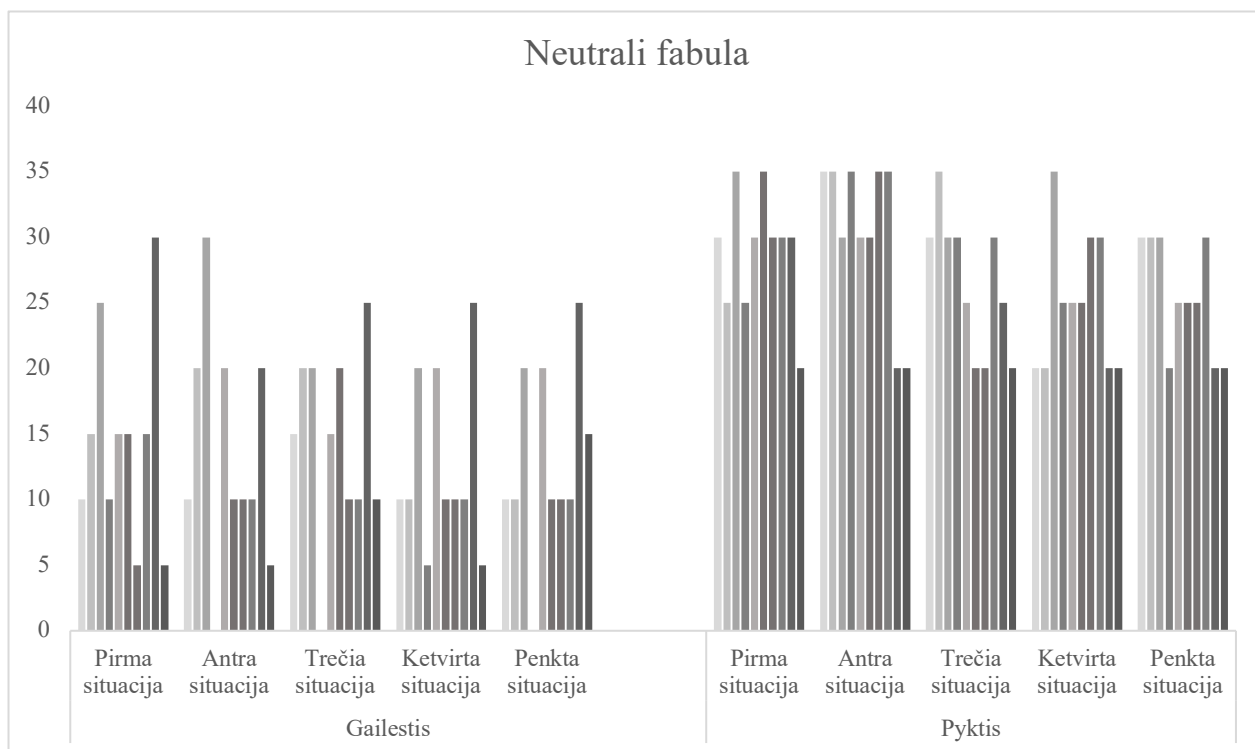
žemo intelekto). Melas yra viena iš apgaulės formų ir žmonės melą vertina kaip neetišką ir nepagarbų poelgį (Aquino, & Becker, 2005), kas yra ypač svarbu teisme, nes pagarbos nerodymas teisiniam procesui sukelia pyktį teisėjams (Maroney, 2012).

Ketvirtoje „pykčio“ fabulos situacijoje pasakoja apie kaltinamąjį, kuris pasiryžo padaryti nusikaltimą, kad galėtų išvengti būtinybės rūpintis savo broliais ir seserimis mirus tėvams. Siekiant tyrimo dalyviams sukelti pyktį, buvo remiamasi Landmann ir Hess (2017), kurie teigia, jog pasipiktinimas gali kilti tada, kai yra žlugdomi kito, kuriuo yra rūpinamasi interesai (mūsų situacijoje tai būtų broliai ir seserys) ir toks pasipiktinimas yra nukreipiamas į žmogų, kuris atsakingas už neteisingą elgesį ar pareigos nepaisymą. Toks pyktis pasireiškia dėl užuojautos kitiems, įvertinus kokį neigiamą poveikį jiems padarė. Rezultate, tokį žmogų yra norima stipriau nubausti.

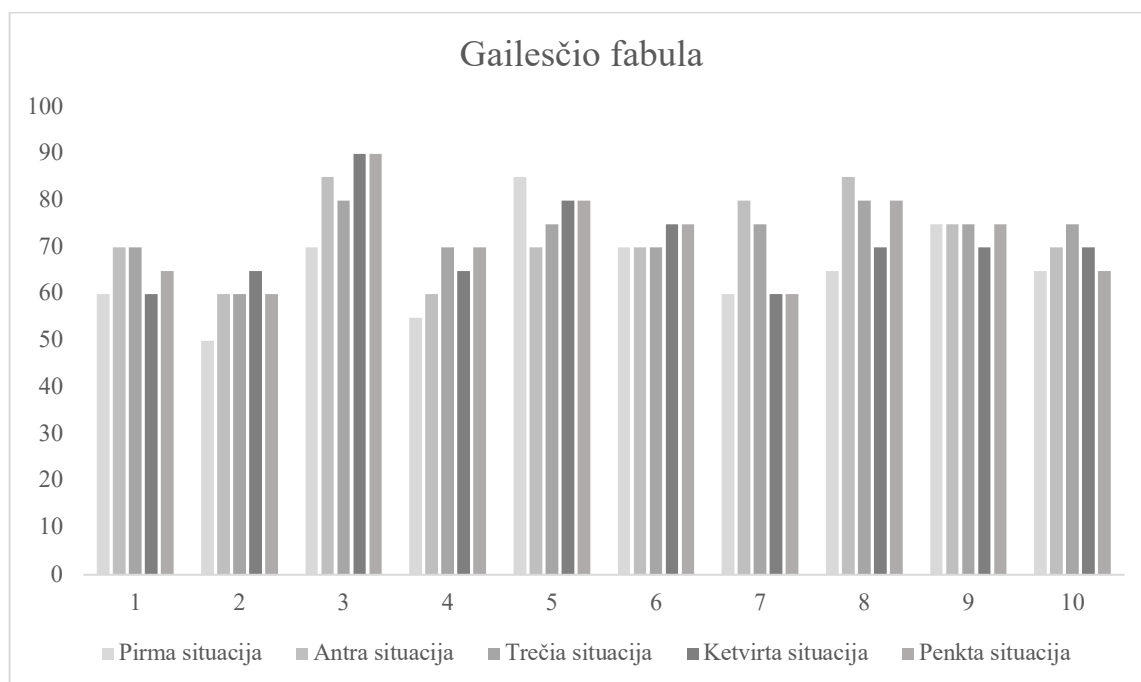
Penktoje „pykčio“ fabulos situacijoje pasakojama apie kaltinamąjį, kuris iš pradžių sutiko dalyvauti nusikalstamoje veikoje todėl, kad nelegaliai uždirbti pinigai padėtų pasirūpinti šeima ir sunkia liga sergančiu vaiku. Tačiau, kaltinamasis pinigus skirtus vaiko gydymui prarado lošdamas, dėl ko jis pasiėmė paskolą, kurią taipogi pralošė. Kaltinamasis būdamas šeimos galva jautė įsipareigojimą savo sergančiam vaikui ir nusikalsdamas siekė finansinės naudos, tačiau net ir žinodamas riziką, nusprendė pinigus panaudoti lošimui ir taip gauti naudos pačiam sau. Žinodamas, kad jis neteisingai pasielgė kaltinamasis dar bandė taisyti situaciją paimdamas paskolą lošimams, naudodamas pinigus gautus iš nusikalstamos veiklos, kas rodo jog prisidengimas šeima buvo tik priedanga pateisinti nusikalstamai veiklai bei lošimams. Toks elgesys rodo neatsakingumą, asmeninės naudos siekimą bei nepelnytą žalą kitam, kuriuo yra rūpinamasi. Tokia informacija apie asmenį gali sukelti pyktį (Batson 2008, 2011; Robert Frank, 2004).

Siekiant įsitikinti, jog minėtos situacijos sukelia gailesčio ar pykčio emocijas, skirtingai nuo neutralios fabulos situacijų, prieš pradėdant tyrimą buvo duota 30 fabulos pavyzdžių (10 neutralių fabulos situacijų; 10 „gailesčio“ fabulos situacijų; 10 „pykčio“ fabulos situacijų) vertintojams. Kiekvienas asmuo gavo po vieną fabulos situaciją. Jų buvo paprašyta įvertinti (taikant procentinę skalę), koku laipsniu kiekviena fabulos situacija jiems sukelia gailesčio ar pykčio emociją (žr. 1-ą, 2-ą, 3-čią diagramas). Gauti atsakymai patvirtino, jog fabulų situacijos sukėlė emocinius išgyvenimus.

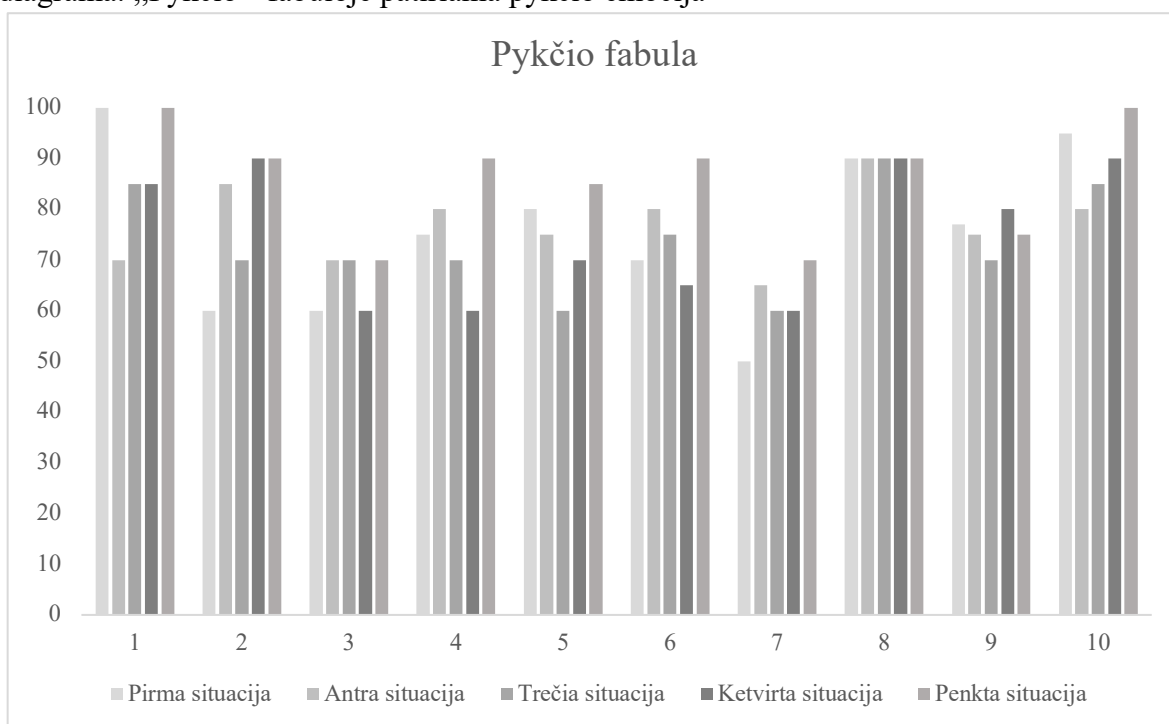
1 diagrama. Neutralioje fabuloje patiriamos „gailesčio“ ir „pykčio“ emocijos

2 diagrama. „Gailesčio“ fabuloje patiriama gailesčio emocija

3 diagrama. „Pykčio“ fabuloje patiriama pykčio emocija

Tyrimas buvo atliekamas pasinaudojant sukurta "Google Forms" platformą. Norint tikslingai pasiekti tiriamuosius, kurie sudarytų specifinę tyrimo imtį (teisės studentai), buvo kreipiamasi elektroniniu paštu į pagrindinius šalies universitetus bei vieną kolegiją, kurie turi teisės studijų fakultetą (žr 1-ą priedą). Kreipiantis buvo trumpai prisistatoma, pateikiamas tyrimo tikslas ir numatoma tyrimo trukmė (apie 15 min) (žr. 2-ą priedą). Kiekviename kvietime buvo pateiktos trys nuorodos į fabulas ir buvo nurodoma, kad reikia užpildyti vieną iš pasirinktų nuorodų, kurios buvo pateiktos be pavadinimo.

2.4. Duomenų analizės metodai

Duomenys apdoroti IBM SPSS Statistics 22.0 programa. Šia programa skaičiuota aprašomoji statistika (vidurkiai, standartiniai nuokrypiai). Kadangi duomenys pasiskirstę nenormaliai, buvo taikomi neparametriniai statistinės duomenų analizės kriterijai. Skirtingų grupių palyginimui buvo naudotas Kruskal-Wallis ir Mann-Whitney kriterijus.

3. Rezultatai

3.1. Emocinių išgyvenimų grupės ir priimto sprendimo dėl laisvės atėmimo bausmės vertinimų sąsajos

Tyrime naudojama vienaspusė dispersinė analizė (angl. Kruskal-Wallis), nes lyginami trijų grupių tiriamųjų vidurkiai. Nepriklausomas kintamasis yra emocinio išgyvenimo grupė (neutrali, gailėsčio, pykčio), pagal kurią buvo suskirstyti teisės studentai į tiriamųjų grupes. Priklausomas kintamasis - skirta laisvės atėmimo bausmė.

Normalumo prielaida tikrina Shapiro-Wilk kriterijumi. Kvantilių palyginimo diagrama parodė, jog normalumo prielaida buvo pažeista:

- Pirmos situacijos bausmės dydis, $W(90) = 0.93$, $p = 0.001$;
- Antros situacijos bausmės dydis, $W(90) = 0.93$, $p = 0.001$;
- Trečios situacijos bausmės dydis, $W(90) = 0.94$, $p = 0.001$;
- Ketvirtos situacijos bausmės dydis, $W(90) = 0.95$, $p = 0.001$;
- Penktos situacijos bausmės dydis, $W(90) = 0.95$, $p = 0.002$.

Shapiro-Wilk testas, normalumo prielaidai tikrinti, buvo pasirinktas todėl, nes jis labiau tinka mažesnių imčių tyrimams ($n < 50$) (Mishra, Pandey, Singh, Gupta, Sahu, & Keshri, 2019). Taipogi tyrimai rodo, jog Shapiro-Wilk testo naudojimas normalumui tikrinti tyrimuose yra labiau tinkamas (Yap, & Sim, 2011).

Nenormaliai pasiskirstę duomenys buvo taip pat matomi Histogramos diagramoje – kreivė nebuvo simetriška, bei kvantilių palyginimo (QQ) diagramoje – taškai nebuvo išsidėstę vienoje tiesėje ties įstrižainę.

Atsižvelgus į nenormaliai pasiskirsčiusius duomenis, grupėms palyginti buvo taikytas neparametrinis Kruskal-Wallis kriterijus.

Chi-kvadrato testas parodė, jog yra reikšmingas skirtumas tarp neutralios, „gailėsčio“ ir „pykčio“ grupių bei bausmės skyrimo dydžio (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. Ryšis tarp emocinių išgyvenimų grupių ir skirtos laisvės atėmimo bausmės

	Pirmos situacijos bausmės dydis	Antros situacijos bausmės dydis	Trečios situacijos bausmės dydis	Ketvirtos situacijos bausmės dydis	Penktos situacijos bausmės dydis
Chi-Square	23.115	21.687	17.432	15.017	6.255
df	2	2	2	2	2
Asymp. Sig.	.000	.000	.000	.001	0.044

Tam, kad išsiaiškinti tarp kokių grupių porų yra skirtumai buvo naudojama nepriklausomų imčių Mann-Whitney kriterijus. Tačiau, kad išvengti nulinės hipotezės atmetimo paklaidos (angl. *type I error*), buvo padaryta keletą koregavimų susijusių su p reikšmės reikšmingumu. Tam buvo naudota Bonferroni korekcija, kas reiškia, jog reikšmingumo lygmuo ($p=0.5$) buvo padalintas iš trijų (lyginamų porų skaičiaus) ir gauta suma naudojama kaip naujas reikšmingumo lygmuo, šiuo atveju tai buvo 0.0167.

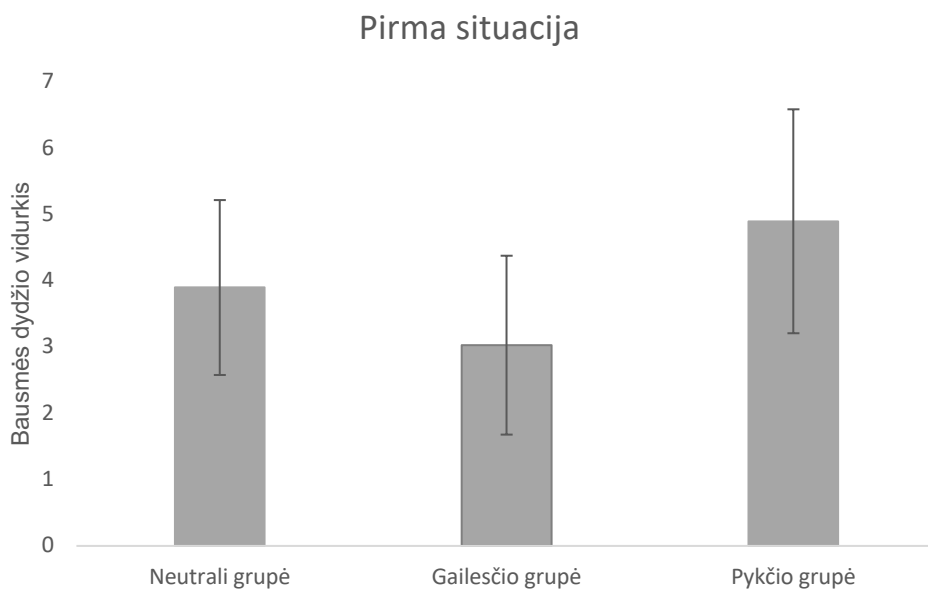
Palyginus neutralią ir „pykčio“ grupes tarpusavyje, rezultatai parodė, jog teisės studijų studentai griežčiau vertino pirmąją situaciją ir skyrė didesnę bausmę (vidurkinis rangas = 37,10), nei studentai esantys neutralioje grupėje (vidurkinis rangas = 23,90), ($U = 252$, $Z = -3,00$, $p = 0,003$). Tiriemieji daugiau bausmės davė ir antroje situacijoje (vidurkinis rangas = 37,03), nei neutralioje grupėje buvę tiriemieji (vidurkinis rangas = 23,97), ($U = 254$, $Z = -2,97$, $p = 0,003$). Tačiau, reikšmingo skirtumo lyginant neutralią ir „pykčio“ grupes neparodė trečioji, ketvirtoji ir penktoji situacija (žr. 4-ą, 5-ą, 6-ą, 7-tą, 8-tą diagramas).

Toliau buvo lyginama, kaip skyrėsi neutralios ir „gailesčio“ grupių skiriamos bausmės dydis. Gauti rezultatai parodė, kad teisės studijų studentai švelniau vertino pirmąją „gailesčio“ situaciją ir skyrė mažesnę laisvės atėmimo bausmę (vidurkinis rangas = 24,05), lyginant su pirmos situacijos neutralios grupės tiriamaisiais (vidurkinis rangas = 36,95), ($U = 256,50$, $Z = -3,02$, $p = 0,003$). Trečioje „gailesčio“ situacijoje tiriemieji skyrė mažiau laisvės atėmimo bausmės (vidurkinis rangas = 23,72), nei neutralioje grupėje buvę tiriemieji (vidurkinis rangas = 37,28), ($U = 246,50$, $Z = -3,07$, $p = 0,002$). Panašius rezultatus parodė ketvirtoji „gailesčio“ situacija, kurioje studentai skyrė mažiau laisvės atėmimo bausmės (vidurkinis rangas = 22,98), nei neutraliai grupei priskirti studentai (vidurkinis rangas = 38,02), ($U = 224,50$, $Z = -3,41$, $p = 0,001$). Tačiau, antroje ir penktoje „gailesčio“ situacijose laisvės atėmimo bausmės dydis reikšmingai nesiskyrė tarp neutralios ir „gailesčio“ grupių (žr. 4-ą, 5-ą, 6-ą, 7-tą, 8-tą diagramas).

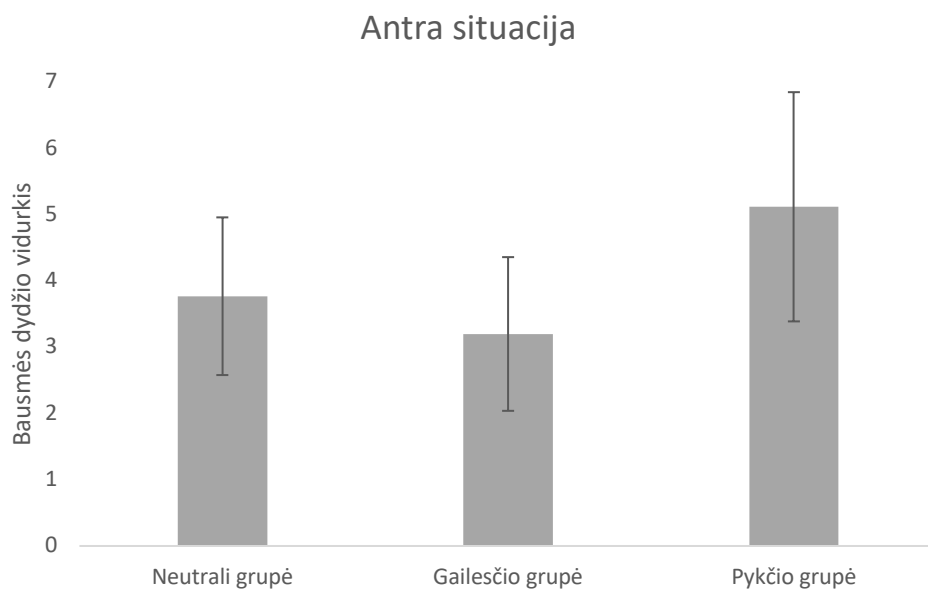
Palyginome „pykčio“ ir „gailesčio“ grupes tarpusavyje. Pirmoji „pykčio“ situacija parodė reikšmingus rezultatus, nurodant, jog „pykčio“ grupės tiriemieji skyrė didesnę laisvės atėmimo bausmę (vidurkinis rangas = 39,80), nei „gailesčio“ grupėje buvę studentai (vidurkinis rangas = 21,20), ($U = 171$, $Z = -4,18$, $p = 0,001$). Antroji „pykčio“ situacija parodė panašius rezultatus – „pykčio“ grupei priskirti tiriemieji skyrė didesnę laisvės atėmimo

bausmę (vidurkinis rangas = 39,98), nei „gailėsčio“ grupės tiriamieji (vidurkinis rangas = 21,02), ($U = 165,50$, $Z = -4,29$, $p = 0,001$). Trečioji „pykčio“ situacija taipogi parodė reikšmingą skirtumą tarp grupių skiriant laisvės atėmimo bausmę – „pykčio“ grupės tiriamieji skyrė didesnes laisvės atėmimo bausmes (vidurkinis rangas = 39,17), nei „gailėsčio“ grupės tiriamieji (vidurkinis rangas = 21,83), ($U = 190$, $Z = -3,92$, $p = 0,001$). Ketvirtoje „pykčio“ situacijoje taip pat, buvo rasti panašūs rezultatai - „pykčio“ grupei priskirti studentai skyrė didesnes laisvės atėmimo bausmes (vidurkinis rangas = 37,70), nei „gailėsčio“ grupės studentai (vidurkinis rangas = 23,30), ($U = 234$, $Z = -3,23$, $p = 0,001$). Tačiau, penktoje „pykčio“ situacijoje neparodė reikšmingo skirtumo (žr. 4-ą, 5-ą, 6-ą, 7-tą, 8-tą diagramas).

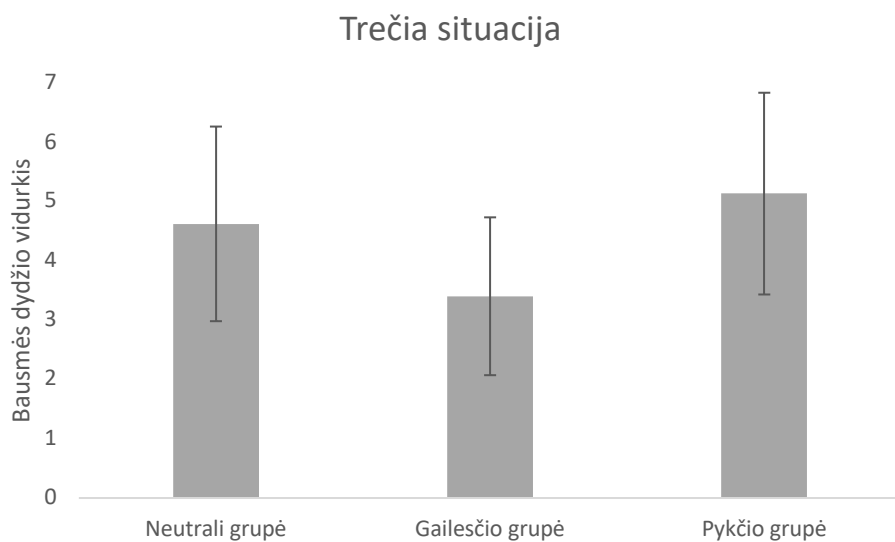
4 diagrama. Emocinių išgyvenimų grupių laisvės atėmimo bausmės dydžio vidurkis pirmoje situacijoje

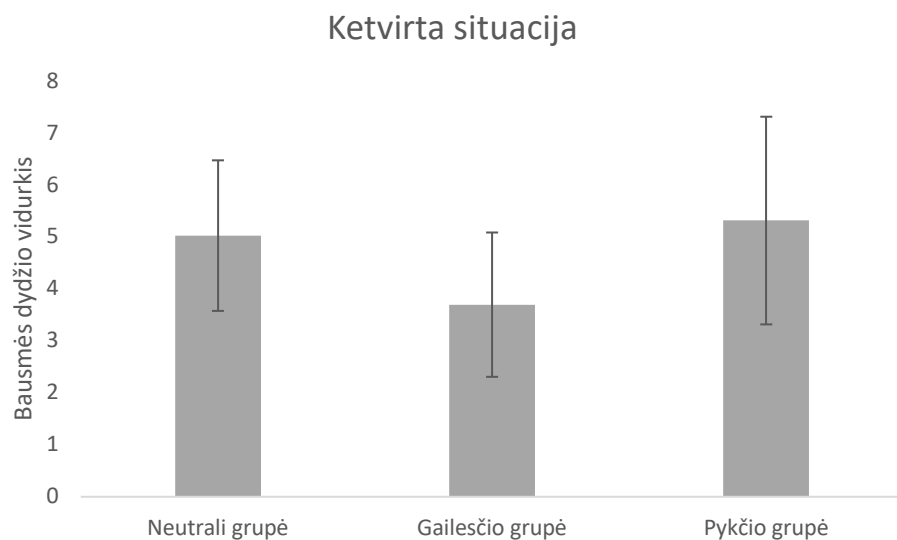
5 diagrama. Emocinių išgyvenimų grupių laisvės atėmimo bausmės dydžio vidurkis antroje situacijoje

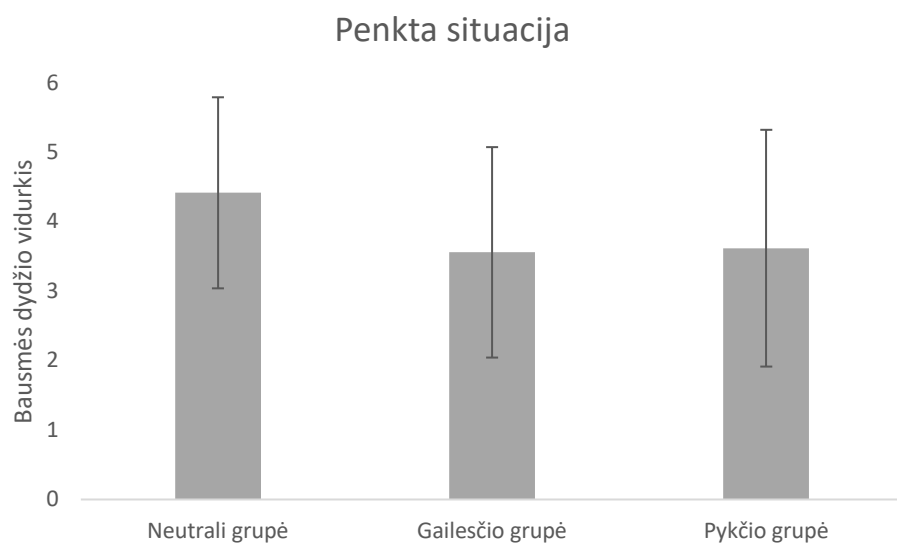
6 diagrama. Emocinių išgyvenimų grupių laisvės atėmimo bausmės dydžio vidurkis trečioje situacijoje

7 diagrama. Emocinių išgyvenimų grupių laisvės atėmimo bausmės dydžio vidurkis ketvirtoje situacijoje

8 diagrama. Emocinių išgyvenimų grupių laisvės atėmimo bausmės dydžio vidurkis penktoje situacijoje

4. Rezultatų aptarimas

Šiame tyrime buvo kelta hipotezė: Emociniai išgyvenimai turės įtakos sprendimo priėmimui dėl skiriamos laisvės atėmimo bausmės: „Pykčio“ grupės tiriamieji skirs didesnes laisvės atėmimo bausmes įsivaizduojamose situacijose nei neutralios ar „gailėsčio“ grupės tiriamieji.

Tyrimo rezultatai parodė emocinių išgyvenimų euristikos įtaka laisvės atėmimo dydžio sprendimo priėmime. Emocinių išgyvenimų grupės (t.y. „gailėsčio“ ir „pykčio“) turėjo įtakos laisvės atėmimo bausmės dydžiui lyginant su „neutralia emocija“ grupe. Šie rezultatai atitinka kitus tyrimus, teigiančius, jog emocijos gali turėti įtakos racionaliam sprendimų priėmimui bei sukelti šališkumą priimant teisinius sprendimus (Zhong, Baranoski, Feigenson, Davidson, Buchanan, & Zonana, 2014; Estrada-Reynolds, Schweitzer, & Nuñez, 2016; Salerno, 2021). Šie rezultatai taipogi atitinka tyrimus, kurie tikrina emocinių išgyvenimų vaidmenį priimant sprendimus (Bodenhausen, 1993; Bandes, 2016b; Feigenson, & Park, 2006) ir patvirtina, jog sprendimai yra priimami ne tik remiantis turima informacija, bet ir emocijomis (pvz., ar sprendimus priimantis asmuo išgyvena gailėsčio ar pykčio emocijas; kokias emocijas skatina informacija apie kaltinamąjį). Šio tyrimo rezultatai patvirtina ir Blumenthal (2005b) tyrimo rezultatus, kurie leidžia daryti prielaidą, kad emocijų įtaka teisiniame kontekste yra reikšminga, nes emocijos yra neatsiejamai susipynusios su kognityviniais sprendimų priėmimo procesais (t.y. racionaliū ir intuityviū informacijos apdorojimu), kurių poveikis gali būti labai įvairus, priklausomai nuo išgyvenamos emocijos.

Paaikškinti šiuos rezultatus galima remiantis „vertinimo tendencijų sistema“ (angl. the appraisal-tendency framework). Keliami prielaida, kad emocijos yra kategorizuojamos kognityvinių vertinimų ir kad šie kognityviniai situacijos vertinimai ne tik lemia emocinius išgyvenimus, bet ir formuoja situacijų vertinimą, vadinama „vertinimo tendencijomis“ (Lerner, & Keltner, 2000). Pagal „vertinimo tendencijų sistemą“, žmonės priima sprendimus remiantis savo emociniais išgyvenimais. Skirtinga emocija turi skirtingą įtaką priimamiems sprendimams (Han, Lerner, & Keltner, 2007). Jei asmuo patiria neigiamą emociją sprendimo metu jis bus labiau linkęs vertinti ir sprendimo situaciją neigiamai. Tačiau, jei asmuo patiria pozityvią emociją jis bus linkęs vertinti sprendimo situaciją optimistiškiau (So et al., 2015). Taip pat pykčio emocija padidina tikimybę vertinti kitus asmenis kaip atsakingus už nelaimingą atsitikimą ir dėl to skirti griežtesnes bausmes, net tada kai vertinama situacija nėra kilusios pykčio emocijos priežastis. Priešingai nei pyktis, gailėsčio emocija padidina tikimybę vertinti situacinius veiksnius kaip atsakingus už nelaimingą atsitikimą (pvz., nepalankios asmeninės

aplinkybės, kurios galėjo turėti įtakos nelaimingam atsitikimui), ir dėl to skirti lengvesnes bausmes (Winterich, Han, & Lerner, 2010; Winterich, 2011). „Vertinimo tendencijos sistema“ iliustravo Lerner, Goldberg ir Tetlock (1998) tyrimas, kuriame tiriamieji žiūrėjo arba pykčio emociją sukeltą vaizdo įrašą arba neutralias emocijas skatinantį vaizdo įrašą. Tada jiems buvo duota netikra teismo byla ir paprašyta paskirti jų nuomone tinkamiausią bausmę. Rezultatai parodė, jog pykčio emocijos grupėje buvę dalyviai skyrė didesnes bausmes nei dalyviai buvę neutralios emocijos grupėje. Panašius rezultatus parodė Keltner, Ellsworth ir Edwards (1993) tyrimas. Tyrime dalyviams buvo patektos pykčio arba liūdesio emociją sukeliančios situacijos. Po emocijų sukėlimo tiriamiesiems buvo duota klausimyno užduotis apibūdinanti socialinį įvykį ir nelaimingą atsitikimą. Tada tiriamųjų buvo paprašyta įvertinti kas buvo atsakingi už nelaimingą atsitikimą – kiti žmonės ar nekontroliuojami situaciniai veiksniai. Rezultatai parodė, kad pykčio grupėje buvę dalyviai atsakomybę priskyrė kitiems žmonėms dėl nelaimingo atsitikimo, o ne situaciniams veiksniams; liūdni dalyviai pasielgė priešingai. Remiantis minėtais tyrimo duomenimis bei „vertinimo tendencijų sistema“, emociniai išgyvenimai, dažnai yra naudojami sprendimų priėmimų procese.

Panašius rezultatus galime įžvelgti ir dabartinio tyrimo rezultatuose. Pavyzdžiui, „pykčio“ grupėje duotose teismo fabulose, buvo pabrėžiama asmens atsakomybė kas įtakoją didesnę laisvės atėmimo bausmę, palyginti su neutralia grupe. „Gailesčio“ situacijose buvo daugiau akcentuojama, kad nusikaltimą iš dalies paskatino situacinės aplinkybės (pvz., vaiko liga), kas gali būti vertinama kaip viena iš priežasčių kodėl tiriamieji skyrė mažesnes laisvės atėmimo bausmes, palyginti su neutralia grupe.

Tačiau, kaip ir rodo šio tyrimo rezultatai, emocijos kelia grėsmę šališkam sprendimo priėmimui teisiniame kontekste. Mes matome, kad šio tyrimo laisvės atėmimo bausmės skyrimas skyrėsi tarp trijų emocinių išgyvenimų grupių, kas kelia prielaidą, jog gailestis ar užuojauta kaltinamajam gali daryti įtaką šališkam informacijos apdorojimui bei skatinti sprendimų priėmėją nuvertinti teisiškai reikšmingus arba pervertinti teisiškai nereikšmingus faktus (Feigenson, 1997). Pykčio emocija taipogi gali sukelti didelę motyvaciją bausti, paminant įrodymų svarbą (Bendes, 2007). Pykčio emocija nesuteikia galimybės racionaliai apgalvoti sprendimo, o tai skatina euristinį mąstymą kas gali sustiprinti išankstinį nusistatymą išorinių asmenų atžvilgiu (Lerner, & Tiedens, 2006). Taigi, apskritai, yra daug priežasčių manyti, kad emociniai išgyvenimai gali trukdyti priimti racionalius teisinius sprendimus.

Mūsų gauti rezultatai atskleidė, kad „pykčio“ grupės dalyviai skyrė didesnes laisvės atėmimo bausmes, nei neutralios ar „gailesčio“ grupės dalyviai. Tačiau, lyginant neutralios ir „pykčio“ grupės skiriamos bausmės dydį, trys iš penkių situacijų neparodė reikšmingo

skirtumo. Panašūs rezultatai buvo rasti ir Matsuo ir Itoh (2016) tyrime, kuriame dalyviams buvo pateikta žmogžudystės byla keliais būdais. „Emocijos“ grupė buvo suskirstyta į kelias grupes: viena grupė gavo aukos tėvo parodymus apie auką (tam, kad sukelti neigiamas emocijas dalyviams), kita grupė negavo. „Įrodymų“ grupėje taipogi buvo kelios grupės: viena grupė arba gavo šešias nuotraukas iš nusikaltimo vietos su aukos smurto požymiais arba negavo. Tiriamieji peržiūrėję bylos medžiagą turėjo priimti sprendimą dėl bausmės. Kiekvienos grupės dalyvių buvo paprašoma įvertinti savo emocijas prieš ir po žmogžudystės bylos. Tyrimo rezultatai parodė, kad apkaltinamasis nuosprendis buvo 32,14proc didesnis „emocijos“ grupėje net tada kai tiriamiesiems nebuvo duota neigiamas emocijas sukelianti informacija. Pristatytus rezultatus galima paašškinti remiantis Carlsmith (2008) tyrimu, kuris parodė, jog tyrimo dalyviai labiau palaikė „atpildo teorija“ (angl. retribution theory), nei „įbauginimo teoriją“ (angl. deterrence theory). „Atpildo teorija“ teigia, jog asmeniui skirta bausmė turi atspindėti padarytą nusikaltimą, kitaip tariant, nusikaltėlis turi būti nubaustas proporcinga nusikaltimo dydžiui bausme. „Įbauginimo teorija“ teigia, kad asmenį padariusį nusikaltimą reikia įbauginti, kad jis daugiau nenusikalstų (Kukliansky, Gimelštein ir Justickis, 2005). Tad lyginant šio ir kitų minėtų tyrimų rezultatus yra matomas tas pats reiškiny – žmonės yra linkę bausti asmenis, kurie padarė nusikalstamas veikas.

Apskritai, tyrimai rodo, kad kai žmonės skiria laisvės atėmimo bausmes kaltinamiesiems, jų sprendimus dėl bausmės pirmiausia veikia „atpildo teorijos“ principas, o ne „įbauginimo teorijos“ principas (Jost, & Kay, 2010). Nors žmonės sako, kad vertina utilitarinius tikslus, tačiau, kai reikia iš tikrųjų ieškoti išteisinančios informacijos apie kaltinamąjį, jų elgesys atskleidžia, kad jiems labiau rūpi atpildas (Carlsmith, 2006). Informacija apie atpildą leidžia sprendimų priėmėjams labiau pasitikėti savo sprendimu dėl apkaltinamojo nuosprendžio nei utilitarinė informacija. Tai suteikia papildomų įrodymų, kad nepaistant palankaus požiūrio į utilitarinę informaciją, laisvės atėmimo bausmių skyrimui sprendimų priėmėjai pirmiausia atkreipia dėmesį į informaciją, kuri pateisintu atpildą (Carlsmith, 2006). Taip pat, yra tyrimų rodančių, kad kai kurios emocijos (pvz., pyktis) paprastai yra susijusios su didesniu užtikrintumo jausmu (Nuñez, Schweitzer, Chai, & Myers, 2015). Kitos emocijos (pvz., gailėsčio) paprastai yra susijusios su neužtikrintumo jausmu (Tiedens, & Linton, 2001). Kuo labiau užtikrintinai žmonės jaučiasi, tuo mažiau jie yra linkę sistemingai apdoroti informaciją, nes yra labiau įsitikinę, kad jau žino ką jiems reikia žinoti, kad galėtų priimti sprendimą (Lerner, & Tiedens, 2006). Atitinkamai, Tiedens ir Linton (2001) nustatė, kad didesnis užtikrintumo jausmas yra susijęs su pykčiu, o ne gailėsčiu ir sukelia didesnę jautrumą euristiniams mąstymo procesams. Kiti tyrėjai taip pat nustatė, kad žmonės, kurie jaučia pyktį,

priimdami sprendimus mažiau linkę racionaliam informacijos apdorojimui (Lerner, & Keltner, 2000).

Kiti autoriai pastebi, jog, asmuo, kuris tyčia elgiasi nusikalstamai ir žalingai, paprastai laikomas labiau kaltu ir nusipelnusiu bausmės (Landmann, & Hess, 2017) ir pykčio emocija veikia kaip „motyvacija“ skirti didesnę laisvės atėmimo bausmę. Pavyzdžiui, pagal Tetlock (2002) „socialistinį funkcionalistinį modelį“ (angl. *social functionalist framework*), pyktis siejamas su „intuityviu prokuroru“, kuris skatina sprendimų priėmėjus nubausti elgesio normų nesilaikančius pažeidėjus. Be to, suaktyvinta kaltės priskyrimo mąstysena, žemina ribas pagal kurias kaltinamasis yra vertinamas, ko pasėkoje jis baudžiamas griežčiau. Taigi stipri motyvacija bausti, veikia kaip intuityvus atsakas į suvoktą nesąžiningą elgesį, net jei kartais tai priveda prie neteisingų baudžiamųjų motyvų priežasčių. Panašius argumentus kelia ir „Kaltės kontrolės“ teorija (angl. *culpable control theory*), kuri teigia, kad pyktis dėl nusikalstamo įvykio suaktyviną norą nubausti asmenį, atsakingą už sukeltą neigiamą poveikį aukai, visuomenei (Alicke, 2000). Tai gali turėti tiesioginės įtakos kaltinimui, todėl teisės profesionalai gali skirti griežtesnę bausmę tik dėl savo emocinės reakcijos į nusikaltimą. Emocinė įtaka taip pat gali atsirasti per netiesioginį spontaniško vertinimo efektą, kai pyktis skatina šališką kaltės įrodymo (pvz., ketinimo ar priežasties) paiešką ir aiškinimą, o tai savo ruožtu panaudojama paremti kaltinamojo kaltinimus ir bausmės dydį (Alicke, 2000).

Remiantis minėtais tyrimais, šio tyrimo rezultatai atitinka visas aukščiau pateiktas teorines prielaidas rodančias ryšį tarp pykčio emocijos ir laisvės atėmimo bausmės dydžio. Asmenys, kurie jaučia pyktį yra labiau linkę kaltinti žmones, o ne situacijas dėl neigiamų įvykių ir yra labiau linkę bausti už aplaidų ir žalingą elgesį.

Taip pat svarbu paminėti, kad lyginant „gailėsčio“ ir „pykčio“ grupių rezultatus, viena situacija (t.y. penkta situacija) neparodė reikšmingo rezultato. Galima manyti, jog statistiškai nereikšmingas rezultatas nustatytas dėl to, kad tai buvo paskutinė tyrimo situacija. Dažniausiai norint užpildyti tyrimo anketą reikia kognityvinių pastangų: respondentai turi susikaupti, mąstyti. Kai kurie nenori įdėti pastangų skaitydami tyrimo anketos situacijų, dėl ko gali naudotis mąstymo euristicomis. Respondentų nuovargis lemia ir tai, kad į vėliau užduodamus klausimus, atsakoma greičiau ir įdedant mažiau pastangų. Internetinėse apklausose šis efektas yra dar ryškesnis (Brosnan, Babakhani, & Dolnicar, 2019). Kita vertus, paskutinėje situacijoje remiantis emocijų tyrimais turėjo būti priešingas rezultatas. Jei teisės profesionalai patyrė pyktį ankstesnėje byloje, tada ta emocija dažniausiai „keliauja“ su jais į kitas bylas ir gali toliau įtakoti bausmės sprendimo priėmimą (Winterich, 2011). Taigi, jei pyktis buvo sukeltas pirmoje situacijoje ir pykčio emociją skatinančios situacijos tęsėsi visą tyrimą, tada bausmė turėjo didėti

su kiekviena situacija, nes pykčio emocija turėjo didėti. Tačiau, mūsų tyrime dalyviams buvo duotos penkios bylos ir kiekvienai iš jų buvo prašoma parinkti laisvės atėmimo bausmės dydį, kas skatina didesnę informacijos apdorojimą, o tai turi įtakos kognityviniam krūviui (angl. *cognitive load*) (Adcock, 2000) ko pasėkoje tai gali mažinti sprendimo tikslumą ir skatinti naudotis mąstymo euristicų strategijomis priimant sprendimą (Singh et al., 2020).

Mūsų tyrimo rezultatai atskleidė, jog informacija apie kaltinamąjį gailesčiui sukelti turėjo įtakos trumpesnei laisvės atėmimo bausmei. Panašius rezultatus gavo ir kai kurie kiti tyrėjai, kai švelnesnės bausmės buvo skiriamos kaltinamiesiems, kurie išreiškė gailesčio emociją žodžiu (pvz., atsiprašymas) ir ne žodžiu (pvz., verkimas, žiūrėjimas žemyn) (Corwin, Cramer, Griffin, & Brodsky, 2012). Taipogi Tsoudis (2002) tyrime buvo rastas reikšmingas ryšys tarp kaltinamojo emocijų demonstravimo, gailesčio emocijos jautimo kaltinamajam ir švelnesnės bausmės - kuo liūdnę emociją išreiškė kaltinamasis, tuo didesnė gailesčio emocija buvo jaučiama jam kas turėjo įtakos laisvės atėmimo bausmės sutrumpinimui.

Aiškinant šiuos rezultatus galima remtis „vertinimo tendencijų sistema“, kuri teigia, kad bet koks rezultatas, nesvarbu, ar tai emocija, ar sprendimas, kurį bent iš dalies lemia situacijos vertinimas, priklauso nuo emocinio išgyvenimo vertinimo (Winterich, 2011). Ši sistema, taip pat teigia, kad jei emocijos laikui bėgant veikia viena kitą, jos gali tai padaryti dviem būdais: viena emocija gali sustiprinti (padidinti) arba nublukti (sumažinti) kitos, vėlesnės emocijos išgyvenimą. Toks procesas yra vadinamas – „emociniu nublukimu“ (angl. *emotional blunting*) (Winterich, 2011; Pe, & Kuppens, 2012). Norint paaiškinti galimų emocijų stiprinimo ir slopinimo procesą, yra suformuluoti keli pasiūlymai. Pirmasis yra valentingumo sutapimas, tai yra, jei vėlesnės emocijos valentingumas yra panašus į dabartines emocijas, tada šios emocijos susijungia ir sukelia intensyvesnę emocinį išgyvenimą (padidėjimą), bet jei emocijos yra priešingo valentingumo, jos atsvers vieną kitą ir sukels ne tokius intensyvius emocinius išgyvenimus (t.y. „emocinis nublukimas“). Antrasis – situacijų vertinimo sutapimas. Situacijų vertinimas dažnai laikomas kaip viena pagrindinių priežasčių emocinių išgyvenimų atsiradimui (Winterich, 2011). „Vertinimo tendencijų sistemos“ daroma prielaida, kad kiekviena emocija sukelia kognityvinį polinkį vertinti būsimus įvykius remiantis dabartiniais emociniais išgyvenimais. Todėl tolesnių įvykių bei įvykių emocinių išgyvenimų vertinimas gali būti paveiktas dabartinių emocinių išgyvenimų (Pe, ir Kuppens, 2012). Tai reiškia, kad pradinės emocijos įtaka išlieka laikui bėgant. Pavyzdžiui Winterich, Han ir Lerner (2010) „emocinį nublukimą“ iliustravo savo tyrime. Pirma, dalyviams buvo duota įvykių kontrolės vertinimo užduotis. Dalyviai gavo „asmens kontrolės“ vertinimo užduotį (pvz., nepamatsite muzikos grupės pasirodymo, nes grupė paskutinę minutę nusprendė atšaukti

pasirodymą) arba „situacijos kontrolės“ vertinimo užduotį (pvz., nepamatykite muzikos grupės pasirodymo, nes jų koncertas buvo atšauktas dėl jų atidėto skrydžio). Antra, dalyviams buvo duota peržiūrėti pykčio emociją keliantį vaizdo įrašą. Trečia, dalyviams buvo duota dvi trumpos situacijos apie padarytą žalą dėl darbuotojo aplaidumo ir paprašyta įvertinti ar darbuotojas turi būti nubaustas. Rezultatai parodė, jog pykčio emocija po antros užduoties buvo labai neryški dalyvių grupėje, kurie gavo „situacijos kontrolės“ vertinimo užduotį. Tai yra, situacinių veiksnių nekontroliavimas nuslopino vėlesnės užduoties keliamą pykčio emociją, dėl ko dalyviai buvo mažiau linkę nubausti darbuotoją. Priešingi rezultatai buvo matomi dalyvių grupėje, kurie gavo „asmens kontrolės“ vertinimo užduotį (Winterich, Han, & Lerner, 2010). Taigi šio tyrimo rezultatai gali būti interpretuojami remiantis šia teorija, teigiant, kad šiame tyrime dalyviai skyrė mažesnę laisvės atėmimo bausmę, nes informacija gailesčiui sukelti nuslopinto norą bausti.

Mažesnė laisvės atėmimo bausmė buvo skiriama „gailesčio“ grupėje lyginant su neutralia grupe. Aukščiau lygintos „pykčio“ grupės ir neutralios grupės rezultatai buvo argumentuojami, jog net ir neutralios tyrimo situacijos galėjo dalinai sukelti pykčio emociją ir norėjimą bausti remiantis „atpildo teorija“. Tačiau, informacija gailesčiui sukelti apie kaltinamojo aplinkybes, kurios paskatino padaryti nusikaltimą, galėjo sukelti liūdesį ir taip paskatinti pykčio „emocijos nublukimą“, kas galėjo turėti įtakos skiriant mažesnę laisvės atėmimo bausmę. Taipogi, Tsoudis (2002) aiškina, jog tokius rezultatus galima paaiškinti empatijos jausmu, kurią sukelia gailesčio išgyvenama emocija (Gobodo-Madikizela, 2002). Empatija skatina tapatinimąsi su kito jausmais ir dažnai skatina žmones padėti kitiems. Stebėtojas, kuris užjaučia kitą asmenį, gali norėti padėti ir stengtis sumažinti jau esamas emocijas „kančias“. Užuojauta yra dar vienas empatijos aspektas. Pavyzdžiui, liūdesio emocijų demonstravimas gali išryškinti stebėtojo užuojautą kitam, kas turėtų įtakos reaguoti į asmenį su gailesčiu. Toks empatijos jausmas gali būti juntamas tiek aukai tiek nusikaltėliui.

Švelnesnes bausmes gailesčio grupėje taip pat galima paaiškinti Jacobson ir Hough (2007) atliktu tyrimu. Autoriai tyrė teisėjų nuosprendžių motyvus teisme bei kalbėjosi su teisėjais apie bausmės švelninimą. Buvo nustatyta, kad bausmės švelninančių veiksnių buvo daug ir jie buvo įvairūs (ne tik buvo tiesiogiai susiję su nusikaltimu, bet ir su nusikaltėlio praeities, bei situacinėmis aplinkybėmis ir elgesiu). Teigiama, kad teismo procesas priverčia vieną žmogų (teisėją) galvoti apie kitą žmogų (nusikaltėlį). Toks procesas skatina gailesčio emociją nusikaltėliui. Pavyzdžiui, geri darbai, šeimos įsipareigojimas buvo laikomi potencialiai reikšmingais vertinimais. Kai kurie iš šių vertinimų rodė svarbą net asmens savybėms (pvz., nusikaltėlis nebuvo blogas) ir kartais tai net buvo pagrindinis veiksnys į kurį

buvo atsižvelgiama dėl bausmės skyrimo (Jacobson, & Hough, 2007). Lovegrove (2011) tyrime buvo rasti panašūs rezultatai: tiriamieji buvo linkę skirti švelnesnę bausmę atsižvelgiant į kaltinamojo praeities ir dabarties elgesį bei šio elgesio pasireiškimo aplinkybes. Bausmių skyrimas gali būti humaniškas procesas, kada tiriamieji sužinoję apie kaltinamojo sudėtingesnes gyvenimo aplinkybes buvo labiau linkę puoselėti idėją, kad nusikaltėlis yra mažiau moraliai smerktinas, taigi mažiau kaltas. Tyrime buvo argumentuojama, kad tiriamieji atrodo suprato, kaip žmogiškas silpnumas ir sudėtingos asmeninės aplinkybės gali padaryti padorų žmogų pažeidžiamą padaryti nusikalstamą veiką (Lovegrove, 2011). Tad, mažesnės bausmės mūsų tyrimo „gailesčio“ situacijoje gal būti paaiškinamos tuo, kad tiriamieji buvo labiau linkę išvelgti nusikaltimo priežastis bei aplinkybes, kurios buvo priskirtos situaciniams nusikaltimo veiksniams ir laikyti kaltinamąjį mažiau atsakingu už savo veiksmus. Taipogi, atsižvelgimas į nusikaltėlio aplinkybes, dėl kurių buvo padaryta nusikalstama veika, sprendimų priėmėjas gali atsirasti pozicijoje, kurioje turi pažvelgti į situaciją iš kaltinamojo perspektyvos, ir tai dažnai sukelia empatiją (Batson, Early, & Salvarani, 1997).

Lyginant „gailesčio“ ir neutralias grupes, dvi situacijos neparodė reikšmingo rezultato. Abi situacijos „gailesčio“ grupėje turėjo vieną tokį patį požymį – sunkią ligą (žmonos arba vaiko). Tuo tarpu situacijos, kurios parodė reikšmingus rezultatus akcentavo bandymą padėti nusikaltimo aukoms (pirmoji situacija), tiesioginį gailėjimosi rodymą (trečioji situacija) ir kaltinamąjį, kuris buvo atsakingas už šeimą (ketvirtoji situacija).

Pirmoje situacijoje norint sukelti gailestį buvo pasakojama apie kaltinamojo savanoriška pagalba aukoms. Tačiau, tokiam kaltinamojo elgesio apibūdinime galima išvelgti ir lengvinančią aplinkybę pagal Lietuvos baudžiamojo kodekso 59 str. 1 dalį „kaltininkas suteikė nukentėjusiam asmeniui pagalbą arba kitais aktyviais veiksmais išvengė ar bandė išvengti sunkesnių padarinių“. Savanoriška pagalba gali būti interpretuojama kaip švelninanti aplinkybė, dėl ko kaltinamasis galėtų gauti mažesnę laisvės atėmimo bausmę.

Antroje situacijoje gailesčiui sukelti buvo pasakojama apie kaltinamojo žmonos sunkią ligą. Šioje situacijoje, taipogi, galima išvelgti atsakomybę lengvinančių aplinkybių pagal Lietuvos baudžiamojo kodekso 59 str. 4 dalį „nusikalstama veika padaryta dėl labai sunkios turtinės arba beviltiškos kaltininko padėties“, o sunki paties asmens ar jo šeimos nario liga yra pripažįstama kaip lengvinanti aplinkybė (Byla 1A-598-626/2019). Tai gali turėti įtakos mažesnei laisvės atėmimo bausmei.

Ketvirtoje „gailesčio“ situacijoje aprašomi našlaičiai vaikai, dėl kurių yra atsakingas vyriausias brolis ir kurie patiria finansinių problemų. Ši kaltininko padėtis taip pat gali būti

laikoma švelninančia aplinkybe pagal Lietuvos baudžiamojo kodekso 59 str. 4 dalį, kurioje minima, jog viena iš lengvinančių aplinkybių yra sunki turtinė padėtis.

Tačiau, „gailesčio“ grupės gautus rezultatus galima aiškinti dvejopai. Pirma, galima sakyti, jog tyrimo „gailesčio“ grupės scenarijai turėjo „vidinę validumo“ (angl. *internal validity*) paklaidą, nes tyrimo metu nustatytą priežasties (t.y. gailesčio emocija) ir pasekmės (t.y. mažesnė laisvės atėmimo bausmė) ryšį galima paaiškinti kitais veiksniais (t.y. įžvelgtoms nusikaltimą lengvinančioms aplinkybėms). Tačiau, antra ir penkta situacijos „gailesčio“ grupėje parodė nereikšmingus rezultatus, nors galima argumentuoti, jog šios dvi situacijos gali būti interpretuojamos kaip turinčios lengvinančių aplinkybių nuorodų (pvz., šeimos nario liga) (Kasperavičius, 2014). Atsižvelgiant į tai, būtų sudėtinga daryti kokias nors išvadas. Antra, jei tiriamieji „gailesčio“ grupėje skyrė mažesnes laisvės atėmimo bausmes dėl įžvelgtų kaltinamojo atsakomybę lengvinančių aplinkybių, apie kurias tiriamieji turėjo žinoti, nes vis dėl to tyrimo dalyviai buvo teisės studentai, tai vis tiek yra svarbūs rezultatai. Tokie rezultatai parodo, kad tyrimo dalyviai buvo mažiau jautrūs informacijai gailesčiui sukelti, nors remiantis tyrimais pagal kuriuos buvo kuriamos gailesčio emocijos detalės apie kaltinamąjį ir aplinkybes turėjo įtakos gailesčio emocijai ir trumpesnei laisvės atėmimo bausmei. Tačiau, kai kurių tyrimų rezultatai patvirtina teiginį, kad gailestis gali turėti mažai įtakos bausmės sprendimui arba visai neturėti (Platania, & Berman, 2006; Boppre, & Miller, 2014). Kiti tyrimai teigia, kad gailestis iš tikrųjų net gali palaikyti ar net sustiprinti racionalų informacijos apdorojimą (Nuñez, Myers, Wilkowski, & Schweitzer, 2017). Tačiau, atsižvelgus į visus anksčiau minėtus tyrimus bei šio tyrimo gautus rezultatus galima teigti, jog gailesčio emociniai išgyvenimai yra aktualūs sprendimų priėmimui teisiniame kontekste. Be to, tyrimai analizavę „gailesčio“ emocijos įtaką priimamiems sprendimams dėl laisvės atėmimo bausmės rodo, jog kaltinamojo išreikšta emocija (pvz., verkimas) (Picó et al., 2020) ar savanoriška pagalba aukoms (Bennett, 2016) turėjo įtakos sukelti gailesčio emociją.

4.1. Tyrimo ribotumai ir pasiūlymai tolesniems tyrimams

Kaip ir visi kiti tyrimai, šis tyrimas turi taip pat tam tikrų ribotumų. Neutralios tyrimo situacijos buvo sudarytos remiantis išnagrinėtų baudžiamųjų bylų medžiaga, tačiau, papildomi papildoma informacija „gailesčio“ ir „pykčio“ grupėje emocijai sukelti, buvo pasiūlytos šio darbo autorės (remiantis atiliktų tyrimų rezultatais). Emocinių išgyvenimų ir sprendimų priėmimo tyrimuose, emociniai scenarijai turi būti kiek įmanoma realistiškesni, nes sprendimai yra ypač svarbūs tiriant teisėjų emocijas, kad tyrimo rezultatai būtų validūs. Tad, informacija

tyrimo scenarijuose, emocijai sukelti turi būti patvirtina profesionalių psichologų ir teisėjų, kurie galėtų padėti sudaryti realistiškas situacijas. Tad, būsimų tyrimų tyrėjai turi nustatyti, kodėl ir kaip emociniai išgyvenimai daro įtaką sprendimams tam, kad išsiaiškinti, ar emocijos poveikis turi įtakos teisiškai svarbiems įrodymams bei pateiktai informacijai apie kaltinamąjį, ir ar tai lemia euristini mąstymą (šališką sprendimų priėmimą dėl patiriamų emocinių išgyvenimų). Atsižvelgiant į kognicijų ir emocijų prigimtį, tai yra sudėtingas uždavinys. Pavyzdžiui, jei tyrėjas nori įrodyti, kad emociniai išgyvenimai turi įtakos sprendimų priėmimui, jis turi būti atsargus ir neįtraukti papildomos informacijos, kuri galėtų sukelti emociją, kuri nėra nesusijusius su tyrimu. Priešingu atveju būtų neįmanoma nustatyti, ar emociniai išgyvenimai didina laisvės atėmimo bausmę dėl tyrimo emocijų manipuliacijos ar dėl papildomos informacijos, kuri galėjo turėti įtakos sprendimų priėmimui. Tačiau, tyrimai teisiniame kontekste susiję su emociniais išgyvenimais gali būti sudėtingi, nes faktų turinys gali būti sumaišytas su tiriamą emociją. Pavyzdžiui, pykčio emocija gali daryti įtaką priklausomam ir nepriklausomam kintamajam. Tad tolesnių tyrimų tyrėjai turėtų naudoti „atsitiktinių emocijų“ taikymą tiriant emocinius išgyvenimus (t.y. emocijas, kurios yra sukeltos veiksnų, kurie nėra susiję su tuo metu nagrinėjama sprendimo problema) tam, kad būtų galima išskirti pykčio emocijos išgyvenimą, nepriklausomai nuo bet kokių nusikaltimo bylos faktų.

Dar vienas iš tyrimo ribotumo buvo tai, kad nebuvo tikrinama dalyvių emocinė būseną prieš tyrimą. Tyrimai rodo kad jei tiriamasis dalyvauja eksperimente jau būdamas pykčio būsenoje, jis gali būti mažiau linkęs patirti liūdesį ar gailestį, nei asmuo būdamas neutralioje nuotaikos būsenoje (Winterich, Han, & Lerner, 2010). Emocijų tyrimai, kuriuose nėra vertinama dalyvių nuotaika prieš tyrimą, rizikuoja negauti ir neištirti įdomių bei svarbių rezultatų. Tad, būsimi tyrimai, jei įmanoma, turėtų atkreipti dėmesį į dalyvių emocines būsenas prieš prasidedant eksperimentui.

Tyrimo imtis buvo sudaryta iš nedidelių teisės specialybės studentų grupių ir didžiąją dalį tiriamųjų sudarė pirmo ir antro kurso studentai. Tai gali būti laikoma dar vienu šio tyrimo ribotumu, kadangi tyrimo rezultatai gali neatspindėti teisėjų profesionalų populiacijos. Siekiant sustiprinti emocinių išgyvenimų taikymą priimant teisinius sprendimus, šį tyrimą reikėtų pakartoti su realiais teisėjais. Tai galėtų duoti daugiau įžvalgos apie teisėjų emocinius išgyvenimus ir jų įtaką teisiniams sprendimams. Taipogi, tyrimas su profesionaliais teisėjais leistu palyginti rezultatus su teisės studentų emocinių išgyvenimų įtaką laisvės atėmimo bausmei. Tačiau, šis pasiūlymas dėl būsimų tyrimų nereiškia, kad studentų populiacijos naudojimas yra netinkamas tikrinant emocijų išgyvenimų taikymą priimant sprendimus. Teisės

studentų dalyvavimas tyrimuose vis tiek leidžia tyrėjams rinkti rezultatus apie emocijų išgyvenimus ir sprendimų priėmimą ir lyginti su kitomis grupėmis, siekiant geriau suprasti ir interpretuoti emocinių išgyvenimų įtaką sprendimų priėmimui teisiniame kontekste (Tsoudis, 2002).

Tyrimo ribotumas dar gali būti dėl riboto amžiaus intervalo. Tyrime dominavo 19 – 23 amžiaus studentai, tik keli dalyviai buvo vyresni nei 30 metų, o teisėjai dažnai būna daug vyresni. Tad, emociniai išgyvenimai gali skirtingai paveikti įvairaus amžiaus žmones, apribodami šių rezultatų tinkamumą teisiniame kontekste.

4.2. Tolesnių tyrimų kryptys

Būsiami tyrimai galėtų pasvarstyti laiko limitu naudojimą tyrime, konkrečiai, turėti tiriamųjų grupę su laiko limitu ir be. Ankstesni tyrimai rodo, kad laiko manipuliacija tyrime yra svarbus veiksnys, kuris skatina sprendimų priėmimo emocinio išgyvenimo euristikos naudojimą (Del Campo, Pauser, Steiner, & Vetschera, 2016). Tokie rezultatai galėtų parodyti ar emocinio išgyvenimo euristikos naudojimas padidina intuityvų sprendimų priėmimą.

Be to, reikėtų patikrinti ar yra skirtumas tarp lyčių ir laisvės atėmimo bausmės skyrimo. Šiai dienai, tyrimai rodo prieštaraujančius rezultatus. Vieno tyrimo rezultatai, rodo, kad vyrai teisėjai turi stipresnę tendenciją skirti griežtesnes bausmes (Hofmann, Brandt, Wisneski, Rockenbach, & Skitka, 2018). Kitas tyrimas rodo, jog moterys teisėjos yra labiau linkusios skirti didesnes bausmes (Steffensmeier, & Hebert, 1999). Atsižvelgimas į lyčių skirtumas priimant sprendimą dėl laisvės atėmimo bausmės gali duoti naudingų įžvalgų (pvz., ar laisvės atėmimo bausmės dydis skiriasi tarp teisėjų vyrų ir teisėjų moterų).

Emocinių išgyvenimų įtaka priimant sprendimą dėl laisvės atėmimo bausmės ateities tyrimai taip pat galėtų ištirti, kaip „emocinio nublukimo“ vertinimo procesai gali turėti įtakos teisiniams sprendimams. Kaip minėta aukščiau, sprendimų priėmėjai, kurie patiria liūdesio emociją prieš teismo procesą, vėliau gali patirti mažiau pykčio dėl nusikaltimo detalių lyginant jei jie nepatirtu liūdesio emocijos prieš teismo procesą. Dar svarbiau yra tai, kad dėl pykčio „emocijos nublukimo“, teisėjai gali laikyti kaltinamąjį mažiau atsakingą už savo veiksmus ir skirti mažesnę laisvės atėmimo bausmę. Todėl atrodo, kad „emocinio nublukimo“ veiksnių supratimas turėtų padėti suprasti sprendimų priėmimą emocinių išgyvenimų srityje ir teisiniame kontekste. Būtinybę suprasti „emocinio nublukimo“ įtaką sprendimams dar labiau padidina tai, kad dauguma žmonių nežino apie „emocinį nublukimą“, dėl ko teisėjai gali ne tik nesuvokti šio poveikio, bet ir neigti jų įtaką sprendimų priėmime (Winterich, 2011).

Be to, daugėja įrodymų, kad emociniai išgyvenimai lemia didesnę laisvės atėmimo bausmės dydį ir kaip šis tyrimas parodė, kad norint suprasti, kaip žmonės priima sprendimus dėl laisvės atėmimo bausmės reikia atsižvelgti į sprendimo metu išgyvenamas emocijas. Nors psichologinėje ir teisinėje literatūroje atsiranda vis daugiau mokslinių straipsnių ir tyrimų susijusių su emociniais išgyvenimais ir jų poveikį sprendimo priėmimui. Tačiau, bandymai išnagrinėti emocinių išgyvenimų įtaką teisiniuose sprendimuose vis dar yra reti.

6. Išvados

1. Emociniai išgyvenimai turi įtakos tyrimo dalyvių priimamiems sprendimams dėl skirtinos laisvės atėmimo bausmės įsivaizduojamose situacijose: priklausomai nuo emocijų pobūdžio, jos gali sumažinti arba padidinti skiriamą laisvės atėmimo bausmę.
2. „Gailesčio“ ir „pykčio“ emocijos turi skirtingą įtaką sprendimų priėmimui dėl skiriamos laisvės atėmimo bausmės dydžio:
 - 2.1. „gailesčio“ grupės dalyviai skyrė mažesnes laisvės atėmimo bausmes, palyginti su neutralia ir „pykčio“ grupėmis;
 - 2.2. „pykčio“ grupės dalyviai skyrė didesnes laisvės atėmimo bausmes, palyginti su neutralia ir „gailesčio“ grupėmis;
 - 2.3. neutralios grupės dalyviai skyrė didesnes laisvės atėmimo bausmes nei „gailesčio“ grupės dalyviai ir mažesnes laisvės atėmimo bausmes nei „pykčio“ grupės dalyviai.

6. Literatūra

- Abrams, K. (2010). Empathy and experience in the Sotomayor hearings. *Ohio NUL Rev.*, 36, 263.
- Abrams, K., & Keren, H. (2021). Who's afraid of law and the emotions (2010). In *Research Handbook on Law and Emotion*. Edward Elgar Publishing.
- Adcock, A. (2000). Effects of cognitive load on processing and performance. Retrieved January, 23, 2005.
- Albar, F. M., & Jetter, A. J. (2009, August). Heuristics in decision making. In *PICMET'09-2009 Portland International Conference On Management Of Engineering & Technology* (pp. 578-584). IEEE.
- Alicke, M. D. (1992). Culpable causation. *Journal of personality and social psychology*, 63(3), 368.
- Alicke, M. D. (2000). Culpable control and the psychology of blame. *Psychological bulletin*, 126(4), 556.
- Andrade, E. B., & Ariely, D. (2009). The enduring impact of transient emotions on decision making. *Organizational behavior and human decision processes*, 109(1), 1-8.
- Aquino, K., & Becker, T. E. (2005). Lying in negotiations: How individual and situational factors influence the use of neutralization strategies. *Journal of Organizational Behavior: The International Journal of Industrial, Occupational and Organizational Psychology and Behavior*, 26(6), 661-679.
- Ask, K., & Pina, A. (2011). On being angry and punitive: How anger alters perception of criminal intent. *Social Psychological and Personality Science*, 2(5), 494-499.
- Bandes, S. A. (2009). Empathetic judging and the rule of law. *Cardozo Law Review De Novo*, 133.
- Bandes, S. A. (2016a). Remorse and criminal justice. *Emotion Review*, 8(1), 14-19.
- Bandes, S. A. (2016b). Remorse and demeanor in the courtroom: Cognitive science and the evaluation of contrition. *Hunter, Roberts, Young, Dixon, The Integrity of the Criminal Process (2016 Forthcoming)*.

- Bandes, S. A., & Blumenthal, J. A. (2012). Emotion and the Law. *Annual Review of Law and Social Science*, 8, 161-181.
- Bandes, S. A., & Salerno, J. M. (2014). Emotion, proof and prejudice: The cognitive science of gruesome photos and victim impact statements. *Ariz. St. LJ*, 46, 1003.
- Barnum, T. C., & Solomon, S. J. (2019). Fight or flight: Integral emotions and violent intentions. *Criminology*, 57(4), 659-686.
- Batson, C. D. (2008). Moral masquerades: Experimental exploration of the nature of moral motivation. *Phenomenology and the Cognitive Sciences*, 7(1), 51-66.
- Batson, C. D. (2011). What's wrong with morality?. *Emotion Review*, 3(3), 230-236.
- Batson, C. D., Early, S., & Salvarani, G. (1997). Perspective taking: Imagining how another feels versus imaging how you would feel. *Personality and social psychology bulletin*, 23(7), 751-758.
- Bee, C., & Neubaum, D. O. (2014). The role of cognitive appraisal and emotions of family members in the family business system. *Journal of Family Business Strategy*, 5(3), 323-333.
- Bennett, C. D. (2016). The role of remorse in criminal justice.
- Bergman Blix, S. (2019). Different roads to empathy: stage actors and judges as polar cases. *Emotions and Society*, 1(2), 163-180.
- Bergman Blix, S. (2022). Making Independent Decisions Together: Rational Emotions in Legal Adjudication. *Symbolic Interaction*, 45(1), 50-71.
- Betsch, T. (2008). The nature of intuition and its neglect in research on judgment and decision making. *Intuition in judgment and decision making*, 3-22.
- Blanchette, I., & Richards, A. (2010). The influence of affect on higher level cognition: A review of research on interpretation, judgement, decision making and reasoning. *Cognition & Emotion*, 24(4), 561-595.

- Blokland, A. A., & Nieuwbeerta, P. (2005). The effects of life circumstances on longitudinal trajectories of offending. *Criminology*, 43(4), 1203-1240.
- Blumenthal-Barby, J. S. (2016). Biases and heuristics in decision making and their impact on autonomy. *The American Journal of Bioethics*, 16(5), 5-15.
- Blumenthal-Barby, J. S., & Krieger, H. (2015). Cognitive biases and heuristics in medical decision making: a critical review using a systematic search strategy. *Medical Decision Making*, 35(4), 539-557.
- Blumenthal, J. A. (2005a). Does mood influence moral judgment-An empirical test with legal and policy implications. *Law & Psychol. Rev.*, 29, 1.
- Blumenthal, J. A. (2005b). Law and the emotions: The problems of affective forecasting. *Ind. LJ*, 80, 155.
- Blumenthal, J. A. (2009). Affective forecasting and capital sentencing: Reducing the effect of victim impact statements. *Am. Crim. L. Rev.*, 46, 107.
- Bodenhausen, G. V. (1993). Emotions, arousal, and stereotypic judgments: A heuristic model of affect and stereotyping. In *Affect, cognition and stereotyping* (pp. 13-37). Academic Press.
- Boppre, B., & Miller, M. K. (2014). How victim and execution impact statements affect mock jurors' perceptions, emotions, and verdicts. *Victims & Offenders*, 9(4), 413-435.
- Boyd, C. L., Epstein, L., & Martin, A. D. (2010). Untangling the causal effects of sex on judging. *American journal of political science*, 54(2), 389-411.
- Bright, D. A., & Goodman-Delahunty, J. (2006). Gruesome evidence and emotion: anger, blame, and jury decision-making. *Law and human behavior*, 30(2), 183.
- Brosnan, K., Babakhani, N., & Dolnicar, S. (2019). "I know what you're going to ask me" Why respondents don't read survey questions. *International Journal of Market Research*, 61(4), 366-379.

- Brown, L., & Reid, D. A. (2006). Embodied cognition: Somatic markers, purposes and emotional orientations. *Educational studies in mathematics*, 63(2), 179-192.
- Cabanac, M. (1992). Pleasure: the common currency. *Journal of theoretical biology*, 155(2), 173-200.
- Campbell, T. S., Johnson, J. A., & Zernicke, K. A. (2013). Cognitive appraisal. *Encyclopedia of behavioral medicine*, 442.
- Carlsmith, K. M. (2006). The roles of retribution and utility in determining punishment. *Journal of Experimental Social Psychology*, 42(4), 437-451.
- Carlsmith, K. M. (2008). On justifying punishment: The discrepancy between words and actions. *Social Justice Research*, 21(2), 119-137.
- Chen, M., & Bargh, J. A. (1999). Consequences of automatic evaluation: Immediate behavioral predispositions to approach or avoid the stimulus. *Personality and social psychology bulletin*, 25(2), 215-224.
- Clore, G. L., Schwarz, N., & Conway, M. (1994). Affective causes and consequences of social information processing.
- Colby, T. B. (2011). In defense of judicial empathy. *Minn. L. Rev.*, 96, 1944.
- Connolly, T., & Zeelenberg, M. (2002). Regret in decision making. *Current directions in psychological science*, 11(6), 212-216.
- Copeland, A. H. (1945). John von Neumann and Oskar Morgenstern, theory of games and economic behavior. *Bulletin of the American Mathematical Society*, 51(7), 498-504.
- Correia, V. (2011). Biases and fallacies: The role of motivated irrationality in fallacious reasoning. *Cogency: Journal of reasoning and argumentation*, 3(1), 107-126.
- Corwin, E. P., Cramer, R. J., Griffin, D. A., & Brodsky, S. L. (2012). Defendant remorse, need for affect, and juror sentencing decisions. *Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law Online*, 40(1), 41-49.

- Creyer, E. H., & Kozup, J. C. (2003). An examination of the relationships between coping styles, task-related affect, and the desire for decision assistance. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 90(1), 37-49.
- Dale, S. (2015). Heuristics and biases: The science of decision-making. *Business Information Review*, 32(2), 93-99.
- Davies, M. J. (2002). Asking the law question: The dissolution of legal theory. decisions in first-degree murder. *Applied Cognitive Psychology*, 27(2), 156-166.
- Del Campo, C., Pauser, S., Steiner, E., & Vetschera, R. (2016). Decision making styles and the use of heuristics in decision making. *Journal of Business Economics*, 86(4), 389-412.
- Dunn, J. R., & Schweitzer, M. E. (2005). Feeling and believing: the influence of emotion on trust. *Journal of personality and social psychology*, 88(5), 736.
- Ehlers, A., & Clark, D. M. (2000). A cognitive model of posttraumatic stress disorder. *Behaviour research and therapy*, 38(4), 319-345.
- Ellsworth, P. C., & Dougherty, A. (2016). Appraisals and reappraisals in the courtroom. *Emotion Review*, 8(1), 20-25.
- Embry, R., & Lyons Jr, P. M. (2012). Sex-based sentencing: Sentencing discrepancies between male and female sex offenders. *Feminist Criminology*, 7(2), 146-162.
- Epstein, S. (1998). Cognitive-experiential self-theory. In *Advanced personality* (pp. 211-238). Springer, Boston, MA.
- Estrada-Reynolds, V., Schweitzer, K. A., & Nuñez, N. (2016). Emotions in the Courtroom: How Sadness, Fear, Anger, and Disgust Affect Juror's Decisions. *Wyo. L. Rev.*, 16, 343.
- Evans, J. S. B. (2009). How many dual-process theories do we need? One, two, or many?.
- Evans, J. S. B., & Stanovich, K. E. (2013). Dual-process theories of higher cognition: Advancing the debate. *Perspectives on psychological science*, 8(3), 223-241.

- Feigenson, N. (2009). Emotional influences on judgments of legal blame: How they happen, whether they should, and what to do about it. *Emotion and the Law*, 45-96.
- Feigenson, N. R. (1997). Sympathy and legal judgment: A psychological analysis. *Tenn. L. Rev.*, 65, 1.
- Feigenson, N., & Park, J. (2006). Emotions and attributions of legal responsibility and blame: A research review. *Law and Human Behavior*, 30(2), 143-161.
- Festinger, L. (1957). *A theory of cognitive dissonance* (Vol. 2). Stanford university press.
- Finucane, M. L., Alhakami, A., Slovic, P., & Johnson, S. M. (2000). The affect heuristic in judgments of risks and benefits. *Journal of behavioral decision making*, 13(1), 1-17.
- Forgas, J. P. (1995). Mood and judgment: the affect infusion model (AIM). *Psychological bulletin*, 117(1), 39.
- Frank, R. H. (2004, April). Introducing moral emotions into models of rational choice. In *Feelings and emotions: The Amsterdam symposium* (pp. 422-440). Cambridge,, UK: Cambridge University Press.
- Frankish, K. (2010). Dual-process and dual-system theories of reasoning. *Philosophy Compass*, 5(10), 914-926.
- FREUD, S. (1953). The interpretation of dreams. In J. Strachey (Ed. & Trans.), *The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud* (Vols. 4 and 5). London: Hogarth.
- Georges, L. C., Wiener, R. L., & Keller, S. R. (2013). The angry juror: Sentencing decisions in first-degree murder. *Applied Cognitive Psychology*, 27(2), 156-166.
- Gigerenzer, G. (2004a). Dread risk, September 11, and fatal traffic accidents. *Psychological science*, 15(4), 286-287.
- Gigerenzer, G. (2004b). Fast and frugal heuristics: The tools of bounded rationality. *Blackwell handbook of judgment and decision making*, 62, 88.
- Gigerenzer, G. (2008). Why heuristics work. *Perspectives on psychological science*, 3(1), 20-29.

- Gigerenzer, G., & Engel, C. (Eds.). (2006). *Heuristics and the Law*. MIT press.
- Gigerenzer, G., & Selten, R. (Eds.). (2002). *Bounded rationality: The adaptive toolbox*. MIT press.
- Gigerenzer, G., & Todd, P. M. (1999). *Simple heuristics that make us smart*. Oxford University Press, USA.
- Gilovich, T., Griffin, D., & Kahneman, D. (Eds.). (2002). *Heuristics and biases: The psychology of intuitive judgment*. Cambridge university press.
- Gobodo-Madikizela, P. (2002). Remorse, forgiveness, and rehumanization: Stories from South Africa. *Journal of humanistic psychology*, 42(1), 7-32.
- Goldberg, J. H., Lerner, J. S., & Tetlock, P. E. (1999). Rage and reason: The psychology of the intuitive prosecutor. *European Journal of Social Psychology*, 29(5-6), 781-795.
- Goodman-Delahunty, J., & Sporer, S. L. (2010). Unconscious influences in sentencing decisions: A research review of psychological sources of disparity. *Australian Journal of Forensic Sciences*, 42(1), 19-36.
- Greene, E., & Ellis, L. (2007). Decision making in criminal justice. Applying psychology to criminal justice, 183-200.
- Greifeneder, R., Bless, H., & Pham, M. T. (2011). When do people rely on affective and cognitive feelings in judgment? A review. *Personality and Social Psychology Review*, 15(2), 107-141.
- Gronchi, G., & Giovannelli, F. (2018). Dual process theory of thought and default mode network: A possible neural foundation of fast thinking. *Frontiers in psychology*, 9, 1237.
- Grossi, R. (2015). Understanding law and emotion. *Emotion Review*, 7(1), 55-60.
- Grunberg, N. E., & Straub, R. O. (1992). The role of gender and taste class in the effects of stress on eating. *Health Psychology*, 11(2), 97.
- Guthrie, C., Rachlinski, J. J., & Wistrich, A. J. (2000). Inside the judicial mind. *Cornell L. Rev.*, 86, 777.

- Hagger, M. S., Chatzisarantis, N. L., & Harris, J. (2006). From psychological need satisfaction to intentional behavior: Testing a motivational sequence in two behavioral contexts. *Personality and social psychology bulletin*, 32(2), 131-148.
- Haidt, J. (2002). " Dialogue Between My Head and My Heart": Affective Influences on Moral Judgment. *Psychological Inquiry*, 13(1), 54-56.
- Han, S., Lerner, J. S., & Keltner, D. (2007). Feelings and consumer decision making: The appraisal-tendency framework. *Journal of consumer psychology*, 17(3), 158-168.
- Harris, A. P., & Shultz, M. M. (1992). A (nother) critique of pure reason: toward civic virtue in legal education. *Stan. L. Rev.*, 45, 1773.
- Heath, W. P., Grannemann, B. D., & Peacock, M. A. (2004). How the Defendant's Emotion Level Affects Mock Jurors' Decisions When Presentation Mode and Evidence Strength Are Varied 1. *Journal of Applied Social Psychology*, 34(3), 624-664.
- Hechler, S., & Kessler, T. (2018). On the difference between moral outrage and empathic anger: Anger about wrongful deeds or harmful consequences. *Journal of Experimental Social Psychology*, 76, 270-282.
- Heise, D. R. (1977). Social action as the control of affect. *Behavioral Science*, 22(3), 163-177.
- Hernández, J. G. V., & Ortega, R. P. (2019). Bounded rationality in decision-making. *MOJ Research Review*, 2(1), 1-8.
- Hoffman, M. L. (1990). Empathy and justice motivation. *Motivation and emotion*, 14(2), 151-172.
- Hofmann, W., Brandt, M. J., Wisneski, D. C., Rockenbach, B., & Skitka, L. J. (2018). Moral punishment in everyday life. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 44(12), 1697-1711.
<https://www.infolex.lt/ta/66150:str59>
- Isen, A. M. (2000). Some perspectives on positive affect and self-regulation. *Psychological inquiry*, 11(3), 184-187.
- Jacobson, J., & Hough, M. (2007). Mitigation: The role of personal factors in sentencing.

- JAMES, W. (1950). *The principles of psychology*. New York: Dover.
- James, W., Burkhardt, F., Bowers, F., & Skrupskelis, I. K. (1890). *The principles of psychology* (Vol. 1, No. 2). London: Macmillan.
- Jehle, A., Miller, M. K., & Kimmelmeier, M. (2009). The influence of accounts and remorse on mock jurors' judgments of offenders. *Law and human behavior*, 33(5), 393.
- Johnson, A. R., & Stewart, D. W. (2005). A reappraisal of the role of emotion in consumer behavior. *Review of marketing research*, 1, 3-33.
- Johnson, E. J., & Tversky, A. (1983). Affect, generalization, and the perception of risk. *Journal of personality and social psychology*, 45(1), 20.
- Jonas, E., Graupmann, V., & Frey, D. (2006). The influence of mood on the search for supporting versus conflicting information: Dissonance reduction as a means of mood regulation?. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 32(1), 3-15.
- Jones, C. E. (2013). The troubling new science of legal persuasion: heuristics and biases in judicial decision-making. *Advoc. Q.*, 41, 49.
- Jost, J. T., & Kay, A. C. (2010). Social justice: History, theory, and research.
- Kahneman, D. (2011). *Thinking, fast and slow*. Macmillan
- Kang, M., & Park, M. J. (2019). Employees' judgment and decision making in the banking industry: The perspective of heuristics and biases. *International Journal of Bank Marketing*.
- Karstedt, S. (2002). Emotions and criminal justice. *Theoretical criminology*, 6(3), 299-317.
- Kasperavičius, G. (2014). Atsakomybę lengvinančios aplinkybės ir jų reikšmė baudmės skyrimui.
- Keltner, D., Ellsworth, P. C., & Edwards, K. (1993). Beyond simple pessimism: effects of sadness and anger on social perception. *Journal of personality and social psychology*, 64(5), 740.
- Koller, M., & Salzberger, T. (2007). Cognitive dissonance as a relevant construct throughout the decision-making and consumption process-an empirical investigation related to a package tour. *Journal of customer behaviour*, 6(3), 217-227.

- Kramer, M. (2007). *Objectivity and the Rule of Law*. Cambridge University Press.
- Kukliansky, S., Gimelstein, R., & Justickis, V. (2005). Psichologinè baasmès samprata.
- Landmann, H., & Hess, U. (2017). What elicits third-party anger? The effects of moral violation and others' outcome on anger and compassion. *Cognition and emotion*, 31(6), 1097-1111.
- Lazarus, R. S. (1982). Thoughts on the relations between emotion and cognition. *American psychologist*, 37(9), 1019.
- Lazarus, R. S. (1991). *Emotion and adaptation*. Oxford University Press.
- Lerner, J. S., & Keltner, D. (2000). Beyond valence: Toward a model of emotion-specific influences on judgement and choice. *Cognition & emotion*, 14(4), 473-493.
- Lerner, J. S., & Tiedens, L. Z. (2006). Portrait of the angry decision maker: How appraisal tendencies shape anger's influence on cognition. *Journal of behavioral decision making*, 19(2), 115-137.
- Lerner, J. S., Goldberg, J. H., & Tetlock, P. E. (1998). Sober second thought: The effects of accountability, anger, and authoritarianism on attributions of responsibility. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 24(6), 563-574.
- Lerner, J. S., Li, Y., Valdesolo, P., & Kassam, K. S. (2015). Emotion and decision making. *Annual review of psychology*, 66, 799-823.
- Lerner, J. S., Li, Y., Valdesolo, P., & Kassam, K. S. (2015). Emotion and decision making. *Annual review of psychology*, 66, 799-823.
- Li, Y., Ashkanasy, N. M., & Ahlstrom, D. (2014). The rationality of emotions: A hybrid process model of decision-making under uncertainty. *Asia Pacific Journal of Management*, 31(1), 293-308.
- Loewenstein, G., & Lerner, J. S. (2003). The role of affect in decision making.
- Lovegrove, A. (2011). Putting the offender back into sentencing: An empirical study of the public's understanding of personal mitigation. *Criminology & Criminal Justice*, 11(1), 37-57.

- Luce, M. F., Payne, J. W., & Bettman, J. R. (2000). Coping with unfavorable attribute values in choice. *Organizational behavior and human decision processes*, 81(2), 274-299.
- Mackie, D. M., & Hamilton, D. L. (Eds.). (2014). *Affect, cognition and stereotyping: Interactive processes in group perception*. Academic Press.
- Manucia, G. K., Baumann, D. J., & Cialdini, R. B. (1984). Mood influences on helping: Direct effects or side effects?. *Journal of personality and social psychology*, 46(2), 357.
- Maroney, T. A. (2011). The persistent cultural script of judicial dispassion. *Calif. L. Rev.*, 99, 629.
- Maroney, T. A. (2012). Angry judges. *Vand. L. Rev.*, 65, 1205.
- Martinie, M. A., Milland, L., & Olive, T. (2013). Some theoretical considerations on attitude, arousal and affect during cognitive dissonance. *Social and Personality Psychology Compass*, 7(9), 680-688.
- Masasa, T., Irwin-Carruthers, S., & Faure, M. (2005). Knowledge of, beliefs about and attitudes to disability: implications for health professionals. *South African Family Practice*, 47(7), 40-44.
- Matsuo, K., & Itoh, Y. (2016). Effects of emotional testimony and gruesome photographs on mock jurors' decisions and negative emotions. *Psychiatry, Psychology and Law*, 23(1), 85-101.
- Mishra, P., Pandey, C. M., Singh, U., Gupta, A., Sahu, C., & Keshri, A. (2019). Descriptive statistics and normality tests for statistical data. *Annals of cardiac anaesthesia*, 22(1), 67.
- Mousavi, S., & Gigerenzer, G. (2014). Risk, uncertainty, and heuristics. *Journal of Business Research*, 67(8), 1671-1678. ???
- Nabi, R. L. (2003). Exploring the framing effects of emotion: Do discrete emotions differentially influence information accessibility, information seeking, and policy preference?. *Communication Research*, 30(2), 224-247.
- Nacionalinė teismų administracija. *Statistikos ataskaitos*
- Nadler, J. (2012). Blaming as a social process: The influence of character and moral emotion on blame. *Law and contemporary problems*, 75(2), 1-31.

- Niedermeier, K. E., Horowitz, I. A., & Kerr, N. L. (2001). Exceptions to the rule: The effects of remorse, status, and gender on decision making 1. *Journal of Applied Social Psychology, 31*(3), 604-623.
- Núñez, N., Myers, B., Wilkowski, B. M., & Schweitzer, K. (2017). The impact of angry versus sad victim impact statements on mock jurors' sentencing decisions in a capital trial. *Criminal justice and behavior, 44*(6), 862-886.
- Núñez, N., Schweitzer, K., Chai, C. A., & Myers, B. (2015). Negative emotions felt during trial: The effect of fear, anger, and sadness on juror decision making. *Applied Cognitive Psychology, 29*(2), 200-209.
- Nussbaum, M. (1996). Compassion: The basic social emotion. *Social Philosophy and Policy, 13*(1), 27-58.
- Nussbaum, M. C. (2003). *Upheavals of thought: The intelligence of emotions*. Cambridge University Press.
- O'Grady, C. G. (2001). Empathy and Perspective in Judging: The Honorable William C. Canby, Jr. *Arizona State Law Journal, 33*(4).
- Ortony, A., Clore, G. L., & Collins, A. (1990). *The cognitive structure of emotions*. Cambridge university press.
- Oswald, M. E., & Grosjean, S. (2004). Confirmation bias. *Cognitive illusions: A handbook on fallacies and biases in thinking, judgement and memory, 79*, 83.
- Paternoster, R., & Deise, J. (2011). A heavy thumb on the scale: The effect of victim impact evidence on capital decision making. *Criminology, 49*(1), 129-161.
- Paternoster, R., Jaynes, C. M., & Wilson, T. (2017). Rational choice theory and interest in the "fortune of others". *Journal of research in crime and delinquency, 54*(6), 847-868.
- Pe, M. L., & Kuppens, P. (2012). The dynamic interplay between emotions in daily life: augmentation, blunting, and the role of appraisal overlap. *Emotion, 12*(6), 1320.

- Peters, E. (2006). The functions of affect in the construction of preferences. *The construction of preference*, 454-463.
- Peters, E., Västfjäll, D., Gärling, T., & Slovic, P. (2006). Affect and decision making: A “hot” topic. *Journal of behavioral decision making*, 19(2), 79-85.
- Picó, A., Gračanin, A., Gadea, M., Boeren, A., Aliño, M., & Vingerhoets, A. (2020). How visible tears affect observers’ judgements and behavioral intentions: Sincerity, remorse, and punishment. *Journal of Nonverbal Behavior*, 44(2), 215-232.
- Platania, J., & Berman, G. (2006). The moderating effect of judge’s instructions on victim impact testimony in capital cases.
- Podgorecki, A. (1982). Intuitive law versus folk law. *Zeitschrift für Rechtssoziologie*, 3(1), 74-81.
- Rimgaila, A. (2009). Teisės sampratų įvairovė ir teisės suvokimas pagal jas.
- Robinson, D. T., Smith-Lovin, L., & Wisecup, A. K. (2006). Affect control theory. In *Handbook of the sociology of emotions* (pp. 179-202). Springer, Boston, MA.
- Robinson, P. H., Jackowitz, S. E., & Bartels, D. M. (2012). Extralegal punishment factors: A study of forgiveness, hardship, good deeds, apology, remorse, and other such discretionary factors in assessing criminal punishment. *Vand. L. Rev.*, 65, 737.
- Roseman, I. J. (1991). Appraisal determinants of discrete emotions. *Cognition & Emotion*, 5(3), 161-200.
- Rossmann, K. (2015). Affect and the judicial assessment of offenders: Feeling and judging remorse. *Body & Society*, 21(2), 167-193.
- Salerno, J. M. (2021). The Impact of Experienced and Expressed Emotion on Legal Factfinding. *Annual Review of Law and Social Science*, 17, 181-203.
- Šarkutė, L. (2009). Sprendimų priėmimo samprata ir tyrimų tradicijos. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, (02), 105-119.

- Scherer, K. R. (2001). Appraisal considered as a process of multilevel sequential checking. *Appraisal processes in emotion: Theory, methods, research*, 92(120), 57.
- Schuster, M. L., & Proven, A. (2010). Degrees of emotion: Judicial responses to victim impact statements. *Law, Culture and the Humanities*, 6(1), 75-104.
- Schwarz, N. (1990). *Feelings as information: Informational and motivational functions of affective states*. The Guilford Press.
- Schwarz, N., & Clore, G. L. (2003). Mood as information: 20 years later. *Psychological inquiry*, 14(3-4), 296-303.
- Sellers, M. N. S. (2014). Law, Reason, and Emotion. Available at SSRN 2448000.
- Seo, M. G., & Barrett, L. F. (2007). Being emotional during decision making—good or bad? An empirical investigation. *Academy of Management Journal*, 50(4), 923-940.
- Shafir, E., Simonson, I., & Tversky, A. (1993). Reason-based choice. *Cognition*, 49(1-2), 11-36.
- Shah, A. K., & Oppenheimer, D. M. (2008). Heuristics made easy: an effort-reduction framework. *Psychological bulletin*, 134(2), 207.
- Simon, H. A. (1955). A behavioral model of rational choice. *The quarterly journal of economics*, 69(1), 99-118.
- Simon, H. A. (1990). Invariants of human behavior. *Annual review of psychology*, 41(1), 1-20.
- Singh, B., Axt, J., Hudson, S. M., Mellinger, C. L., Wittenbrink, B., & Correll, J. (2020). When practice fails to reduce racial bias in the decision to shoot: the case of cognitive load. *Social Cognition*, 38(6), 555-570.
- Slovic, P., Finucane, M. L., Peters, E., & MacGregor, D. G. (2007). The affect heuristic. *European journal of operational research*, 177(3), 1333-1352.
- Slovic, P., Finucane, M. L., Peters, E., & MacGregor, D. G. (2013). Risk as analysis and risk as feelings: Some thoughts about affect, reason, risk and rationality. In *The feeling of risk* (pp. 49-64). Routledge.

- Slovic, P., Finucane, M., Peters, E., & MacGregor, D. G. (2002). Rational actors or rational fools: Implications of the affect heuristic for behavioral economics. *The Journal of Socio-Economics*, 31(4), 329-342.
- Slovic, P., Peters, E., Finucane, M. L., & MacGregor, D. G. (2005). Affect, risk, and decision making. *Health psychology*, 24(4S), S35.
- Smith, C. A., & Ellsworth, P. C. (1985). Patterns of cognitive appraisal in emotion. *Journal of personality and social psychology*, 48(4), 813.
- So, J., Achar, C., Han, D., Agrawal, N., Duhachek, A., & Maheswaran, D. (2015). The psychology of appraisal: Specific emotions and decision-making. *Journal of Consumer Psychology*, 25(3), 359-371.
- Spain, E., & Ritchie, T. (2016). Engaging with Emotions in the Legal Profession. *Emotional Dynamics of Law and Legal Discourse*, 241-260.
- Stanovich, K. E. (1999). *Who is rational?: Studies of individual differences in reasoning*. Psychology Press.
- Stanovich, K. E. (2010). The robot's rebellion. In *The Robot's Rebellion*. University of Chicago press.
- Steffensmeier, D., & Demuth, S. (2006). Does gender modify the effects of race–ethnicity on criminal sanctioning? Sentences for male and female white, black, and Hispanic defendants. *Journal of Quantitative Criminology*, 22(3), 241-261.
- Steffensmeier, D., & Hebert, C. (1999). Women and men policymakers: Does the judge's gender affect the sentencing of criminal defendants?. *Social forces*, 77(3), 1163-1196.
- Strang, H., & Sherman, L. W. (2003). Repairing the harm: Victims and restorative justice. *Utah L. Rev.*, 15.
- Sundby, S. E. (1997). Capital jury and absolution: The intersection of trial strategy remorse and the death penalty. *Cornell L. Rev.*, 83, 1557.

- Tetlock, P. E. (2002). Social functionalist frameworks for judgment and choice: intuitive politicians, theologians, and prosecutors. *Psychological review*, *109*(3), 451.
- Thompson, V. A., Turner, J. A. P., & Pennycook, G. (2011). Intuition, reason, and metacognition. *Cognitive psychology*, *63*(3), 107-140.
- Tice, D. M., Bratslavsky, E., & Baumeister, R. F. (2001). Emotional distress regulation takes precedence over impulse control: If you feel bad, do it!. *Journal of personality and social psychology*, *80*(1), 53.
- Tiedens, L. Z., & Linton, S. (2001). Judgment under emotional certainty and uncertainty: the effects of specific emotions on information processing. *Journal of personality and social psychology*, *81*(6), 973.
- Tsoudis, O. (2002). The influence of empathy in mock jury criminal cases: Adding to the affect control model. *W. Criminology Rev.*, *4*, 55.
- Tversky, A., & Kahneman, D. (1974). Judgment under Uncertainty: Heuristics and Biases: Biases in judgments reveal some heuristics of thinking under uncertainty. *science*, *185*(4157), 1124-1131.
- Viki, G. T., Massey, K., & Masser, B. (2005). When chivalry backfires: Benevolent sexism and attitudes toward Myra Hindley. *Legal and Criminological Psychology*, *10*(1), 109-120.
- Ward, B. H. (2006). Sentencing without remorse. *Loy. U. Chi. LJ*, *38*, 131.
- Weber, E. U., & Johnson, E. J. (2009). Mindful judgment and decision making. *Annual review of psychology*, *60*, 53-85.
- Weber, E. U., & Johnson, E. J. (2009). Mindful judgment and decision making. *Annual review of psychology*, *60*, 53-85.
- Wiltermuth, S. S., & Tiedens, L. Z. (2011). Incidental anger and the desire to evaluate. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, *116*(1), 55-65.

- Winterich, K. P. (2011). Are Your Jurors Mad or Sad: How Emotional Blunting May Influence Their Judgments in the Courtroom. *Jury Expert*, 23, 46.
- Winterich, K. P., Han, S., & Lerner, J. S. (2010). Now that I'm sad, it's hard to be mad: The role of cognitive appraisals in emotional blunting. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 36(11), 1467-1483.
- Yang, Q., Zhou, S., Gu, R., & Wu, Y. (2020). How do different kinds of incidental emotions influence risk decision making?. *Biological Psychology*, 154, 107920.
- Yap, B. W., & Sim, C. H. (2011). Comparisons of various types of normality tests. *Journal of Statistical Computation and Simulation*, 81(12), 2141-2155.
- Zajonc, R. B. (1980). Feeling and thinking: Preferences need no inferences. *American psychologist*, 35(2), 151.
- Zajonc, R. B. (1984). On the primacy of affect.
- Zhao, D., Gu, R., Tang, P., Yang, Q., & Luo, Y. J. (2016). Incidental emotions influence risk preference and outcome evaluation. *Psychophysiology*, 53(10), 1542-1551.
- Zhong, R. (2015). Judging Remorse. *NYU Rev. L. & Soc. Change*, 39, 133.
- Zhong, R., Baranoski, M., Feigenson, N., Davidson, L., Buchanan, A., & Zonana, H. (2014). So you're sorry? The role of remorse in criminal law. *Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law*, 42, 39-48.

7. Priedai

1 priedas. Kvietimas dalyvauti tyrime.

Mano vardas Viktorija Ivanauskaitė. Esu Vilniaus Universiteto Teisės Psichologijos magistro studentė ir atlieku tyrimą, kurio tikslas atskleisti skiriamos laisvės atėmimo baudmės dydžio veiksniumi. Norėčiau jūsų paprašyti, jog pasidalintumėte mano magistro tyrimo apklausa su jūsų teisės studentais.

Apklausa yra anonimiška. Nereikia nurodyti nei savo vardo, nei pavardės. Atsakyti į klausimus užtruks iki 15 minučių. Apačioje yra 3 nuorodos į apklausą, tačiau studentui (-ei) tereikia atsakyti į vieną pasirinktą nuorodą.

2 priedas. Tyrimo pristatymas.

Gerbiamasis (-oji),

Esu Viktorija Ivanauskaitė, Vilniaus Universiteto teisės psichologijos magistro studentė.

Šiuo metu atlieku magistro baigiamojo darbo tyrimą, kuriuo siekiama atskleisti skiriamos laisvės atėmimo baudmės dydžio veiksniumi. Norint įgyvendinti šį tikslą man reikia surinkti kuo daugiau duomenų, tad kviečiu Jus užpildyti šią apklausą.

Dalyvavimas tyrime yra savanoriškas ir anonimiškas, jokie Jus galintys identifikuoti duomenys nėra fiksuojami. Gauti duomenys bus analizuojami apibendrintai. Jeigu dėl kokių nors aplinkybių norėtumėte pasitraukti iš tyrimo, tai galite padaryti bet kuriuo metu, tokiu metu, Jūsų atsakymai nebus įtraukti. Užduočiai atlikti prireiks maždaug 15 min.

Bet kokiais klausimais galite susisiekti su manimi el. paštu:

viktorija.ivanauskaite.2@fsf.stud.vu.lt

3 priedas. Neutralios grupės fabulos situacijos

1. Teismui išnagrinėjus bylą, buvo nustatyta:

Mantas yra 30 metų amžiaus vyras, šiuo metu nedirba. Manto draugai pasiūlė jam prisidėti prie jų vykdomos pelningos veiklos. Jie turi įkūrę kelias įmones įvairiose šalyse (Lietuvoje, Rusijoje, Kazachstane), kurių savininkais paskyrė įvairius benamius asmenis, tačiau visą veiklą koordinuoja ir kontroliuoja patys. Veikiančių įmonių vardu jie prekiauja žemės ūkio technika, kurią veža iš Italijos. Tam, kad abi pusės galėtų sumažinti ir mokėti tik minimalius mokesčius, su pirkėjų įmonėmis, kurių savininkus asmeniškai pažįsta, sudarinėja netikrus sandorius. Mantas prisidėjo prie draugų jam pasiūlytos veiklos ir sudarinėjo fiktyvias sutartis bei pirkimo-pardavimo sandorius.

Kvalifikavimas: veika kvalifikuojama kaip dviejų nusikaltimų sutaptis.

BK 182 str. Sukčiavimas. 2 d. Tas, kas apgaule savo ar kitų naudai įgijo didelės vertės svetimą turtą ar turtinę teisę arba didelės vertės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės turinčias vertybes arba išvengė didelės vertės turtinės prievolės, arba ją panaikino, arba sukčiavo dalyvaudamas organizuotoje grupėje, baudžiamas laisvės atėmimu iki aštuonerių metų.

BK 300 str. Dokumento suklastojimas ar disponavimas suklastotu dokumentu. 1 d. Tas, kas pagamino netikrą dokumentą, suklastojo tikrą dokumentą arba žinomai netikrą ar žinomai suklastotą tikrą dokumentą laikė, gabenė, siuntė, panaudojo ar realizavo, baudžiamas bausme arba areštu, arba laisvės atėmimu iki trejų metų.

Įsivaizduokite, kad jūs esate teisėjas (-a). Nurodykite, kokią laisvės atėmimo bausmę jūs skirtumėte Mantui.

Jūsų atsakymas:

2. Teismui išnagrinėjus bylą, buvo nustatyta:

Viktoras su dar keturiais asmenimis turėjo bendrovę, kuri vystė nekilnojamojo turto (žemės sklypų) prekybą. Tačiau bendrovė bankrutavo, nes vienas iš bendrasavininkų slapčia pasisavino didelę dalį bendrovės lėšų ir išvyko gyventi į kitą

šalį. Viktoras ir kiti trys bendrasavininkai liko skolingi bankams dideles pinigų sumas. Darbas bendrovėje buvo vienintelis jo šeimos pajamų šaltinis. Viktoras turi žmoną ir du nepilnamečius vaikus, Viktoro žmona nedirba. Viktoras neturi santaupų, taigi jam skubiai reikalingos pajamos tiek šeimos pragyvenimui, tiek įsiskolinimams padengti.

Po bankroto trys Viktoro kolegos nusprendė tęsti pradėtą veiklą – jie įsteigė kitą analogišką bendrovę ir ieškojo būdų (kreipėsi į bankus, privačius investuotojus ir pan.), kaip galėtų perpirkti ankstesnei savo bendrovei priklausančius (po bankroto įkeistus bankui) žemės sklypus, tačiau nesėkmingai. Bendrovės vystymui jiems reikėjo pinigų, todėl, nepaisant to, kad nepavyko perpirkti bankams įkeistų sklypų, jie, tikėdamiesi šį klausimą išspręsti, nusprendė pradėti jų pardavimus. Vienas iš naujos bendrovės bendrasavininkų susisiektė su Viktoru – pasiūlė jam susitikti su galimais pirkėjais ir aprodyti parduodamus žemės sklypus, pristatyti jų planus ir pan., tačiau nutylėti esamas problemas dėl sklypų perpirkimo, paminint tik tai, kad yra tam tikrų teisinių problemų, kurios yra sprendžiamos.

Viktoras sutiko prisidėti prie draugų siūlomo plano. Viktorui pavyko įtikinti pirkėjus pirkti sklypus ir sudaryti su jais preliminarią sutartį, pirkėjai iš karto sumokėjo vieno sklypo kainą, t. y. 15 tūkst. eurų.

Kvalifikavimas: BK 182 straipsnis. Sukčiavimas 2 d. Tas, kas apgaule savo ar kitų naudai įgijo didelės vertės svetimą turtą ar turtinę teisę arba didelės vertės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės turinčias vertybes arba išvengė didelės vertės turtinės prievolės, arba ją panaikino, arba sukčiavo dalyvaudamas organizuotoje grupėje, baudžiamas laisvės atėmimu iki aštuonerių metų.

Įsivaizduokite, kad jūs esate teisėjas (-a). Nurodykite, kokią laisvės atėmimo bausmę jūs skirtumėte Viktorui.

Jūsų atsakymas:

3. Teismui išnagrinėjus bylą, buvo nustatyta:

Gediminas šiuo metu nedirba. Draugas pasiūlė jam užsidirbti pinigų. Jis turi didelę cukraus pardavimo įmonę, apdraustą nuo įvairių nepageidautinų įvykių (pvz., gaisro, vagysčių ir pan.), galinčių padaryti įmonei žalą. Verslas klostosi labai pelningai, tačiau visą įmonės gyvavimo laikotarpį jis nemokėjo valstybei privalomų mokesčių.

Siekdamas padengti susidariusią skolą valstybei, įmonės savininkas ryžosi įgyvendinti netikrą vagystę iš pagrindinio cukraus laikymo sandėlio. Dėl to jis kreipėsi į Gediminą, prašydamas suorganizuoti ir įvykdyti vagystę, t. y. įsilaužti į sandėlį, išgabenti į jų sutartą vietą visą cukrų, taip pat sugadinti ten esantį inventorių. Gediminas sutiko prisidėti prie draugo ir įvykdė jo planą, nes už šį darbą jam buvo pasiūlyta pusė draudimo išmokos sumos. Po tariamos vagystės įmonės savininkas pranešė draudimui apie draudžiamąjį įvykį ir gavo 30 tūkst. eurų išmoką.

Kvalifikavimas: BK 182 straipsnis. Sukčiavimas 2 d. Tas, kas apgaule savo ar kitų naudai įgijo didelės vertės svetimą turtą ar turtinę teisę arba didelės vertės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės turinčias vertybes arba išvengė didelės vertės turtinės prievolės, arba ją panaikino, arba sukčiavo dalyvaudamas organizuotoje grupėje, baudžiamas laisvės atėmimu iki aštuonerių metų.

Įsivaizduokite, kad jūs esate teisėjas (-a). Nurodykite, kokią laisvės atėmimo bausmę jūs skirtumėte Gediminui.

Jūsų atsakymas:

4. Teismui išnagrinėjus bylą, buvo nustatyta:

Arnoldo draugai pasiūlė jam prisidėti prie jų vykdomo verslo ir taip užsidirbti pinigų. Jie pardavinėja banko, kuris yra registruotas ne Lietuvoje, akcijas. Pardavinėjamos akcijos iš tiesų yra bevertės. Tačiau pirkėjams keletą kartų sutartu laiku išmokami gana dideli dividendai tam, kad šie nusipirktų dar daugiau banko akcijų. Šie dividendai išmokami iš kitų investuotojų pervestų pinigų. Surinkus tam tikrą didelę pinigų sumą, dividendai niekam nebeišmokami, o paskelbiama, kad banko akcijos tapo bevertės. Draugai Arnoldui pasiūlė pareigas, kurias atlikdamas jis turėtų ieškoti ir bendrauti su potencialiais investuotojais.

Pasvarstęs Arnoldas sutiko prisidėti prie draugų, nes kas mėnesį jam buvo pasiūlyta užsidirbti apie 3 tūkst. eurų, o sustabdžius akcijų pardavimą ir dividendų išmokėjimą – visiems pasidalinti sukauptą sumą.

Kvalifikavimas: BK 182 straipsnis. Sukčiavimas 2 d. Tas, kas apgaule savo ar kitų naudai įgijo didelės vertės svetimą turtą ar turtinę teisę arba didelės vertės mokslinės, istorinės ar

kultūrinės reikšmės turinčias vertybes arba išvengė didelės vertės turtinės prievolės, arba ją panaikino, arba sukčiavo dalyvaudamas organizuotoje grupėje, baudžiamas laisvės atėmimu iki aštuonerių metų.

Įsivaizduokite, kad jūs esate teisėjas (-a). Nurodykite, kokią laisvės atėmimo bausmę jūs skirtumėte Arnoldui.

Jūsų atsakymas:

5. Teismui išnagrinėjus bylą, buvo nustatyta:

Marius yra 35 metų vyras. Prieš keletą savaitių Marių atleido iš darbo. Mariaus draugas, sužinojęs apie jo situaciją, pasiūlė jam greitą būdą užsidirbti pinigų, kuriuo jis pats verčiasi – perperka senus, bet dar gana brangius ir paklausius automobilius, juos apdraudžia ir po to suorganizuoja jų vagystes (šias vagystes įvykdo pažįstami asmenys, kurie tas mašinas slapta išgabena iš Lietuvos ir parduoda). Už tariamas vagystes Mariaus draugas iš draudimo gauna patirtos žalos atlyginimą. Draugas pasiūlė Mariui prisidėti prie jo veiklos ir padėti įgyvendinti netikras vagystes. Pasvarstęs Marius sutiko prisidėti prie draugo, nes jam buvo pasiūlyta kas mėnesį užsidirbti apie 3 tūkst. eurų (priklausomai nuo gautos draudimo išmokos dydžio).

Kvalifikavimas: BK 182 straipsnis. Sukčiavimas 2 d. Tas, kas apgaule savo ar kitų naudai įgijo didelės vertės svetimą turtą ar turtinę teisę arba didelės vertės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės turinčias vertybes arba išvengė didelės vertės turtinės prievolės, arba ją panaikino, arba sukčiavo dalyvaudamas organizuotoje grupėje, baudžiamas laisvės atėmimu iki aštuonerių metų.

Įsivaizduokite, kad jūs esate teisėjas (-a). Nurodykite, kokią laisvės atėmimo bausmę jūs skirtumėte Mariui.

Jūsų atsakymas:

4 priedas. „Gailesčio“ grupės fabulos situacijos

Teismui išnagrinėjus bylą, buvo nustatyta:

Mantas yra 30 metų amžiaus vyras, šiuo metu nedirba. Manto draugai pasiūlė jam prisidėti prie jų vykdomos pelningos veiklos. Jie turi įkūrę kelias įmones įvairiose šalyse (Lietuvoje, Rusijoje, Kazachstane), kurių savininkais paskyrė įvairius benamius asmenis, tačiau visą veiklą koordinuoja ir kontroliuoja patys. Veikiančių įmonių vardu jie prekiauja žemės ūkio technika, kurią veža iš Italijos. Tam, kad abi pusės galėtų sumažinti ir mokėti tik minimalius mokesčius, su pirkėjų įmonėmis, kurių savininkus asmeniškai pažįsta, sudarinėja netikrus sandorius. Mantas prisidėjo prie draugų jam pasiūlytos veiklos ir sudarinėjo fiktyvias sutartis bei pirkimo-pardavimo sandorius. Tačiau vėliau, sužinojęs apie tai, kaip buvo išnaudojami benamiai asmenys, Mantas pasijautė kaltas ir bandė juos slapčia informuoti apie susidariusią situaciją, kad jie turėtų galimybę pasitraukti.

Kvalifikavimas: veika kvalifikuojama kaip dviejų nusikaltimų sutaptis.

BK 182 str. Sukčiavimas. 2 d. Tas, kas apgaule savo ar kitų naudai įgijo didelės vertės svetimą turtą ar turtinę teisę arba didelės vertės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės turinčias vertybes arba išvengė didelės vertės turtinės prievolės, arba ją panaikino, arba sukčiavo dalyvaudamas organizuotoje grupėje, baudžiamas laisvės atėmimu iki aštuonerių metų.

BK 300 str. Dokumento suklastojimas ar disponavimas suklastotu dokumentu. 1 d. Tas, kas pagamino netikrą dokumentą, suklastojo tikrą dokumentą arba žinomai netikrą ar žinomai suklastotą tikrą dokumentą laikė, gabeno, siuntė, panaudojo ar realizavo, baudžiamas bauda arba areštu, arba laisvės atėmimu iki trejų metų.

Įsivaizduokite, kad jūs esate teisėjas (-a). Nurodykite, kokią laisvės atėmimo bausmę jūs skirtumėte Mantui.

Jūsų atsakymas:

2. Teismui išnagrinėjus bylą, buvo nustatyta:

Viktoras su dar keturiais asmenimis turėjo bendrovę, kuri vystė nekilnojamojo turto (žemės sklypų) prekybą. Tačiau bendrovė bankrutavo, nes vienas iš bendrasavininkų slapčia pasisavino didelę dalį bendrovės lėšų ir išvyko gyventi į kitą šalį. Viktoras ir kiti trys bendrasavininkai liko skolingi bankams dideles pinigų sumas. Darbas bendrovėje buvo vienintelis jo šeimos pajamų šaltinis. Viktoras turi žmoną ir du nepilnamečius vaikus, Viktoro žmona nedirba. Viktoras neturi santaupų, taigi jam skubiai reikalingos pajamos tiek šeimos pragyvenimui, tiek išsiskolinimams padengti.

Po bankroto trys Viktoro kolegos nusprendė tęsti pradėtą veiklą – jie įsteigė kitą analogišką bendrovę ir ieškojo būdų (kreipėsi į bankus, privačius investuotojus ir pan.), kaip galėtų perpirkti ankstesnei savo bendrovei priklausančius (po bankroto įkeistus bankui) žemės sklypus, tačiau nesėkmingai. Bendrovės vystymui jiems reikėjo pinigų, todėl, nepaisant to, kad nepavyko perpirkti bankams įkeistų sklypų, jie, tikėdamiesi šį klausimą išspręsti, nusprendė pradėti jų pardavimus. Vienas iš naujos bendrovės bendrasavininkų susisiekė su Viktoru – pasiūlė jam susitikti su galimais pirkėjais ir aprodyti parduodamus žemės sklypus, pristatyti jų planus ir pan., tačiau nutylėti esamas problemas dėl sklypų perpirkimo, paminint tik tai, kad yra tam tikrų teisinių problemų, kurios yra sprendžiamos. Tuo metu Viktoro žmona sunkiai susirgo, o gydymo išlaidos artino šeimą prie visiško bankroto, tad Viktoras sutiko prisidėti prie draugų siūlomo plano. Viktorui pavyko įtikinti pirkėjus pirkti sklypus ir sudaryti su jais preliminarią sutartį, pirkėjai iš karto sumokėjo vieno sklypo kainą, t. y. 15 tūkst. eurų.

Kvalifikavimas: BK 182 straipsnis. Sukčiavimas 2 d. Tas, kas apgaule savo ar kitų naudai įgijo didelės vertės svetimą turtą ar turtinę teisę arba didelės vertės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės turinčias vertybes arba išvengė didelės vertės turtinės prievolės, arba ją panaikino, arba sukčiavo dalyvaudamas organizuotoje grupėje, baudžiamas laisvės atėmimu iki aštuonerių metų.

Įsivaizduokite, kad jūs esate teisėjas (-a). Nurodykite, kokią laisvės atėmimo bausmę jūs skirtumėte Viktorui.

Jūsų atsakymas:

3. Teismui išnagrinėjus bylą, buvo nustatyta:

Gediminas šiuo metu nedirba. Draugas pasiūlė jam užsidirbti pinigų. Jis turi didelę cukraus pardavimo įmonę, apdraustą nuo įvairių nepageidautinų įvykių (pvz., gaisro, vagysčių ir pan.), galinčių padaryti įmonei žalą. Verslas klostosi labai pelningai, tačiau visą įmonės gyvavimo laikotarpį jis nemokėjo valstybei privalomų mokesčių. Siekdamas padengti susidariusią skolą valstybei, įmonės savininkas ryžosi įgyvendinti netikrą vagystę iš pagrindinio cukraus laikymo sandėlio. Dėl to jis kreipėsi į Gediminą, prašydamas suorganizuoti ir įvykdyti vagystę, t. y. įsilaužti į sandėlį, išgabenti į jų sutartą vietą visą cukrų, taip pat sugadinti ten esantį inventorių. Gediminas sutiko prisidėti prie draugo ir įvykdė jo planą, nes už šį darbą jam buvo pasiūlyta pusė draudimo išmokos sumos. Po tariamos vagystės įmonės savininkas pranešė draudimui apie draudžiamąjį įvykį ir gavo 30 tūkst. eurų išmoką.

Gediminas teisme pripažino savo kaltę, labai gailėjosi, verkė. Jis teigė, kad ėmėsi šio pasiūlymo iš beviltiškumo, nes kitaip būtų atsidūręs gatvėje dėl pinigų trūkumo. Labiausiai jis jaudinosi dėl tėvų, kad jie apie tai sužinos, nes anksčiau Gediminas visada stengėsi elgtis taip, kad tėvai juo didžiuotųsi.

Kvalifikavimas: BK 182 straipsnis. Sukčiavimas 2 d. Tas, kas apgaule savo ar kitų naudai įgijo didelės vertės svetimą turtą ar turtinę teisę arba didelės vertės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės turinčias vertybes arba išvengė didelės vertės turtinės prievolės, arba ją panaikino, arba sukčiavo dalyvaudamas organizuotoje grupėje, baudžiamas laisvės atėmimu iki aštuonerių metų.

Įsivaizduokite, kad jūs esate teisėjas (-a). Nurodykite, kokią laisvės atėmimo bausmę jūs skirtumėte Gediminui.

Jūsų atsakymas:

4. Teismui išnagrinėjus bylą, buvo nustatyta:

Arnoldo draugai pasiūlė jam prisidėti prie jų vykdomo verslo ir taip užsidirbti pinigų. Jie pardavinėja banko, kuris yra registruotas ne Lietuvoje, akcijas. Pardavinėjamos akcijos iš tiesų yra bevertės. Tačiau pirkėjams keletą kartų sutartu laiku išmokami gana dideli dividendai tam, kad šie nusipirktų dar daugiau banko akcijų. Šie

dividendai išmokami iš kitų investuotojų pervestų pinigų. Surinkus tam tikrą didelę pinigų sumą, dividendai niekam nebeišmokami, o paskelbiama, kad banko akcijos tapo bevertės. Draugai Arnoldui pasiūlė pareigas, kurias atlikdamas jis turėtų ieškoti ir bendrauti su potencialiais investuotojais.

Pasvarstęs Arnoldas sutiko prisidėti prie draugų, nes kas mėnesį jam buvo pasiūlyta užsidirbti apie 3 tūkst. eurų, o sustabdžius akcijų pardavimą ir dividendų išmokėjimą – visiems pasidalinti sukauptą sumą.

Arnoldas yra kilęs iš nepasiturinčios daugiavaikės šeimos, kurioje jis yra vyriausias, o visi kiti vaikai – nepilnamečiai, be to, vienas iš vaikų dar yra ir neįgalus. Arnoldas nusprendė pasinaudoti draugų pasiūlymu užsidirbti pinigų, norėdamas padėti savo broliams ir sesėms.

Kvalifikavimas: BK 182 straipsnis. Sukčiavimas 2 d. Tas, kas apgaule savo ar kitų naudai įgijo didelės vertės svetimą turtą ar turtinę teisę arba didelės vertės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės turinčias vertybes arba išvengė didelės vertės turtinės prievolės, arba ją panaikino, arba sukčiavo dalyvaudamas organizuotoje grupėje, baudžiamas laisvės atėmimu iki aštuonerių metų.

Įsivaizduokite, kad jūs esate teisėjas (-a). Nurodykite, kokią laisvės atėmimo bausmę jūs skirtumėte Arnoldui.

Jūsų atsakymas:

5. Teismui išnagrinėjus bylą, buvo nustatyta:

Marius yra 35 metų vyras, vedęs ir turi 3 mėnesių dukrą. Prieš keletą savaičių Marių atleido iš darbo. Vyro dukra serga sunkia liga, todėl jam skubiai reikia pinigų jos gydymui padengti, tačiau santaupų nei jis, nei žmona neturi. Šeima kiekvieną mėnesį gauna išmoką už vaiką, tačiau teigia, kad visą ją išleidžia pragyvenimui. Mariaus draugas, sužinojęs apie šią situaciją, pasiūlė jam greitą būdą užsidirbti pinigų, kuriuo jis pats verčiasi – perperka senus, bet dar gana brangius ir paklausius automobilius, juos apdraudžia ir po to suorganizuoja jų vagystes (šias vagystes įvykdo pažįstami asmenys, kurie tas mašinas slapta išgabena iš Lietuvos ir parduoda). Už tariamas vagystes Mariaus draugas iš draudimo gauna patirtos žalos atlyginimą. Draugas pasiūlė Mariui prisidėti

prie jo veiklos ir padėti įgyvendinti netikras vagystes. Pasvarstęs Marius sutiko prisidėti prie draugo, nes jam buvo pasiūlyta kas mėnesį užsidirbti apie 3 tūkst. eurų (priklausomai nuo gautos draudimo išmokos dydžio).

Kvalifikavimas: BK 182 straipsnis. Sukčiavimas 2 d. Tas, kas apgaule savo ar kitų naudai įgijo didelės vertės svetimą turtą ar turtinę teisę arba didelės vertės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės turinčias vertybes arba išvengė didelės vertės turtinės prievolės, arba ją panaikino, arba sukčiavo dalyvaudamas organizuotoje grupėje, baudžiamas laisvės atėmimu iki aštuonerių metų.

Įsivaizduokite, kad jūs esate teisėjas (-a). Nurodykite, kokią laisvės atėmimo bausmę jūs skirtumėte Mariui.

Jūsų atsakymas:

5 priedas. „Pykčio“ grupės fabulos situacijos

1. Teismui išnagrinėjus bylą, buvo nustatyta:

Mantas yra 30 metų amžiaus vyras, šiuo metu nedirba. Manto draugai pasiūlė jam prisidėti prie jų vykdomos pelningos veiklos. Jie turi įkūrę kelias įmones įvairiose šalyse (Lietuvoje, Rusijoje, Kazachstane), kurių savininkais paskyrė įvairius benamius asmenis, tačiau visą veiklą koordinuoja ir kontroliuoja patys. Veikiančių įmonių vardu jie prekiauja žemės ūkio technika, kurią veža iš Italijos. Tam, kad abi pusės galėtų sumažinti ir mokėti tik minimalius mokesčius, su pirkėjų įmonėmis, kurių savininkus asmeniškai pažįsta, sudarinėja netikrus sandorius. Mantas prisidėjo prie draugų jam pasiūlytos veiklos ir sudarinėjo fiktyvias sutartis bei pirkimo-pardavimo sandorius. Teismo metu Mantas šaipėsi iš benamių nukentėjusiųjų, kad jie turėtų būti baudžiami už savo naivumą.

Kvalifikavimas: veika kvalifikuojama kaip dviejų nusikaltimų sutaptis.

BK 182 str. Sukčiavimas. 2 d. Tas, kas apgaule savo ar kitų naudai įgijo didelės vertės svetimą turtą ar turtinę teisę arba didelės vertės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės turinčias vertybes arba išvengė didelės vertės turtinės prievolės, arba ją panaikino, arba sukčiavo dalyvaudamas organizuotoje grupėje, baudžiamas laisvės atėmimu iki aštuonerių metų.

BK 300 str. Dokumento suklastojimas ar disponavimas suklastotu dokumentu. 1 d. Tas, kas pagamino netikrą dokumentą, suklastojo tikrą dokumentą arba žinomai netikrą ar žinomai suklastotą tikrą dokumentą laikė, gabenė, siuntė, panaudojo ar realizavo, baudžiamas bauda arba areštu, arba laisvės atėmimu iki trejų metų.

Įsivaizduokite, kad jūs esate teisėjas (-a). Nurodykite, kokią laisvės atėmimo bausmę jūs skirtumėte Mantui.

Jūsų atsakymas:

2. Teismui išnagrinėjus bylą, buvo nustatyta:

Viktoras su dar keturiais asmenimis turėjo bendrovę, kuri vystė nekilnojamojo turto (žemės sklypų) prekybą. Tačiau bendrovė bankrutavo, nes vienas iš bendrasavininkų slapčia pasisavino didelę dalį bendrovės lėšų ir išvyko gyventi į kitą šalį. Viktoras ir kiti trys bendrasavininkai liko skolingi bankams dideles pinigų sumas. Darbas bendrovėje buvo vienintelis jo šeimos pajamų šaltinis. Viktoras turi žmoną ir du nepilnamečius vaikus, Viktoro žmona nedirba. Viktoras neturi santaupų, taigi jam skubiai reikalingos pajamos tiek šeimos pragyvenimui, tiek įsiskolinimams padengti.

Po bankroto trys Viktoro kolegos nusprendė tęsti pradėtą veiklą – jie įsteigė kitą analogišką bendrovę ir ieškojo būdų (kreipėsi į bankus, privačius investuotojus ir pan.), kaip galėtų perpirkti ankstesnei savo bendrovei priklausančius (po bankroto įkeistus bankui) žemės sklypus, tačiau nesėkmingai. Bendrovės vystymui jiems reikėjo pinigų, todėl, nepaisant to, kad nepavyko perpirkti bankams įkeistų sklypų, jie, tikėdamiesi šį klausimą išspręsti, nusprendė pradėti jų pardavimus. Vienas iš naujos bendrovės bendrasavininkų susisiekė su Viktoru – pasiūlė jam susitikti su galimais pirkėjais ir aprodėti parduodamus žemės sklypus, pristatyti jų planus ir pan., tačiau nutylėti esamas problemas dėl sklypų perpirkimo, paminint tik tai, kad yra tam tikrų teisinių problemų, kurios yra sprendžiamos. Viktoras sutiko prisidėti prie draugų siūlomo plano. Viktorui pavyko įtikinti pirkėjus pirkti sklypus ir sudaryti su jais preliminarią sutartį, pirkėjai iš karto sumokėjo vieno sklypo kainą, t. y. 15 tūkst. eurų. Tačiau, Viktoras šiuos gautus 15 tūkst. eurų pasisavino, o bendrasavininkams pasakė, kad sandorio įgyvendinti nepavyko.

Kvalifikavimas: BK 182 straipsnis. Sukčiavimas 2 d. Tas, kas apgaule savo ar kitų naudai įgijo didelės vertės svetimą turtą ar turtinę teisę arba didelės vertės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės turinčias vertybes arba išvengė didelės vertės turtinės prievolės, arba ją panaikino, arba sukčiavo dalyvaudamas organizuotoje grupėje, baudžiamas laisvės atėmimu iki aštuonerių metų.

Įsivaizduokite, kad jūs esate teisėjas (-a). Nurodykite, kokią laisvės atėmimo bausmę jūs skirtumėte Viktorui.

Jūsų atsakymas:

3. Teismui išnagrinėjus bylą, buvo nustatyta:

Gediminas, kuris šiuo metu nedirba, sužinojo apie draugui iškilusią problemą. Jo draugas turi didelę cukraus pardavimo įmonę, apdraustą nuo įvairių nepageidautinų įvykių (pvz., gaisro, vagysčių ir pan.), galinčių padaryti įmonei žalą. Verslas klostosi labai pelningai, tačiau visą įmonės gyvavimo laikotarpį draugas nemokėjo valstybei privalomų mokesčių. Gediminas pasiūlė draugui, kaip būtų galima užsidirbti papildomų pinigų ir padengti susidariusią skolą valstybei – įvykdyti netikrą vagystę iš pagrindinio cukraus laikymo sandėlio. Įmonės savininkui sutikus, Gediminas įvykdė numatytą vagystę, t. y. įsilaužė į sandėlį, išgabeno į sutartą vietą visą cukrų, taip pat sugadino sandėlyje esantį inventorių. Draugas už šį darbą turėjo Gediminui atiduoti pusę draudimo išmokos sumos. Po tariamos vagystės įmonės savininkas pranešė draudimui apie draudžiamąjį įvykį ir gavo 30 tūkst. eurų išmoką.

Tačiau teisme Gediminas neigė, kad šis nusikaltimas buvo jo idėja, sakė, jog viską sugalvojo jo draugas. Gediminas netgi teigė, kad juo buvo naudojamas, nes jis yra žemo intelekto žmogus ir nepilnai suprato, ko iš jo buvo prašoma.

Kvalifikavimas: BK 182 straipsnis. Sukčiavimas 2 d. Tas, kas apgaule savo ar kitų naudai įgijo didelės vertės svetimą turtą ar turtinę teisę arba didelės vertės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės turinčias vertybes arba išvengė didelės vertės turtinės prievolės, arba ją panaikino, arba sukčiavo dalyvaudamas organizuotoje grupėje, baudžiamas laisvės atėmimu iki aštuonerių metų.

Įsivaizduokite, kad jūs esate teisėjas (-a). Nurodykite, kokią laisvės atėmimo bausmę jūs skirtumėte Gediminui.

Jūsų atsakymas:

4. Teismui išnagrinėjus bylą, buvo nustatyta:

Arnoldo draugai pasiūlė jam prisidėti prie jų vykdomo verslo ir taip užsidirbti pinigų. Jie pardavinėja banko, kuris yra registruotas ne Lietuvoje, akcijas. Pardavinėjamos akcijos iš tiesų yra bevertės. Tačiau pirkėjams keletą kartų sutartu laiku išmokami gana dideli dividendai tam, kad šie nusipirktų dar daugiau banko akcijų. Šie dividendai išmokami iš kitų investuotojų pervestų pinigų. Surinkus tam tikrą didelę pinigų sumą, dividendai niekam nebeišmokami, o paskelbiama, kad banko akcijos tapo bevertės. Draugai Arnoldui pasiūlė pareigas, kurias atlikdamas jis turėtų ieškoti ir bendrauti su potencialiais investuotojais.

Pasvarstęs Arnoldas sutiko prisidėti prie draugų, nes kas mėnesį jam buvo pasiūlyta užsidirbti apie 3 tūkst. eurų, o sustabdžius akcijų pardavimą ir dividendų išmokėjimą – visiems pasidalinti sukauptą sumą.

Mirus Arnoldo tėvams, jis liko vienintelis, kuriam teko rūpintis savo nepilnamečiais broliais ir seserimis, iš kurių vienas brolis dar yra ir neįgalus. Arnoldas buvo labai nepatenkintas šia jam tekusia našta, todėl nusprendė, kad draugų pasiūlytas verslas jam padės pabėgti ir nuo šeimos, ir nuo atsakomybės.

Kvalifikavimas: BK 182 straipsnis. Sukčiavimas 2 d. Tas, kas apgaule savo ar kitų naudai įgijo didelės vertės svetimą turtą ar turtinę teisę arba didelės vertės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės turinčias vertybes arba išvengė didelės vertės turtinės prievolės, arba ją panaikino, arba sukčiavo dalyvaudamas organizuotoje grupėje, baudžiamas laisvės atėmimu iki aštuonerių metų.

Įsivaizduokite, kad jūs esate teisėjas (-a). Nurodykite, kokią laisvės atėmimo bausmę jūs skirtumėte Arnoldui.

Jūsų atsakymas:

5. Teismui išnagrinėjus bylą, buvo nustatyta:

Marius yra 35 metų vyras, vedęs ir turi 3 mėnesių dukrą. Prieš keletą savaičių Marių atleido iš darbo. Vyro dukra serga sunkia liga, todėl jam skubiai reikia pinigų jos gydymui padengti, tačiau santaupų nei jis, nei žmona neturi. Šeima kiekvieną mėnesį gauna išmoką už vaiką, tačiau teigia, kad visą ją išleidžia pragyvenimui. Mariaus draugas, sužinojęs apie šią situaciją, pasiūlė jam greitą būdą užsidirbti pinigų, kuriuo jis pats verčiasi – perperka senus, bet dar gana brangius ir paklausius automobilius, juos apdraudžia ir po to suorganizuoja jų vagystes (šias vagystes įvykdo pažįstami asmenys, kurie tas mašinas slapta išgabena iš Lietuvos ir parduoda). Už tariamas vagystes Mariaus draugas iš draudimo gauna patirtos žalos atlyginimą. Draugas pasiūlė Mariui prisidėti prie jo veiklos ir padėti įgyvendinti netikras vagystes. Pasvarstęs Marius sutiko prisidėti prie draugo, nes jam buvo pasiūlyta kas mėnesį užsidirbti apie 3 tūkst. eurų (priklausomai nuo gautos draudimo išmokos dydžio). Tačiau visas iš šio nelegalaus verslo gautas pajamas Marius prarado lošdamas. Jausdamasis blogai, kad prarado pinigus, kuriuos planavo skirti dukros gydymui, jis pasiėmė greitą paskolą iš „Bobutės paskolos“, kad atsiloštų praloštus pinigus, tačiau šią paskolą taipogi pralošė.

Kvalifikavimas: BK 182 straipsnis. Sukčiavimas 2 d. Tas, kas apgaule savo ar kitų naudai įgijo didelės vertės svetimą turtą ar turtinę teisę arba didelės vertės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės turinčias vertybes arba išvengė didelės vertės turtinės prievolės, arba ją panaikino, arba sukčiavo dalyvaudamas organizuotoje grupėje, baudžiamas laisvės atėmimu iki aštuonerių metų.

Įsivaizduokite, kad jūs esate teisėjas (-a). Nurodykite, kokią laisvės atėmimo bausmę jūs skirtumėte Mariui.

Jūsų atsakymas: